

EDGAR ALLAN
POE

OBSAH

JÁMA A KYVADLO.....	3
MASKA ČERVENÉ SMRTI.....	12
BERENICE	15
ČERNÝ KOCOUR.....	20
PŘEDČASNÝ POHŘEB	26
METODA DOKTORA TÉRA A PROFESORA PÉRA.....	34
DÉMON ZVRÁCENOSTI	45
SUD VÍNA AMONTILLADSKÉHO	49
ELEONORA	54
ZÁNIK DOMU USHERŮ.....	58
MEDAILÓN	68
ZRÁDNÉ SRDCE	71
SKOKAN.....	74
VRAH JSI TY!.....	80
MUŽ, KTERÝ SE ROZPADL	88
PÁD DO MAELSTRÖMU	95
HAVRAN	104
EDGAR ALLAN POE	107

JÁMA A KYVADLO

*IMPIA TORTORUM LONGAS HIC TURBA FURORES
SANGUINIS INNOCUI NON SATIATA ALUIT.
SOSPITE NUNC PATRIA, FRACTO NUNC FUNERIS ANTRO,
MORS UBI DIRA FUIT VITA SALUSQUE PATENT.*

*(Dlouho zde řádila bezbožná cháska trýznitelů,
nemohoucí se dosytit nevinné krve.
Dnes, když je vlast v bezpečí a sluj záhuby rozbořena,
tam, kde byla hrozná smrt, vládne život a blaho).
Čtyřverší složené pro tržištní bránu, která měla být
postavena na staveništi Jakobínského klubu v Paříži.*

Bylo mi zle, k smrti zle mi bylo z těch dlouhých muk, a když mne konečně odvázáli a dovolili usednout, cítil jsem, že omdlévám. Poslední zřetelná slova, která jsem ještě zaslechl, byl rozsudek – strašný rozsudek smrti.

A pak mi hlasy inkvizitorů splynuly v jediný snový, mátožný šum. Vyvolal ve mně představu otáčení, snad že se mi ve fantazii sléval s klapotem mlýnského kola. To trvalo jen chvilku, neboť záhy jsem už neslyšel nic. Ještě okamžik jsem však viděl – ovšem s jakou děsivou zveličeností! Spatřil jsem rty černě oděných soudců. Připadaly mi bílé – bělejší než list papíru, na kterém toto píši – a až pitvorně tenké, tenké úporným výrazem pevné, neoblomitelné rozhodnosti a krutého opovržení k mukám člověka. Ještě jsem viděl, jak tato ústa pronášejí rozsudek, který byl pro mne osudem, jak se kroutí tou smrtonosnou formulí. Viděl jsem, jak pronášejí slabiky mého jména, a zděsil jsem se, neboť se nic neozývalo.

V těch několika vteřinách závratné hrůzy jsem ještě viděl, jak se jemně, sotva znatelně zachvívají šeré drapérie, jež zahalují stěny místnosti; a potom padl můj zrak na sedm vysokých svící na stole. Zprvu se mi zdálo, že mi přinášejí milost, že je to sedm útlých andělů, kteří mne zachrání; pak ale mé nitro zaplavila ničivá ošklivost, každá žilka se ve mně zachvěla, jako bych se dotkl galvanického drátu – podoby andělů se proměnily v beztvaré přízraky s hlavami z plamene – a já jsem poznal, že od nich mi pomoc nepříjde. A tu se mi do mysli jako lahodná melodie vkradla představa o blaženém spánku, který mne čeká v hrobě. Přicházela tichounce, něžně a dlouho jsem jí nemohl porozumět; jakmile jsem se však do ní plně ponořil, postavy soudců mi zmizely jako zázrakem z očí, vysoké svíce se propadly do prázdna, jejich plameny pohasly, zavládla černočerná tma, všechny vjemy a pocity jako by pohltil šílený, střemhlavý pád, v němž duše klesá do podsvětí. A vesmír nebyl nic než ticho a nehybnost a noc.

Omdlel jsem; a přece vím, že jsem neztratil vědomí úplně. Co mi z vědomí zbývalo, to si netroufám blíže označit, ba ani vylíčit; ale neztratil jsem je úplně. Ani v nejhlubším spánku, ani v deliriu, ani v mdlobách, ani v smrti, ano, nikdy, ani v samém hrobě neztrácíme vědomí úplně! Jinak by přece člověk marně doufal v nesmrtelnost. Když se probouzíme i z nejtvrďšího spánku, trháme chatrné předivo nějakého snu. A přece si již za vteřinu nevzpomeneme (tak křehké je to předivo), co se nám zdálo. Ze mdlob se vracíme do života ve dvou stádiích; nejprve prožíváme niterné, duševní stavy, pak pocítíme existenci fyzickou. Kdybychom si dovedli vybavit při vstupu do toho druhého stadia dojmy stavů prvních, patrně by nám tyto dojmy vypověděly mnohé děje z té hlubiny tam na druhé straně. A ta hlubina – co je

ta hlubina? Kdybychom aspoň její stíny mohli jednou rozeznat od stínů záhrobí! I když však dojmy z toho, co jsem nazval prvním stadiem, nelze vůlí vybavit, nevynoří se přece jen po delším čase nezvány, samy? A neptáme se pak s údivem, odkud se vzaly? Člověk, který nikdy neupadl do mdlob, nevidá nikdy neznámé paláce a strašně povědomé tváře v žhoucích uhlech; ten člověk nehledívá na teskná zjevení plující vzduchem – neviditelná ostatním; ten člověk nedumá nad vůní nevidaného květu; ten člověk se nepozastavuje s úžasem nad melodií, která jej nikdy předtím neupoutala.

Znovu a znovu snažil jsem se vzpomenout, usilovně, s rozmyslem snažil jsem si připomenout aspoň nějakou známku toho stavu zdánlivého nebytí, do něhož má duše upadla – a již se mi chvilkami zdálo, že se mi to daří. Opravdu, měl jsem kratičké záblesky rozpomenutí, které se nepochybně vztahovaly – jak mi jasný rozum z pozdějšího údobí říká – k onomu stavu zdánlivého bezvědomí. Ty cáry paměti mi mlhavě vybavují vysoké postavy, které mne zdvihly a mlčky snášely kamsi dolů – níž a níž – až mne přepadla šeredná závrať z pouhé představy nekonečnosti toho sestupu. Vybavují mi také neurčitou úzkost kolem srdce, vyvolanou právě jeho nepřirozeným ztišením. Pak jsem pocítil náhlé znehybnění všeho kolem, jako by ti, kteří mne nesli (ó strašný průvod), sestoupili až kamsi za meze bezmezného prostoru a po úmorné práci odpočívali. A ještě se rozpomínám na cosi plochého a vlhkého; ale pak už zbývá jen šílenství – šílenství paměti, která se přehrabuje ve věcech zakázaných.

Znenadání se mi do vědomí vrátil pohyb a zvuk – zběsilý překotný pohyb srdce a jeho tlukot v mých uších. Pak přeryv slepé prázdnoty. Pak opět zvuk a pohyb i hmatový vjem – šimravý pocit po celém těle. Pak pouhé vědomí, že jsem, vědomí bez myšlenky – stav, který trval dlouho. Pak znenadání myšlenka a v ní úděsný strach i úmorná snaha pochopit vlastní skutečný stav. Pak neodbytná touha opět se pohroužit do tupých mrákot. Pak prudké probuzení k vědomí a pokus o pohyb – který se zdařil. A už je tu jasná myšlenka na proces, na soudce, šeré drapérie, rozsudek, na nevolnost, mdloby. Všechno další pak mizí v naprostém zapomenutí a teprve později jsem si z toho jen s krajním vypětím cosi mlhavého vybavil.

Až dosud jsem neotevřel oči. Měl jsem pocit, že ležím nespoután na zádech. Natáhl jsem ruku; dopadla těžce na cosi vlhkého a tvrdého. Chvillemi jsem ji tam tak nechal a snažil se přitom představit si, kde jsem a kdo vůbec jsem. Chtělo se mi – a přece jsem si netroufal – použít zraku. Děsil jsem se prvního pohledu na své okolí. Ale neobával jsem se tolik spatřit věci hrozné, jako jsem se strachoval, že neuvidím nic. Konečně jsem se zoufalým odhodláním chvatně otevřel oči. Mé nejhorší představy se naplnily. Obklopovala mne černá tma věčné noci. Lapal jsem po dechu. Neproniknutelnost tmy mne tížila, dusila. Vzduch nesnesitelně tiskl. Zůstal jsem tiše ležet a snažil se přemýšlet. Rozpomněl jsem se na inkviziční řízení a z něho jsem se pokoušel vyvodit, co se vlastně se mnou děje. Byl vynesena rozsudek a připadalo mi, že od té chvíle uplynula velmi dlouhá doba. Přesto jsem ani na vteřinu neuvěřil, že jsem opravdu mrtev. Vždyť něčemu takovému uvěřit – i když se o tom dočítáme v beletrii – zcela vylučuje vědomí samého bytí. A přece: kde jsem a co se se mnou děje? Odsouzení k smrti, pokud jsem věděl, bývají upalováni a jedno takové autodafé bylo uspořádáno právě večer v den mého soudu. Vsadili mne snad znovu do vězení, kde mám čekat na příští popravy, které se budou konat třeba až za několik měsíců? Tu myšlenku jsem však vzápětí zavrhl. Vždyť oběti bývají požadovány okamžitě. A kromě toho moje bývalá cela, jako ostatně všechny cely odsouzců v Toledu, měla kamennou podlahu a bylo v ní aspoň trochu světla.

A tu mi náhle úděsná představa vehnala proud krve do srdce – a nakrátko mne opět obestřely mrákoty. Sotva jsem se vzpamatoval, vyskočil jsem a chvěl se křečovitě po celém těle. Zběsile jsem všemi směry rozhazoval rukama. Nic jsem nenahmatal – a přece jsem se bál na krok pohnout, abych nenarazil na stěny hrobky. Z každického póru mi vyrazil studený pot a v ohromných krupějích se mi usazoval na čele. Pak už jsem nevydržel muka napětí a opatrně, s rukama napřaženými jsem pokročil vpřed; třesl jsem oči z důlků, abych zahlédl alespoň chabý paprsek světla. Postoupil jsem tak o několik kroků – ale všude stále jen tma a prázdno. Vydechl jsem volněji. Zdálo se, že mne přece jen nepotkal osud nejobludnější.

Ale jak jsem se opatrně sunul dál, začaly se mi v hlavě rojit tisíce temné pověsti o hrůzách Toleda. O zdejších žalářích se vyprávěly podivné věci – pouhé výmysly, říkal jsem si vždycky – ovšem tak podivné a tak příšerné, že je lépe opakovat je jen šeptem. Nechají mne v tomto černém podsvětí zahynout hladem, anebo mne čeká ještě děsivější úděl? Že je na konci smrt, smrt ukrutnější než bývá obvykle, o tom jsem nepochyboval – znal jsem příliš dobře své soudce. Teď mne zajímala a zneklidňovala jen její podoba a její čas.

Mé napřažené ruce narazily konečně na pevnou překážku. Byla to zeď, patrně kamenná – velice hladká, slizká a studená. Postupoval jsem podle ní, našlapuje obezřetně, nedůvěřivě, jak mne k tomu nabádaly dávné pověsti. Takto jsem však nemohl zjistit rozměry svého žaláře; stěna byla zřejmě všude stejně ztvárněna, takže jsem ji mohl snadno obejít a vrátit se tam, odkud jsem vyrazil, aniž bych to postřehl. Hledal jsem proto nůž, který jsem měl v kapse, ještě když mne odváděli do inkviziční síně. Nůž však byl pryč – vyměnili mi šaty za jakousi kutnu z hrubého serže. Napadlo mě vrazit čepel do nějaké škvírky ve zdivu a označit si tak výchozí bod. Bylo jistě lehké tuto nesnáz překonat – a přece se mi v mé rozhárané mysli zdála zprvu nezdolatelná. Utrhl jsem kus obruby ze své kutny a rozprostřel jej kolmo ke zdi. Představoval jsem si, že budu tápat kolem cely a až kruh dokončím, jistě tento cár opět nahmatám. Nepočítal jsem však s rozlohou žaláře ani se svou slabostí. Půda byla vlhká a kluzká. Chvilí jsem vrávoral vpřed, pak jsem klopýtl a upadl. Byl jsem tak zemdlen, že jsem zůstal ležet a záhy mne na místě přemohl spánek.

Když jsem se probudil a natáhl ruku, nahmatal jsem bočník chleba a džbán s vodou. Neuvažoval jsem o tom, na to jsem byl příliš vyčerpán, jen jsem se chtivě pustil do jídla a pití. Zanedlouho jsem však už zase pokračoval v obchůzce svého žaláře a s námahou jsem posléze dorazil k útržku látky. Do chvíle, než jsem upadl, napočítal jsem dvaapadesát kroků; než jsem pak došel k hadříku, ušel jsem dalších osmačtyřicet kroků. Urazil jsem tedy dohromady sto kroků; počítal jsem se dvěma kroky na yard, a tak jsem odhadl vnitřní obvod žaláře na padesát yardů. Narazil jsem ovšem ve zdi na četné hrany a nemohl jsem si tedy utvořit představu o tvaru krypty, ano, krypty – nezbývalo mi totiž, než to za kryptu považovat.

Tyto výzkumy mnoho smyslu neměly – naděje nebyla prázdná – a přece mne jistá zvědavost nabádala, abych pokračoval. Odstoupil jsem od zdi a odhodlal se přejít celý prostor napříč. Zprvu jsem postupoval nesmírně obezřetně, neboť podlaha, třebaže se zdála pevná, byla zrádně kluzká. Konečně jsem si dodal odvahy a vykročil rázněji; umínil jsem si přejít prostor pokud možno přímočaře. Tak jsem postoupil deset až dvanáct kroků, pak se mi však připlétl pod nohy cár, visící z mé roztržené kutny. Přišlápl jsem si jej a prudce upadl na obličej.

Zprvu jsem byl pádem tak zmaten, že jsem si hned nevšiml poněkud zarážející okolnosti, která mne však záhy poté, ještě když jsem ležel, zaujala. Bradou jsem se

totiž dotýkal podlahy, kdežto rty i horní část obličeje, třebaže zjevně spočívaly níže než brada, se nedotýkaly ničeho. A zároveň jako by se mi čelo hroužilo do lepkavého dýmu a do nozder mi stoupal podivný zápach tlející plísně. Natáhl jsem ruku a zachvěl jsem se děsem, neboť jsem zjistil, že jsem upadl těsně na okraj kruhové jámy, jejíž rozměry jsem ovšem zatím nemohl odhadnout. Šmátral jsem po zdi hned pod roubením jámy a podařilo se mi vydrolit malý úlomek; ten jsem pak hodil do prohlubně. Po mnoho vteřin jsem slyšel, jak při pádu naráží o stěny propasti; konečně se ozvalo duté žbluňknutí a po něm zvukné ozvěny. V témž okamžiku jsem zaslechl zvuk, jako by se mi nad hlavou rychle otevřely a právě tak rychle zavřely dveře, a tmou jako by náhle probleskl slabý zákmit světla, který zase tak náhle pohasl.

Poznal jsem, do jaké záhuby jsem se řítit, a zaradoval se z včasné náhody, která mne zachránila. Stačil jediný krok a byla by po mně veta. A právě takovou smrt – jaké jsem teď o vlas unikl – smrt z povídaček o inkvizici, považoval jsem za bujnou smyšlenku. Oběti tyranské inkvizice měly na vybranou: umírat buď za strašlivých muk tělesných, anebo s obludnými hrůzami duševními. Mně zřejmě určili smrt druhou. Dlouhými útrapami jsem byl vnitřně tak rozerván, že jsem se třásl už při zvuku vlastního hlasu a stal se tak v každém ohledu vhodným předmětem pro druh mučení, který mne čekal.

Drkotaje zuby, tápal jsem zpátky ke zdi a umiňoval si, že raději zahynu tam, než abych riskoval hrůzy šachet, kterých se mi teď v obraznosti vyrojilo několik v různých místech žaláře. Za jiného rozpoložení mysli bych se byl odvážil skoncovat rázem svou bídu skokem do jedné z nich; teď však byl ze mne ten nejhorší zbabělec. Také jsem ovšem nemohl zapomenout na to, co jsem četl o těchto jámách – jejich strašlivým účelem není prý usmrcovat oběti náhle.

Z přílišného rozrušení jsem probděl dlouhé hodiny; pak jsem však přece jen usnul. Když jsem se probudil, našel jsem vedle sebe tak jako předtím chléb a džbán s vodou. Mučila mne palčivá žízeň a náraz jsem nádobu vyprázdnil. Jistě v ní bylo něco omamného, neboť sotva jsem dopil, už se mi klížila víčka. Přepadl mne hluboký spánek – podobný spánku smrti. Nevím ovšem, jak dlouho jsem spal, ale když jsem znovu otevřel oči, rozeznával jsem své okolí. V přízračné sirnaté záři – nevěděl jsem zprvu, odkud se linula – mohl jsem obhlédnout rozsah i tvar žaláře.

Pokud šlo o jeho velikost, značně jsem se zmýlil. Zed' neměřila kolem dokola víc než dvacet pět yardů. Tento objev mne na chvíli zcela zbytečně potrápil; věru zbytečně – vždyť v strašlivém postavení, v němž jsem vězel, mohlo mít sotva něco menší význam než právě rozměry mé cely. Byl jsem však posedlý vyzkoumat každou maličkost a všemožně jsem si chtěl vysvětlit, jak jsem se při měření cely spletl. Konečně mi svítlo. Při prvním pokusu napočítal jsem dvaapadesát kroků do chvíle, kdy jsem klesl; dostal jsem se tehdy nepochybně až na jeden nebo dva kroky k útržku látky – ve skutečnosti jsem tedy obešel téměř celou kryptu. Pak jsem usnul, a když jsem se probal, patrně jsem se stejnou cestou vrátil – jedině tak jsem se mohl domnívat, že obvod cely je dvakrát delší než ve skutečnosti. Byl jsem zcela vyšínutý, a tak jsem ani nepostřehl, že jsem na svou pouť vyrazil se zdí po levici a skončil se zdí po pravé ruce.

Také v odhadování tvaru vězení mne cosi zmátlo. Když jsem tápal vpřed, nahnatal jsem ve zdi množství hran, což mi vnuklo představu velké nepravidelnosti – tak mocný má účinek naprostá tma na člověka, který procítá z letargie či spánku ! Byly to prostě hrany několika porůznu rozložených, mírně propadlých či vyklenutých míst. Tvar žaláře byl zhruba čtverec. Co jsem pokládal za zdivo, vypadalo teď jako

obrovské pláty železa či jiného kovu, a jejich švy a spáry vytvářely ony výklenky. Celý povrch tohoto kovového pásu byl počmárán příšernými, odpornými výplody, vyvěrajícími z mnišských pověr o záhrobí. Postavy hrozících dáblů, kostlivců a mnoho dalších, vskutku úděsných obrazů pokrývalo a hyzdilo stěny. Všiml jsem si, že obrysy těchto nestvůr jsou celkem zřetelné, jejich barvy jsou však patrně účinkem vlhka vybledlé a rozmazané. Také podlahy jsem si teď povšiml. Byla kamenná. Uprostřed zela okrouhlá jáma, jejímuž jícnu jsem unikl; byla tu však pouze jediná.

To vše jsem viděl jen nejasně a s velikou námahou, neboť mé postavení i poloha se během spánku podstatně změnilo. Ležel jsem teď zcela natažen na zádech na jakémsi nízkém dřevěném rámu. Byl jsem k němu pevně připoután dlouhým pásem, který se podobal popruhu. Mnohonásobně mi ovíjel údy a tělo a ponechával trochu volnosti jen hlavě a levé paži, takže jsem se mohl jakžtakž krmit z hliněné misky, která ležela po mém boku na zemi. S hrůzou jsem shledal, že džbán zmizel; ano, s hrůzou, neboť mne trýznila nesnesitelná žízeň. A moji mučitelé zřejmě zamýšleli tuto žízeň stupňovat – jídlo na misce bylo totiž palčivě okořeněno.

Hleděl jsem vzhůru a prohlížel si strop cely. Klenul se asi třicet, možná čtyřicet stop nad mou hlavou a byl sestrojen podobně jako postranní stěny. Na jedné desce mne silně zaujala prapodivná postava. Byla to postava Času, tak jak se obvykle maluje, až na to, že místo kosy držela v ruce cosi, co jsem na první pohled pokládal za malovanou podobu ohromného kyvadla, jaká vidáme na starých hodinách. Ve vzhledu tohoto mechanismu mne však něco nutilo k pozornější prohlídce. Jak jsem tak na ně vzhůru hleděl (kyvadlo viselo přímo nade mnou), měl jsem dojem, že se hýbá. Vzápětí jsem shledal, že je to pravda. Kývalo se v krátkých kmitech a ovšem zvolna. Několik minut jsem je tak pozoroval spíše s podivem než s bázní. Posléze mne jeho jednotvárný pohyb unavil a zadíval jsem se jinam.

Zaslechl jsem totiž slabý šelest, a když jsem pohlédl na zem, viděl jsem, jak se tu pohybuje několik obrovských krys. Vylézaly ze šachty, kterou jsem měl před očima hned po pravici. A nedbajíce mého upřeného pohledu, hrnuly se sem v houfech s lačnými očima; lákal je pach masa. Jen s velkým, soustředěným vypětím jsem je od něho odháněl.

Po půlhodině (snad uplynula i hodina – měl jsem nejasnou představu o čase) jsem opět vzhlédl. A teď jsem spatřil něco, co mne opravdu zmátlo a udivilo. Dráha kyvadla se prodloužila bezmála o yard. A jeho rychlost byla přirozeně také mnohem větší. Ale hlavně mne znepokojil dojem, že znatelně pokleslo. Nyní jsem upozoroval – netřeba dodávat s jakým děsem –, že jeho spodní konec tvoří srpek třípytné oceli, dlouhý asi stopu od hrotu k hrotu, které trčí vzhůru, a že hrana srpku je zřejmě ostrá jako břitva. A jako břitva byl patrně i bytelný a těžký, neboť od ostří vybíhal vzhůru do pevného, širokého tvaru. Byl připevněn k mohutné mosazné tyči, a jak se houpal, svištěl vzduchem.

Již jsem věděl najisto, jaký konec mi přichystala mučitelská vynalézavost mnichů. Pochopím inkvizice neušlo, že jsem rozpoznal jámu, jejíž hrůzy měl okusit tak zapřísažlý kacíř, jakým jsem byl já – jámu, ten symbol pekla, podle pověstí považovaný za nejzazší vrchol všech jejich trestů. Do této jámy jsem jen čirou náhodou neupadl a dobře jsem věděl, že právě nečekaně, záludně připravená muka dodávají těmto vraždám v kryptách zvrácené pitvornosti. Když jsem tedy do propasti nespadl, nebylo už ďábelským záměrem teď mě tam svrhnout, ale připravit mi záhubu (druhé volby zřejmě nebylo) jinou a mírnější. Mírnější! V svém žalu jsem se pousmál výrazu, jakým jsem označil ten hrůzný pojem.

Proč vykládat o dlouhých, předlouhých hodinách smrtelného, ba víc než smrtelného děsu, kdy jsem odpočítával svištící kmity oceli! Kyvadlo klesalo níž a níž – coul po coulu – zlomeček po zlomečku – po stupních rozpoznatelných jen v intervalech, které trvaly věky! Teprve po několika dnech – ano, mnoho dní možná uplynulo – začínalo kmitat tak těsně nade mnou, že mne ovíval jeho břitký dech. Do chřípí se mi tlačil pach ostré oceli. Modlil jsem se – zapřísahal jsem do omrzení nebesa, aby urychlila sestup kyvadla. Běsnil jsem, šlel, vši mocí jsem se zdvíhal proti švihům strašlivého handžáru. A pak jsem se znenadání utišil a jen se usmíval na blyštivou smrt jako dítě na podivnou cetku.

Znovu mne načas obestřely mrákoty; byla to jistě jen chvilíčka, neboť když jsem nabyl vědomí, nezpozoroval jsem další pokles kyvadla. Ale právě tak mohla uplynout dlouhá doba – vždyť jsem věděl, že těm ukrutným d'áblům neunikly mé mdloby a že stroj mohou zastavit, kdy se jim zlíbí. Když jsem se probral, bylo mi nadto nevýslovně špatně a mdlo, jakoby po dlouhém hladovění. I v tomto čase smrtelné úzkosti

prahla lidská přirozenost po jídle. A s bolestným úsilím, pokud mi to pouta dovolovala, natáhl jsem levou ruku a uchopil ubohý zbytek jídla, který mi krysy nesežraly. Jakmile jsem vsunul sousto mezi rty, bleskl mi hlavou jakýsi nedomyšlený nápad – byla v něm radost i naděje. Jakou jsem si však já mohl dělat naději? Byl to, jak říkám, nedomyšlený nápad, jakých má člověk mnoho a nikdy je nestačí domyslit. Tušil jsem, že v něm byla radost i naděje; ale také jsem cítil, že se hned v zárodku rozplynul. Marně jsem se namáhal dobrat se k němu, znovu si jej vybavit. Dlouhé útrapy zničily takřka nadobro mé nejzákladnější duševní schopnosti. Zhloupl jsem – byl ze mne idiot.

Kyvadlo kmitalo v pravém úhlu k mému trupu. Viděl jsem, že srpek jej křížuje nad krajinou srdeční. Později roztřepí tkaninu mé kutny; vrátí se, znovu zachytí – znovu a znovu se bude vracet a sekat. Přes děsivé rozpětí kyvu (snad třicet i více stop) a neúprosné svištivé rázy, jimiž by roztřálo i ty železné stěny kolem, rvalo by mi po několik minut toliko šaty – nic víc. A u této představy jsem se zastavil – netroufal jsem si zatím přemýšlet dál. Tak houževnatě jsem se do ní pohřížil, tak jsem na té myšlence ulpěl, jako bych jí mohl další sestup oceli zarazit. Nutil jsem se k úvahám o tom, jaký asi zvuk vydá ten srpek, až mi smýkne přes oděv – o zvláštním, mrazivém záchvěvu, jaký asi proběhne nervy, až se ocel otře o látku. Tak dlouho jsem se probíral těmito malichernostmi, až mi stydla krev v žilách.

Dolů – neustále dolů se šinulo. Začal jsem s bláznivou rozkoší porovnávat rychlost, s jakou klesalo, s rychlostí, s jakou kmitalo. Doprava – doleva – daleko vzhůru – se skřekem zatracence! S kradmým skokem tygra rovnou k mému srdci! Chvilí jsem se smál, chvíli zoufale naříkal, jak ta nebo ona představa ve mně převládala.

Dolů – neodvratně, neúprosně dolů! Jen tři palce nad hrudí mi teď kmitalo! Zběsile jsem se snažil vyprostit levou paži. Byla volná jen od lokte k prstům. Stíží jsem dosáhl od mýsy k ústům – ani o vlas dál. Kdybych dokázal zpřetrhat pouta nad loktem, snad bych kyvadlo zachytil a snad bych ho i zastavil. Ale to bych se právě tak mohl pokoušet zastavit lavinu!

Dolů – stále tak nepřestajně – stále nevyhnutelně dolů ! Zalykal jsem se a svíjel při každém jeho kyvu. Choulil se v křeči při každickém švihu. S dychtivou, nesmyslnou, zoufalou nadějí jsem na kyvadlo upíral oči, když se rozmáchlo ode mne vzhůru; bezděčně jsem je mhouřil, když klouzalo dolů – třebaže smrt by mi přinesla jen úlevu

– ó jak nevýslovnou úlevu! A přece mne do morku kostí mrazilo pomyšlení, že nepatrným posunem mechanismu se mi ta břítká, lesklá sekýra zatne do hrudi. A proč mne tedy mrazilo, proč jsem se ještě chvěl a choulil? Byla to naděje – naděje i na skřipci triumfující, naděje, která tiše promlouvá k odsouzencům na smrt i v žalářích inkvizice.

Poznal jsem, že zbývá deset, snad dvanáct rozmachů a ocel se dotkne mého šatu – a jakmile jsem si to uvědomil, prostoupil mé nitro onen zbystřený, soustředěný chlad, jaký provází zoufalství. Po mnoha hodinách a snad dnech jsem zase přemýšlel. Teď mě napadlo, že řemen, kterým jsem omotán, je z jediného kusu. Žádný provaz, nic jiného mne nepoutalo. Stačí tedy jeden úder břítkého srpku do kteréhokoli dílce řemenu – a pouto je rozřáto; pak je mohu levou rukou snadno stáhnout z těla.

Ale jak hrozivě blízko by ocel švihala! Jen malinko se vzepřít znamenalo by smrt! Ale cožpak by pochopové inkvizice tuto možnost nepředvídali? Cožpak by jí nezabránili? A křížuje se pouto na mé hrudi právě s drahou kyvadla? V předtuše, že se má chabá a patrně poslední naděje rozplyne, zvedl jsem hlavu natolik, abych si viděl na hrud'. Popruh obepínal mé údy a tělo křížem krážem – jenom ne v dráze smrtonosné sekery!

Sotva mi hlava klesla do dřívější polohy, blesklo mi cosi myslí, co bych mohl nejspíš označit jako druhou část oné nedomyšlené spásné myšlenky, o níž jsem se zmínil, jejíž úryvek mi mlhavě prolétl myslí, když jsem k rozpáleným rtům zdvihl pokrm. Teď už tedy byl nápad celý – sice temný, snad trochu šílený, nevyhraněný, přece však úplný. S horečnou pílí zoufalce začal jsem jej okamžitě uskutečňovat.

Již dlouho se nejbližší okolí nízkého rámu, na němž jsem ležel, doslova hemžilo krysami. Byly divoké, drzé, lačné, civěly na mne rudýma očima, jako by se nemohly dočkat, až se na mne vrhnou, jakmile se přestanu hýbat. "Co asi jsou zvyklé žrát v té jámě?" pomyslel jsem si.

Třebaže jsem je vši mocí hleděl odehnat, zhltyly bezmála všechno mé jídlo. Bez ustání jsem nad miskou mával či kroužil rukou, ale pro svou bezděčnou jednotvárnost přestal pohyb posléze působit. Ta žravá chamrad' se mi co chvíli zahryzávala do prstů. Potřel jsem teď zbytky toho mazlavého ostrého pokrmu svá pouta, kam jsem jen na ně dosáhl; pak jsem zdvihl ze země ruku a zůstal strnule, bez dechu ležet.

Změna – ta náhlá nehybnost – hladovou havěť zprvu poplašila, postrašila. Některé z krys bázlivě ucouvly, mnohé se vrhly do jámy. To však trvalo jen chvíli. Nadarmo jsem nespolehal na jejich nenasytnost. Jakmile zpozorovaly, že se nehýbám, vyskočilo jich pár nejdrzejších na mou pryčnu a čichaly k popruhu. To byl zřejmě signál k hromadnému náporu. Nové a nové hordy se hrnuly z jámy. Vydrápaly se na rám, ztekly jej a po stovkách se vrhaly na mé tělo. Pravidelný pohyb kyvadla je ani trochu nerušil. Uhýbaly jeho úderům a hleděly si pomazaných pout. Jejich rostoucí houfy na mne nalehly, zaplavily mne. Svíjely se mi na hrdle, studenými čumáky mi očichávaly ústa, dusily mne těžkými těly, drtily mi hrud' hnusem, pro jaký svět nemá jméno, zmrazovaly mi srdce neodbytným slizem. Avšak cítil jsem, že stačí ještě chvíli vydržet – a mám vyhráno. Zřetelně jsem cítil, jak pouto povoluje. Věděl jsem, že se na několika místech již rozpadlo. S nadlidským úsilím jsem zůstával bez hnutí ležet.

A nechybil jsem ve svých výpočtech, nevytrval jsem nadarmo. Konečně jsem pocítil, že jsem volný. Popruh mi v cárech splýval z těla. Avšak kyvadlo již dotíralo na mou hrud'. Rozřálo tkaninu na kutně. Prořízlo mi košili. Ještě dvakrát švihlo – všemi cévami projela mi ostrá bolest. Avšak nadešel okamžik úniku. Mávl jsem rukou a mé osvoboditelky se chvatně rozprchly. Pak jsem se zvolna, neúhybně, obezřetně, jen

bočním pohybem a přikrčen, sunul z objetí pouta a z dosahu handžáru. Zatím jsem byl volný!

Volný – v chapadlech inkvizice! Sotva jsem slezl z té pryčny hrůzy na kamennou žalářní dlažbu, přestal se pekelný stroj hýbat a viděl jsem, jak jej neviditelná síla vytahuje stropem. To byla výstraha, která se mi zaryla do duše. Nepochybně jim neušel jediný můj pohyb. Volný! Zatím jsem unikl smrti za agonii jednoho druhu, ale jistě jsou pro mne přichystána muka nová a horší než sama smrt. S tímto pomyšlením jsem se tékavě rozhlížel po železném ostění, které mne uzamykalo. S mým žalářem se něco stalo – něco neobvyklého – jakási změna, kterou jsem zprvu jasně nepostřehl. Chvilí jsem jen nepřítomně bloumal, chvěl se a hroužil do planých, nesouvislých dohadů. Tu jsem si také poprvé všiml, odkud se line ta sirnatá záře osvětlující celu. Vycházela ze škvíry asi půl palce široké, která se táhla kolem celé spodní hrany stěn. Tato škvíra jako by oddělovala – a ukázalo se, že opravdu odděluje – stěny od podlahy. Pokoušel jsem se, ovšem bez výsledku, tím otvorem podívat.

Když jsem se vzpřímil, pochopil jsem náhle záhadnou proměnu své kobky. Již jsem se zmínil o tom, že obrysy postav na stěnách byly docela zřetelné, jen jejich barvy mi připadaly rozplizlé a neurčité. Barvy teď začaly intenzívně prozařovat, takže strašidelné, satanské postavy dostávaly výraz, jaký by rozdrásal i silnější nervy, než jaké jsem měl já. Ze všech koutů, kde jsem předtím nic netušil, zíraly na mne tisíce démonské oči s tak zuřivou, úděsnou životností, hořely takovým zlověstným žářem, že jsem marně přemáhal obraznost, aby v nich viděla něco neskutečného.

Neskutečného! Vždyť jsem už pouhým dechem nabíral do chřípí pach rozžhaveného železa! Vězení prostoupil dusivý zápach. Každou vteřinu žhnuly temněji ty oči, zírající na má muka. Obrysy krvavých hrůz rozlévaly stále sytější nach. Zalykal jsem se, lapal po dechu! Již jsem prohlédl záměr svých mučitelů – těch neoblomitelných, těch nejsatanštějších ukrutníků! Uskočil jsem před žhavým kovem doprostřed cely. Když jsem si pomyslel, jak se co nevidět uškvařím žářem, představa studené studně mne blažila jako balzám. Vrhel jsem se k jejímu zejícímu kraji. Ztrhaným zrakem jsem upřeně pohlédl dolů. Žáre z rozpálené klenby prosvítala její nejzazší kouty. Ale má mysl se ještě zoufalou vteřinu bránila přijmout dosah toho, na co jsem hleděl. Nakonec si to však prodralo, proklestilo cestu do mé duše – propálilo se to do mého zděšeného mozku. Ó kde je hlas, který to vypoví! Ó hrůzo! Ó raději všechny hrůzy světa – jen tuto ne! S výkřikem jsem prchal od propasti – zakryl si dlaněmi tvář a hořce se rozplakal.

Žár rychle sílil. Opět jsem vzhlédl – a roztřásl se jako v záchvatu zimnice. Žalář se proměnil podruhé – tentokrát se změnil jeho tvar. Jako prve jsem se zpočátku snažil popochopit, co se děje. Ale dlouho mne na pochybách nenechali. Můj dvojí únik podráždil pomstychtivost inkvizitorů a teď je tedy konec všem žertům s Králem děsu. Prostor býval čtvercový. Teď jsem viděl, že dvě železné stěny tvoří ostrý úhel – a dvě pochopitelně tupý. S rachotivým, sténavým lomozem se děsivá proměna dovršovala. Tvar kobky se ve chvílce zešikmil v kosočtverec. Ale tím proměna nekončila – již jsem ani nedoufal, ba ani si nepřál, aby skončila. Rád bych byl přitiskl rudé stěny k své hrudi jako plášť věčného míru. “Chci smrt,” říkal jsem si, “jakoukoli smrt – jen ne smrt v jámě!” Já blázen! Což mi dosud nenapadlo, že planoucí železo mě má zahrnat právě do jámy? Cožpak bych vydržel ten žár? A kdybych i vydržel, mohl bych vzdorovat jeho tlaku? A kosočtverec se teď zužoval tak rychle, že už jsem neměl čas uvažovat. Jeho střed a tedy i nejširší část byly právě nad rozšklebenou prohlubní. Uskočil jsem – avšak svírající se stěny tlačily mne neodbytně dál. Mé zprahlé,

uzmítané tělo nemělo posléze už ani coul pevné půdy pod nohama. Přestal jsem bojovat, má zmučená duše však dobojovala ještě jediným mocným, dlouhým a posledním výkřikem zoufalství. Cítil jsem, že vrávorám na samém okraji – odvrátil jsem oči –

Ozval se zmatený šum lidských hlasů! Ryčný jek mnoha polnic! Dunivé rachocení tisícerych hromů! Natažená ruka zachytila moji ruku, právě když jsem v mdlobách klesal do propasti. Byla to ruka generála Lasalla. Francouzská armáda vstoupila do Toleda. Inkvizice byla v rukou svých nepřátel.

MASKA ČERVENÉ SMRTI

"Červená smrt" již dlouho pustošila zemi. Dosud žádná morová rána nebyla tak vražedná a tak obludná. Krev byla jejím zhmotněným znakem a pečeti – červeně a úděsnost krve. Přicházely pronikavé bolesti, pak náhlé mrákoty, pak prudké krvácení z pórů a konec. Šarlatovými skvrnami na těle a hlavně na tváři odsuzoval mor svou oběť do klatby, zavíral jí dveře před pomocí a soucitem bližních. Choroba člověka zachvátila, rdousila a v půlhodině sklála.

Avšak princ Prospero byl šťastný, neohrožený a prozíravý. Když byla jeho říše již napůl vylištěna, vybral si ze všech svých rytířů a dvorních dam tisíc zdravých a veselých přátel a uchýlil se s nimi do ústraní za vysoké zdi a cimbuří odlehlého kláštera. Byla to rozsáhlá a nádherná budova – výtvar princova vlastního výstředního, ale vznešeného vkusu. Byla obehnaná mohutnou zdí. Ve zdi byly železné brány. Když sem dvořané přišli, přinesli s sebou kovářské výhně a těžká kladiva a zataвили závory. Chtěli se opevnit proti náhlým záchvatům zoufalství zvenčí a šílenství zevnitř. Klášter měl bohaté zásoby. Dvořané byli tedy zabezpečeni a mohli směle vzdorovat nákaze. Svět venku ať se o sebe postará! Jen blázen by se teď rmoutil a přemýšlel. Princ pamatoval na rozmanité radovánky. Opatřil šašky, komedianty, byly tu baletky, byli tu hudebníci, byly tu krásky a bylo tu víno. To všechno a ještě k tomu bezpečí – bylo uvnitř. Venku – Červená smrt.

Na sklonku pátého nebo šestého měsíce tohoto odloučení – právě když venku běsnil mor nejuživější – uspořádal princ Prospero pro svých tisíc přátel velkolepý maškarní ples.

Byla to skvostná podívaná – ta maškaráda. Ale nejdřív vám vyliším komnaty, v kterých se odehrávala. Bylo jich sedm – královské apartmá. V mnoha palácích vytváří řada takových komnat dlouhý a přímočarý průhled; posuvné dveře bývají dokořán rozevřeny téměř až ke stěnám, takže celý prostor lze snadno přehlédnout. Zde to ovšem bylo docela jiné, jak se ostatně při princově zálibě v bizarnosti dalo očekávat. Pokoje byly tak nerovnoměrně rozmístěny, že bylo vidět vždy sotva dál než do jednoho. Každých dvacet třicet kroků stěna prudce odbočovala a před divákem se otvíral nový a nový obraz. Uprostřed každé stěny bylo napravo i nalevo vysoké, úzké gotické okno vedoucí do přilehlé chodby, která se vinula podél zákrutů celého apartmá. Tato okna byla z malovaného skla, které mělo vždy takovou barvu, aby lahodila s barevným odstínem dekorace v komnatě. Nejvýhodnější pokoj byl například vyzdoben modře – okna byla proto jasně modrá. Druhá komnata měla okrasu a čalouny purpurové, takže i tabulky okna byly z purpuru. V třetí bylo všechno zelené – okna též. Čtvrtá byla zařízena i osvětlena oranžově, pátá byla bílá, v šesté převládala fialová. Sedmý pokoj byl zahalen do černých sametových čalounů, které pokrývaly strop a visely ze stěn, spadající v těžkých záhybech na koberec téže látky a barvy. Pouze v tomto pokoji nesouhlasila však barva oken s barvou výzdoby. Zde byly tabulky šarlatové – syté barvy krve. V žádné z těchto sedmi komnat nebyla uprostřed záplavy zlatých ozdob, jež tu byly nahodile rozmístěny či splývaly z klenby stropu, jediná lampa, jediný svícen. Uvnitř pokojů nehořelo světlo, ale na chodbách, které se kolem nich vinuly, stála před každým oknem těžká trojnožka s rozžhaveným uhlím, jehož plameny prozařovaly zbarvené sklo a místnost oslnivě osvětlovaly. Vznikaly tak přepestré, fantastické obrazce a dojmy. Ale v západní, černé komnatě, vyvolalo ohnivé světlo, proudící na temné závěsy krvavým sklem, opravdu přízračný účinek; tváře příchozích vypadaly v té záři tak úděsně, že se jen málokdo z celé společnosti osmělil překročit práh.

A v této komnatě stály u západní stěny ohromné ebenové hodiny. Jejich kyvadlo se houpalo s temným, těžkým, jednotvárným řinčením, a když minutová ručička opsala kruh ciferníku a hodiny začaly odbíjet, vydral se z kovových plic stroje zvuk, který byl sice jasný a zvučný, hluboký i harmonický, ale přitom tak podivně jímavý a naléhavý, že hudebníci v orchestru hodinu co hodinu přestávali na chvílenku hrát a naslouchali odbíjení; a tak se i tančící páry bezděky přestávaly otáčet a celá ta veselá společnost trochu zrozpačitěla, a jak hodiny odzváněly, bylo vidět, že ti nejrozmařilejší pobledli a ti starší, usedlejší, si rukou přejeli čelo jakoby v zmateném zasnění či zamyšlení; jakmile však úderý dozněly, obecnstvo znovu propuklo v bezstarostný smích; hudebníci na sebe pohlédli a usmáli se vlastnímu zneklidnění a bláhovosti, a šeptem se navzájem ujišťovali, že při příštím odbíjení se už nedají tak dojmout a zmást – a pak uplynulo šedesát minut (do nichž se vejde tři tisíce šest set vteřin prchavého času), hodiny začaly vyzvánět znovu, a znovu se přikradly rozpaky, neklid a zamyšlení jako předtím.

Ale přesto byl to ples bujný a velkolepý. Vévoda měl prazvláštní vkus. Měl vytříbené oko pro barvy, znal jejich účinek. Dekorace podle běžné módy se mu nelíbily. Jeho návrh a plány byly smělé, oslnivé, nápady překypovaly ohromující nádhrou. Snad si někteří myslí, že byl šílený. Lidé z jeho družiny si to nemysleli. Bylo třeba ho slyšet, vidět, dotýkat se ho – abyste si to opravdu nemysleli.

K této velké slavnosti uspořádal téměř sám celou tu proměnlivou výzdobu sedmi komnat a svým podmanivým vkusem sám určoval výběr masek. Byly to postavy skutku pitvorné – samý lesk a třpyt, dráždivost a přízračnost – připomínající Hugovy Hernani. Byly tu fantaskní postavy s údy a výstrojí, které k nim nepatřily. Byla tu šílená zjevení, jakoby bláznem vymyšlená. Mnoho podob krásných, mnoho rozmarňných, mnoho bizarních, některé strašlivé a nemálo též odporných. Byl to věru zástup snových přeludů, co se tu vláčelo po komnatách! A ty přeludy se kroutily a ploužily, zbarvovány odstíny komnat, a šílené tóny orchestru jako by zněly ozvěnou jejich kroků. A tu se náhle v sametové síni ozve úder ebenových hodin a všechno na okamžik strne a všechno umlká – jen hodiny je slyšet. Přeludy stojí jako přimrazeny. Avšak zvonivé úderý doznívají – jen chvílenku to trvalo – a za jejich echem letí lehký, tlumený smích. A hudba se znovu rozvášní a přeludy ožijí a znovu křepčí ještě rozmarňěji než dříve a zbarvují se zářemi z mnoha barevných skel, jimiž prosvítají zášlehy ohňů. Avšak ke komnatě tam na západě se teď už žádná maska neodvážá přiblížit, neboť noci ubývá a krvavým sklem line se světlo čím dál ryšavější a černě šerých čalounů děsí, a tomu, kdo vboří nohu do šerého koberce, zazní blízký tlumený cinkot ebenových hodin naléhavěji a vážněji než těm, kteří se baví v odlehlejších komnatách.

Tam se však hemžil hustý zástup, horečně pulsoval život. Bujný kvas vířil dál a dál – až konečně hodiny začaly odbíjet půlnoc. Hudba tak jako předtím zmlkla, utichlo kroužení párů, všechno zas rozpačitě znehybnělo. Tentokrát však hodinový zvon zazněl dvanáctkrát, a tak se asi stalo – protože bylo více času – že se do úvah těch přemýšlivějších hodovníků vloudilo o trochu víc ducha. A tak se snad také stalo, že ještě než poslední ozvěna posledního úderu zanikla v tichu, postřehli mnozí přítomnost masky, které si dosud nikdo nevšiml. A když se šeptem rozneslo, že se dostavil nový host, ozval se v obecnstvu šum a reptání, zprvu vyjadřující nesouhlas a údiv – posléze strach, hrůzu a odpor.

V shromáždění příznaků, jaké jsem vykreslil, by nějaký obyčejný zjev sotva vzbudil takový rozruch. Vždyť volba masek na tento večer byla takřka neomezena; ale ta nová

postava přeherodovala samého Heroda a překročila hranice i princovy bezbřehé fantazie. I ten nejotrlejší člověk má v srdci struny, které ho rozechvějí, jakmile se jich dotknete. I člověk nadobro rozvrácený, jemuž je život i smrt jen pro smích, přestává s některými věcmi žertovat. A opravdu: celá společnost zřejmě v skrytu duše cítila, že v kostýmu i vystupování vetřelce není nic žertovného, že je v něm cosi nestoudného. Byla to vysoká, vychrtlá postava, zahalená od hlavy k patě do pohřebního hávu. Masky, která zakrývala tvář, byla zformována k tak přesné podobě tuhé tváře mrtvol, že i nejpozornější pohled by sotva odhalil klam. Ale to všechno by rozjaření hodovníci, když už ne schválili, tedy aspoň strpěli. Zakuklenec však zašel příliš daleko: vzal na sebe podobu Červené smrti. Jeho rubáš byl potřísněn krví – a jeho široké čelo, skráně i tváře byly skropeny úděsným šarlatem.

Když na tento strašidelný zjev poprvé pohlédl princ Prospero (maska zvolna, velebně, snad aby zdůraznila, jakou hraje roli, procházela mezi tančícími), bylo vidět, jak se v prvním okamžiku křečovitě otřásl hrůzou či odporem; vzápětí mu však tvář zrudla hněvem.

"Kdo se opovažuje?" tázal se sípavě dvořanů, kteří mu stáli nablízku – "kdo se opovažuje urážet nás tímto rouhavým výsměchem? Chopte se ho a strhněte mu masku, ať poznáme, koho za svítání pověsíme na cimbuří!"

Princ Prospero stál ve východní, modré komnatě, když tato slova pronášel, ale nesla se zvučně a jasně dál, do všech sedmi pokojů – neboť princ byl člověk statný a smělý a hudba na jeho pokyn ihned umlkla.

Stál v modré komnatě s družinou bledých dvořanů po boku. Jakmile promluvil, vykročili chvatně směrem k vetřelci, který v tom okamžiku nebyl daleko a teď již sám rozvázným, důstojným krokem přistupoval k mluvčímu. Ta šílená drzost naháněla dvořanstvu podivný, posvátný strach, takže se mezi nimi nenašel jediný, kdo by proti masce pozvedl ruku; a tak se cizinec, nikým neohrožován, přiblížil až na krok k princovi; a pak, zatímco celý ten zástup jakoby z jediného popudu ucouvl ze středů komnat ke stěnám, kráčel nerušeně dál týmž slavnostním, odměřeným krokem, kterým sem vstoupil, prošel modrou komnatou a vstoupil do purpurové – z purpurové do zelené – zelenou prošel do oranžové – a tou opět do bílé – a odtud ještě dál do fialové, a v žádné se nikdo nepohnul, aby ho zadržel. A teprve tehdy, šílený vztekem a hanbou z chvilkové zbabělosti, se princ Prospero vzpamatoval. Vyrazil, hnal se zběsile šesti pokoji – úplně sám, neboť všechny zachvátil smrtelný děs – pádl s napřaženou dýkou a již přichvátal v nejzazší, sametové komnatě na tři čtyři kroky k odcházející postavě; ta se však náhle prudce otočila a pohlédla svému pronásledovateli do tváře. Ozval se pronikavý výkřik, zablýskla se dýka – a dopadla na černý koberec, na který vzápětí klesl mrtev i princ Prospero. Teprve pak se dav hodovníků pozvedl k zběsilé odvaze zoufalců a hnal se do černé komnaty. Když se však chopili zakuklence, jehož vysoká postava stála zpřímá a nehybně ve stínu ebenových hodin, ustrnuli všichni nevýslovnou hrůzou – pohřební rubáš a mrtvolná maska, na něž se tak zuřivě vrhli, neskrývala v sobě žádný hmatatelný tvar.

A teď každý věděl, že přišla Červená smrt. Vkradla se tiše v noci jako zloděj. A bujaří hodovníci padali jeden po druhém v hodovních síních, zbrocených teď krví, a každý zemřel tak, jak právě klesl k zemi; a z ebenových hodin odešel život s životem posledního rozmařilce; a plameny v trojnožkách dohasly a tma a zkáza a Červená smrt rozprostřely nade vším svou bezmeznou moc.

BERENICE

*Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae visitarem,
curas meas aliquantulum fore levatas. / Ibn Zijad*

*(Říkali mi duhové, že navštívím-li hrob své milé,
mým strastem se trochu uleví).*

Strast má mnoho tváří. Bída světa mnoho podob. Klene se nad širým obzorem jako duha, má barvy právě tak pestré jako ten oblouk, právě tak členěné, a přece právě tak důvěrně prolínávé. Klene se nad širým obzorem jako duha! Jak jen mohu z pojmu krásy odvodit předobraz ošklivosti? Ze znamení míru podobenství žalu? Ale tak jako v etice je zlo následkem dobra, tak v životě radost plodí žal. Buď je vzpomínka na minulou slast dnešní mukou, anebo se úzkosti, které prožíváme, zrodily z rozkoší, které jsme mohli prožívat.

Mé křestní jméno je Egeus, rodinné jméno vám neprozradím. Ale v celé zemi není starobylejších zdí, než jsou dvorany mého ponurého, šerého rodného hradu. Říká se o nás, že jsme rodem blouznivců, a věru je mnoho zarážejících a přesvědčivých důkazů této pověsti – vnější podoba rodinného sídla, fresky v přijímacím salónu, čalouny v ložnicích, tesané pilíře v zbrojnici, ale zejména galerie starých obrazů, sama architektura knihovny a konečně i prapodivný výběr knih.

Vzpomínky z nejranějších let jsou spojeny s tímto pokojem a s jeho svazky – o těch však nechci hovořit. Zde zemřela moje matka. Zde jsem se narodil. Ale jak plané a pohodlné je tvrdit, že jsem nežil už dřív, že duše nemá předživotní existenci. Vy to popíráte? Nechme to na pokoji! Sám jsem o tom přesvědčen, ale nemíním přesvědčovat druhé. Mám v sobě vzpomínku na éterické bytosti, na oduševnělé, výmluvné oči, na melodické, a přece smutné tóny; vzpomínku, kterou nelze potlačit, vzpomínku jako stín mlhavou, proměnnou, neurčitou, nestálou a jako stín nezapuditelnou, dokud bude svítit slunce mého rozumu.

V tomto pokoji jsem se narodil, zde jsem procítl z dlouhé noci jistě jen zdánlivé nicoty přímo do pohádkových končin, do paláce fantazie, do přeludných říší mnišského rozjímání a učenosti. A není divu, že jsem kolem sebe těkal užaslým, dychtivým zrakem, že jsem v knihách proležel své chlapectví a prosnil mládí – ale je podivné, že léta mýjela a zralý věk zastihl mne dosud v sídle otců, je podivuhodné, jaký kal zavalil prameny mého žití, podivuhodné, jaký závratný zlom nastal v povaze mého dennodenního myšlení. Skutečnosti světa na mne působily jako přeludy a jen jako přeludy, ale nespoutané představy z říše snů se oplátkou nestaly obsahem mé všední existence, staly se vpravdě naprostou a jedinou mou existencí.

Berenice byla má sestřenka – vyrůstali jsme spolu v otcovských zdech. Ale rostli jsme každý jinak – já s chatrným zdravím, pohroužen do chmur, ona čilá, líbezná, překypující svěžestí; ráda se toulávala po kopcích – já jsem si oblíbil osamělé hloubání; já, uzamčen do vlastního srdce, tělem i duší pohroužen do hlubokých, úmorných meditací – zatímco ona lehce tékala životem a nikdy nepomyslela na stíny křížící cestu nebo na tichý let černokřídlých nočních hodin. Berenice! Zavolám její jméno Berenice! – a z šedých ruin paměti rázem vyburcuji tisíce vzrušených vzpomínek. Ach, jak živý je teď její obraz přede mnou – jako v dávných dobách jejích bezstarostných radovánek! Ó nádherná a přece tak fantastická krásu! Ó sylfo v kouzelných křovinách arnheimských! Ó najádo v jejích fontánách! A náhle vše

zahalí tajemství a hrůza, ze všeho je příběh, který lépe nevyprávět. Choroba, smrtelná choroba zachvátila jako smršť její tělo – před mýma žasnoucíma očima ji přepadla ta změna, prostoupila její mysl, vlastnosti, povahu a rozleptávala zákeřným, strašlivým způsobem i samu podstatu její osobnosti! Běda – ničitelka přišla a odešla – a oběť – kam se poděla? Nepoznával jsem ji – anebo jsem ji už nepoznával jako Berenice!

V té předlouhé řadě neduhů, které se přidružily k oné osudné a hlavní chorobě, jež tak úděsně zvrátila celou sestřenčinu bytost, byla snad nejmučivější a nejúpornější jakási padoucnice, končící mnohdy transem – transem, který se podobal skutečné smrti a z kterého obvykle procitla s otřesnou náhlostí. A zatím má vlastní nemoc – bylo mi řečeno, že svůj stav nemám zvat jinak – tedy má vlastní nemoc mne rychle zachvacovala a posléze propukla v dosud neznámé, podivné podobě maniacké posedlosti, která ve mně hodinu co hodinu rostla a sílila a nakonec si mne nepochopitelně zcela podmanila. Tato monománie, musím-li tomu tak říkat, spočívala v chorobné citlivosti oněch duševních vlastností, které metafyzikové označují jako prvky soustředění. S největší pravděpodobností mi nerozumíte, ale obávám se, že není prostředků, jimiž bych pouze průměrnému čtenáři sdělil představu o tom niterném, vášnivém zaujetí, s nímž se mé uvažovací schopnosti (abych nemluvil příliš odborně) hroužily a propadávaly do pozorování i těch nejobyčejnějších předmětů tohoto světa.

Hodiny a hodiny neúnavně dumat nad nějakou titěrnou drobností na okraji či v tisku knihy; většinu letního dne probloumat nad kuriózním stínem dopadajícím šikmo na čaloun či podlahu; probdít celou noc civěním do nehasnoucího plamene lampy nebo žhavého popela; prosnit dny nad vůní květiny; jednotvárně opakovat nějaké banální slovo, až ten zvuk věčnou repeticí přestane mysli sdělovat jakýkoli pojem; dlouhým, úporným znehybněním ztrácet pocit pohybu či fyzické existence – to bylo jen několik z běžných a méně zhoubných vrtochů, které mi připravil můj duševní stav – stav, který jistě postihl i jiné, ale který se vymyká jakémukoli rozboru či vysvětlení.

Ale aby mi nebylo špatně rozuměno: tuto nepřiměřenou, vážnou, chorobnou pozornost, probouzenou podněty v jádře nicotnými, nelze zaměňovat s hloubavým sklonem, vlastním veškerému lidstvu a zvláště lidem s vnímavou obrazotvorností. A nebyl to ani – jak by se napohled zdálo – nějaký vypjatý, přehnaný stav takového sklonu, nýbrž od základu, v podstatě něco odlišného. V prvním případě se snílek nebo nadšenec zaujme obvykle nemalichernou věcí a pak nevědomky tuto věc ve spleti závěrů a úvah ztrácí z dohledu, až na konci snění – často velmi slastného – shledává, že inítiamentum neboli prvotní podnět jeho zahlobování mu nadobro zmizel a vyprchal. U mne byl tento podnět neúchylně malicherný, třebaže se mému vyšinutému zraku jevil zkresleně a neskutečně významný. Ani jsem se nepokoušel o nějaké závěry a těch několik, ke kterým jsem přece jen došel, se vytrvale jako ke středu vracelo k námětu původnímu. Moje meditace nikdy nebyly příjemné, a když blouznění končilo, jeho podnět mi vůbec nezmizel z očí, naopak poutal nepřirozeně můj další zájem – tak příznačný pro celou chorobu. Zkrátka, u mne se probuzené duševní síly projevovaly, jak už jsem řekl, soustředěním, kdežto u ostatních snivců přemítáním.

Má četba z té doby, třebaže duševní poruchu přímo neprovokovala, přece jen svou uvolněností a nedůsledností do značné míry spoluvytvářela příznačné rysy nemoci. Vzpomínám si zvláště na pojednání vznešeného Itala Coelia Secunda Curia De Amplitudine Beati Regni Dei; na veledílo sv. Augustina Obec Boží; a Tertuliánovo De Came Christi; po mnoho týdnů svého ničím neuspořádaného času jsem se marně mořil s výkladem tohoto paradoxního výroku z Tertuliánova díla: Mortuus est Dei filius; credibile est quia ineptum est; et sepultus resurrexit; certum est quia

impossibile est. (Zemřel syn boží; je to neuvěřitelné, neboť je to nemožné; a pohřbený vstal z mrtvých; je to jisté, neboť je to nemožné).

Jak vidět, podobal se můj rozum, ježž srážely z rovnováhy jen nicotnosti, onomu ostrohu v moři, o němž vypráví Ptolemaios Hephestion: ten útes vzdoroval náporům lidské zloby i rozběsněným vodám a větrům, ale chvěl se pod dotekem květu jménem asfodel. Povrchnímu čtenáři se patrně zdá, že jsem v proměně duševního stavu Berenice – zaviněné onou nešťastnou chorobou – našel jistě četné podněty pro svou soustředěnost, úchylnou pozornost, jejíž povahu jsem se vám snažil objasnit – ale zdaleka tomu tak nebylo. V jasných okamžicích mé nemoci mne její neštěstí opravdu rmoutilo, z hloubi duše jsem se trápil nad zkázou jejího krásného, něžného života a často jsem s trpkostí přemýšlel o prapodivných příčinách toho nepochopitelně náhlého zvratu. Ale tyto úvahy neměly nic společného s mou chorobnou, výlučnou vnímavostí – mohly se za podobných okolností zrodit v hlavě kteréhokoliv smrtelníka. Má rozháraná mysl, věrna povaze své choroby, upínala se k méně důležitým, zato úděsnějším změnám v tělesném stavu Berenice – k tomu jedinečnému, zarážejícímu rozpadu její osobnosti.

V nejzářnějších dnech její nevyrovnatelné krásy jsem ji – to vím jistě – nemiloval. Ve své záhadné zvrácenosti jsem coby nikdy neprožíval srdcem a vášně jsem vždy prožíval rozumem. Míhala se mi před očima v šedavém jitřním oparu – v hradbě stínů poledního lesa – v ztichlé noční pracovně – vídal jsem ji ne jako živou, dýšící Berenice, ale Berenice vysněnou; ne jako hmotnou pozemskou bytost, ale jako abstraktní pojem této bytosti; ne jako něco, co je možno obdivovat, ale co musím analyzovat; ne jako předmět lásky, ale jako téma pro temné, těkavé přemítání. Ale teď – teď jsem se chvěl v její přítomnosti, bledl jsem, když se ke mně blížila, s trpkou lítostí nad jejím zuboženým, zoufalým stavem jsem se rozpomínal, jak dlouho mne milovala, a v jedné nešťastné chvíli jsem jí slíbil manželství.

Když už se svatba blížila, seděl jsem jednoho zimního odpoledne – byl to jeden z těch mimořádně teplých, klidných a zamlžených dní, kterým se říkáva kojné krásné Alkyoné – (Protože Jupiter dává v zimě dvakrát sedm teplých dní, nazvali tento mírný a vlhý čas kojnou krásné Alkyoné. [Simonides]). – ve vnitřní části pracovny a myslel jsem, že tu jsem sám. Ale zvedl jsem oči a přede mnou stála Berenice.

A nevím, co to bylo – proč se obrys její postavy tak neurčitě chvěl – byla to snad jen má vlastní vzrušená fantazie – zamlžený vzduch – šedé roucho, jež s ní splývalo? Nevím. Mlčela a já – já bych byl za nic na světě nepronesl slova. Kostmi mi projel ledový chlad, zachvátila mne nesnesitelná úzkost, duši zaplavila spalující zvědavost. Klesl jsem do křesla a bez dechu, bez hnutí zíral upřeně na její postavu. Ó běda – jak byla vyzáblá! Z dřívějších tahů nezbyval jediný stínek. Konečně jsem upřel planoucí oči na její tvář.

Měla vysoké čelo, velmi bledé, podivně jasné, a přes ně spadaly kdysi uhlově černé, dnes pronikavě žluté prstence kadeří, stínily prohlubně spánků a svou přízračností neladně kontrastovaly s truchlivým vzezřením celé tváře. V očích nebylo života ani lesku, zdálo se, že ani panenky v nich nejsou, a bezděky jsem uhnul jejich skelnému pohledu a zadíval se na tenké, seschlé rty. Pootevřely se – a v tomto tajemném úsměvu se před mýma očima zvolna odhalovaly zuby změněné Berenice. Ó Bože, kéž bych je byl nikdy nespatriil, anebo spatřiv je, kéž bych byl zemřel!

Vyrušilo mne zavření dveří – vzhledl jsem – sestřenka z pokoje odešla. Ale z rozhárané kobky mého mozku – běda! – neodešel a nikdo jej odtud nezažene –

úděsně bílý, spektrální prelud jejích zubů. Nespatřil jsem na nich jedinou poskvrnku – ani stínek na jejich sklovině – ani vroubek na jejich okrajích, a přece se mi za tu chvilku jejího úsměvu vpálily do paměti. Viděl jsem je nyní dokonce zřetelněji, než jsem je viděl předtím. Zuby – zuby – zuby! Kam jsem jen pohlédl, všude byly, ve všech koutech, tak jasně, tak hmatatelně přede mnou – dlouhé, úzké, nesmírně bílé, a kolem nich se vlnily bledé rty jako při onom prvním strašlivém rozevření. Tehdy plně propukla má monománie, marně jsem se bránil jejímu podivnému, podmanivému účinku. Z tisícerých pozemských věcí poutaly mou mysl jen ty zuby. Posedle, zběsile jsem po nich toužil. Jediná jejich představa pohltila vše ostatní, jakýkoli jiný zájem. Jen ony – jediné ony se zjevovaly před mým duševním zrakem a svou výlučnou jedinečností staly se podstatou mého duševního života. Bral jsem je pomyslně do ruky, prohlížel ze všech úhlů, v každém osvětlení. Studoval jsem jejich vlastnosti, hloubal o jejich zvláštностech, blouznil nad jejich pravidelností. Dupal jsem o jejich proměně a zachvěl jsem se, když jsem jim ve své fantazii přiznával schopnost citění a vnímání a schopnost dokonce i bez pomoci rtů vyjadřovat myšlenky. O chůzi mademoiselle Sallové řekl kdosi výstižně: „Que tous ses pas étaient des sentiments" – a já jsem upřímně věřil o zubech Berenice, que tous ses dents étaient des idées. (Že všechny její kroky byly city; – že všechny její zuby byly myšlenkami). Myšlenky! Des idées – ach ano, proto jsem po nich tak šlel! Cítil jsem, že se jich musím zmocnit – mám-li mít klid, má-li se mi vrátit rozum.

A tak mne zastihl večer – a pak přišla tma, chvíli nade mnou prodlela a odešla – vzešlo jitro – a již se znovu kupily mlhy druhé noci – a já jsem stále seděl bez hnutí v opuštěném pokoji – stále pohroužen do meditací – stále v strašlivé moci přízraku těch zubů, přízraku, který se s pronikavou, ohavnou zřetelností vznášel v proměnlivých světlech a stínech pokoje. Pak do mých snů dolehl výkřik hrůzy a děsu a po chvilce se ozvaly vzrušené hlasy a mezi nimi tichý nárek zármutku či bolesti. Zvedl jsem se z křesla, otevřel dveře pracovny a spatřil jsem v předpokoji plačící služebnou, která mi oznámila, že Berenice již není mezi živými! Časné zrána ji stihl záchvat padoucnice – a nyní na sklonku večera jejíž připraven její hrob i všechno ostatní k jejímu pohřbení.

Uvědomil jsem si, že sedím v knihovně a že zde opět sedím sám. Připadalo mi, jako bych znova procitl z jakéhosi zmateného a vzrušeného snu. Věděl jsem, že je půlnoc, a dobře jsem si uvědomoval, že Berenice je od západu slunce pohřbena. Ale o truchlivé době, která mezitím uplynula, jsem neměl určitou představu. Přece však vzpomínka na ni překypovala hrůzou – hrůzou o to strašnější, že byla tak matná, a strachem o to úděsnějším, že byl tak zmatený. V knize mého života byla to ohavná stránka – počmáraná ohavnými, mlhavými, hnusnými, nesrozumitelnými záznamy. Snažil jsem se je rozluštit, avšak marně. Přitom mi v uších bez ustání zazníval ječivý, pronikavý výkřik ženského hlasu jako duch již doznělého tónu. Něco jsem spáchal – co to bylo? Zeptal jsem se sám sebe nahlas a šepotavě ozvěny pokoje mi odpovídaly: Co to bylo?

Na stole vedle mne hořela lampa a blízko ní ležela malá skříňka. Nebylo na ní nic zvláštního, vídal jsem ji už dříve – patřila rodinnému lékaři. Jak se však octla zde, na mém stole, a proč jsem se zachvěl, když jsem na ni pohlédl? Nedovedl jsem si to vysvětlit. Posléze jsem se zahleděl na otevřenou stránku knihy a na větu v ní, která byla podtržena. Byla to podivná, ale přitom prostá slova básníka Ibn Zijáda: Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas. Proč mi ale při čtení těchto slov vstávaly vlasy na hlavě a krev mi tuhla v žilách?

Na dveře pokoje pak někdo lehce zaklepal – a po špičkách vešel sluha, bledší než umrlec. Měl pohled šílený hrůzou a promlouval ke mně třaslavým, zastřeným, ztichlým hlasem. Co říkal? Slyšel jsem jen úryvky vět. Říkal cosi o zoufalém výkřiku, který rozbouřil noční ticho – o tom, jak se sběhl celý dům – jak všichni šli za tím zvukem. Náhle hovořil s příšernou zřetelností – šeptal mi o znesvěceném hrobu – o zohyzděném těle v rubáši, těle, které dosud dýchalo dosud se chvělo – dosud žilo!

Ukázal na mé šaty – byly zabláčené a zkrvácené. Mlčel jsem. Uchopil měkce mou ruku – byly v ní vyryty otisky lidských nehtů. Upozornil mne na jakýsi předmět opřený o stěnu. Chvíli jsem na něj civěl – byl to rýč. S výkřikem jsem skočil ke stolu a uchopil skříňku, která na něm ležela. Ale zaboha jsem ji nemohl otevřít a v rozechvění jsem ji pustil na zem; rozlétla se na kousky a z ní s chřestivým lomozem vypadlo několik zubařských nástrojů a mezi nimi se po celé podlaze roztrousilo dvaatřicet drobných, bílých alabastrových korálek.

ČERNÝ KOCOUR

Nečekám a ani se nedomáhám, abyste tomuto šílenému, a přece tak obyčejnému příběhu, který tu vypíšete, uvěřili. Byl bych věru blázen, kdybych to čekal; vždyť se to i mé vlastní smysly brání dotvrdit. A přece nejsem blázen, ani se mi nic nezdá, o tom vás ujišťuji. Zítřka však zemru a dnes chci své duši ulevit. Nejdříve bych rád seznámil svět prostě, stručně a bez podrobných výkladů s pouhým sledem příhod v mé domácnosti. Důsledky těchto příhod mne děsily – trýznily – a zničily. Ale nebudu se pokoušet je vysvětlovat. Pro mne neznamenal nic než hrůzu – mnohým nepřipadnou ani tak hrůzné jako spíše bizarní. Možná že se v budoucnu najde mozek, který mé příznaky zredukuje na běžnou, všední věc – nějaký chladnější, logičtější a ne tak vznětlivý mozek, jako mám já, a ten nebude vidět v okolnostech, které já líčím s hrůzou, nic víc než obvyklý postup docela přirozených příčin a následků.

Již od dětství jsem byl znám svou poddajnou a přívětivou povahou. Byl jsem dokonce tak nápadně útlocitný, že si ze mne kamarádi tropili žerty. Zvláště jsem miloval zvířata a rodiče mne proto zanášeli všemi druhy mazlíčků. Také jsem většinu času trávil s nimi a nemohl jsem být šťastnější, než když jsem je krmil a laskal. Tento povahový rys se mnou rostl, a když jsem dospěl, byl mi jedním z hlavních zdrojů radosti. Těm, kdo si někdy oblíbili věrného a chytrého psa, nemusím snad ani vysvětlovat, jak nesmírné potěšení z toho plyne. V nesobecké, obětavé lásce němě tváře je cosi, co přímo zasahuje srdce toho, kdo nejednou zakusil vratké přátelství a chatrnou věrnost pouze lidského tvora.

Brzy jsem se oženil a s radostí shledal, že se v této zálibě se ženou shodneme. Když viděla, jak si libuji v domácích zvířatech, nevynechala jedinou příležitost, aby mi neopatřila právě ty nejmilejší. Měli jsme ptáky, zlaté rybky, nádherného psa, králíky, malou opičku a kocoura.

Ten kocour, to bylo zvíře pozoruhodně velké a krásné, úplně černé a tak chytré, že člověk žasl. Když přišla řeč na jeho inteligenci, připomínala manželka, která tajně věřila na pověry, dávný lidový názor, podle něhož jsou všechny černé kočky zakuklené čarodějnice. Pochopitelně to nikdy nemyslíla vážně a já celou tu věc uvádím vlastně jen proto, že jsem si na ni náhodou vzpomněl.

Pluto – tak se kocour jmenoval – byl můj oblíbený mazlíček a kamarád. Jen já jsem mu dával jíst, a kam jsem se v domě hnul, všude mi byl v patách. A dokonce jsem mu jen stěží zabránil, aby za mnou nechodil ulicemi.

Naše přátelství trvalo několik let, avšak během této doby nastal v mé celkové letoře či charakteru (stydím se to doznat) pronikavý zvrat k horšímu. Všiml jsem si vinu blesků opilství. Den ze dne jsem byl mrzutější, nedůtklivější a bezohlednější k citům druhých. Na svou ženu jsem si dovoľoval; mluvil jsem s ní hrubě a nakonec jsem jí vyhrožoval násilím. Moji miláčkové ovšem také pocítili změnu v mé povaze. Nejenže jsem je zanedbával, ale mizerně jsem s nimi zacházel. Pro Pluta jsem si však zachoval ještě tolik ohledu, že jsem mu neubližoval, jako jsem klidně ubližoval králíkům, opici, ba i psovi, když se mi náhodou anebo z přichylnosti připletli pod nohy. Avšak propadal jsem své chorobě – a která choroba se vyrovná Alkoholu! – a posléze i Pluto, který stárl a byl proto trochu nevrlý – i Pluto začínal zakoušet následky mého mrzoutství.

Když jsem se jednou v noci vracel značně opilý z jedné z mých oblíbených putyk kdesi ve městě, vzal jsem si do hlavy, že se mi kocour schválně vyhýbá. Popadl jsem ho a on ze strachu, že mu ublížím, se mi lehce zahryzl do ruky. Okamžitě mne posedl

d'ábelský vztek. V tu chvíli jsem nevěděl, co dělám. Má pravá dřívější duše jako by prchla z mého těla a jeho každou žilku teď zavalila nestvůrná, kořalkou živěná zloba. Vytáhl jsem z kapsy u vesty nůž, otevřel jej, popadl ubohé zvíře za krk a chladnokrevně mu vyřízl z důlku jedno oko! Propadám se studem a odporem, když píši o této do nebe volající zlotřilosti.

Když se rni s jitem vrátil rozum – když jsem se vyspal z oparu nočního hýření – pocítil jsem nad zlým činem, který jsem spáchal, zpola hrůzu, zpola výčitky svědomí, byl to však pocit matný a neurčitý a duše se nedotkl. Znovu jsem se vrhl na pití a brzy jsem veškerou vzpomínku na svůj vztek utopil ve víně.

Kocour se zatím pomalu zotavil. Na důlek po ztraceném oku byla sice strašná podívaná, ale zvíře už zřejmě netrpělo. Chodilo po domě jako dřív, ale přede mnou, jak se dalo čekat, vyděšeně prchalo. Bylo ve mně ještě kus někdejší něhy, a proto jsem se zprvu rmoutil nad tím zjevným odporem tvora, který mne kdysi měl rád. Ale tento cit byl záhy vystřídán podrážděností. A pak – aby můj pád byl dovršen a zpečetěn – posedla mne Zvrácenost. Filozofie tento pojem opomíjí. A přece vím právě tak jistě, jako že žije má duše, že zvrácenost je jedním z primitivních pudů lidského srdce – jednou z nerozlučných prvotních vlastností a pracitů, jež řídí vývoj lidské povahy. Kdo se aspoň stokrát nepřistihl, jak se dopouští zlého či pošetilého skutku jen a jen proto, že ví, že nemá? Cožpak nás cosi věčně nepudí porušovat navzdory rozumu to, čemu říkáme Zákon, jen proto, že to jako zákon chápeme? Tento duch zvrácenosti dovršil, pravím, můj pád. Ta nezbadatelná touha duše štvát samu sebe – znásilňovat vlastní přirozenost – křivdit jen pro křivdu samu – ta mne pudila, abych ubližoval dál, abych dokonal podlost, které jsem se dopustil na nevinném zvířeti. Jednou ráno jsem mu s chladným srdcem hodil kolem krku smyčku a pověsil ho za větev stromu. Pověsil jsem ho s pláčem, s hryzením svědomí, pověsil jsem ho, protože jsem věděl, že mě má rád, a protože jsem cítil, že mi nedalo důvod k pohoršení, pověsil jsem ho, protože jsem věděl, že tím páchám hřích – smrtelný hřích, který tak ohroží mou nesmrtelnou duši, že ji možná i vyjme – pokud je to vůbec možné – z dosahu nekonečného milosrdenství Nejslitovnějšího a Nejukrutnějšího Boha.

Téhož dne, kdy jsem provedl tuto hanebnost, probudil mne v noci pokřik, že hoří. Záclyny mého lůžka byly v plamenech. Hořel celý dům. Manželka, služka a já jsme jen o vlas ohni unikli. Všechno lehlo popelem. Požár pohltil veškerý můj majetek a já jsem od té chvíle propadl zoufalství.

Nesnažím se slabošsky dokazovat příčinnou souvislost mezi pohromou a podlostí. Ale řadím k sobě celý ten řetěz faktů a nerad bych některý článek opominul. Den po požáru jsem se šel podívat na trosky domu. Až na jednu se všechny zdi sesuly. Tou výjimkou byla ne zvlášť silná stěna uprostřed domu, k níž bylo přistaveno čelo mé postele. Omítka na ní celkem odolala žáru ohně, což jsem přičítal nedávnému nátěru. Kolem této stěny se nahrnul hustý zástup lidí a mnozí se zvláště o jednu její část velmi podrobně a dychtivě zajímali. Mou zvědavost podnítila slova jako "Podivné!", "Jedinečné!" a podobné výrazy. Přistoupil jsem blíže a na bílé ploše jsem spatřil podobu obrovské kočky, jakoby vystouplo v basreliéfu. Otiskla se tam s přesností vskutku podivuhodnou. Zvíře mělo kolem krku provaz.

Když jsem ten přízrak spatřil poprvé – pro mne to byl vskutku přízrak –, zůstal jsem ohromen a zděšen. Pak jsem si ale vše rozvážil a ulevilo se mi. Kocoura jsem přece pověsil pokud se pamatuji, v sousední zahradě. Jakmile nastal poplach, nahrnulo se do zahrady plno lidí a někdo zvíře podle všeho ze stromu odřízl a vhodil je otevřeným

oknem do mého pokoje. Patrně to provedl proto, aby mne vyburcoval ze spaní. Jak se pak zřítily ostatní stěny, vmáčkly oběť mé podlosti do vrstvy rozměkklé malty a její vápno spolu s plameny a čpavkem zdechlíny dotvořily podobiznu, kterou jsem spatřil.

Třebaže jsem se s tímto úděsným zjevem rozumově docela hladce vypořádal – se svědomím jsem to ovšem tak dobře nesrovnal –, přece jen to silně otřáslou mou obrazností. Celé měsíce jsem se nemohl zbavit toho kočičího strašidla a opět se ve mně začal probouzet jakýsi matný cit, ale nebyly to výčitky svědomí, jak se mi zdálo. Dokonce jsem začal litovat ztráty zvířete a ohlížet se v hnusných krčmách, do kterých jsem teď zapadal, po jiném takovém mazlíčkovi, prvním aspoň trochu podobném, jenž by mi ztrátu nahradil.

Jedné noci, když jsem zase zpola otupělý vysedával v kteréši vykřičené špeluňce, přilákal náhle mou pozornost černý předmět, ležící na jednom z ohromných sudů džinu či rumu, z kterých se zařízení místnosti většinou skládalo. Hleděl jsem několik minut upřeně na vršek sudu a tu mě udivilo, že jsem předmět nezahlédl už dřív. Přistoupil jsem k němu a dotkl se ho. Byl to černý kocour – ohromný – právě tak velký jako Pluto a ve všem mu navlas podobný, krom jedné věci. Pluto neměl na těle jediný bílý chloupek, kdežto tento kocour měl téměř přes celou hrud' velikou, rozmazanou bílou skvrnu.

Jakmile jsem se ho dotkl, ihned vstal, začal hlasitě příst, lísal se mi k ruce a zřejmě se radoval, že si ho všímám. Nu, to je přece potvrzka, jakou jsem hledal ! Hned jsem ho také chtěl od hospodského koupit, ten však prohlásil, že mu nepatří – nic o něm prý neví – nikdy předtím ho neviděl. Hladil jsem zvíře dál, a když jsem se pak měl k odchodu, ukázalo se, že se mu zachtělo jít se mnou. Dovolil jsem mu to a cestou jsem se občas shýbl a pohladil ho. Když jsme došli domů, kocour tu okamžitě zdomácněl a žena si ho také ihned velmi oblíbila.

Já jsem však brzy shledal, že se mi začíná protivit. Předpokládal jsem pravý opak, přesto však mě jeho očividná přichylnost – nevím jak a nevím, proč to tak bylo – spíše odpuzovala a obtěžovala. Znenáhla se tento odpor a nedůtklivost vystupňovaly až k rozhořčené nenávisti. Vyhýbal jsem se zvířeti; určitý pocit hanby a vzpomínka na dřívější ukrutnosti mi bránily týrat ho. Několik týdnů jsem ho neudeřil ani jinak netýral, ale znenáhla – opravdu znenáhla mne při pohledu na ně začal jímat nevýslovný hnus a raději jsem od něho mlčky prchal jako před morovou nákazou. Mou nenávist podnítilo nepochybně i to, že jsem hned ráno, jak jsem zvíře přivedl domů, zjistil, že mu tak jako Plutovi chybí jedno oko. Tato okolnost je však tím víc přiblížila mé ženě, která – jak jsem již řekl – byla prodchnuta onou laskavostí, kterou jsem míval i já kdysi v povaze a jež mi připravila tolik prostých, čistých radostí.

Čím silněji se mi však kocour ošklivil, tím byl ke mně přitulnější. Chodil mi v patách s takovou vytrvalostí, o jaké bych čtenáře jen stěží přesvědčil. Ať jsem se kdekoli usadil, již se krčil pod židlí nebo mi vyskočil na kolena a odporně se ke mně lísal. Jakmile jsem se zdvihl a chtěl jsem odejít, zapletl se mi pod nohy a málem mne porazil anebo se mi svými dlouhými, ostrými drápkami zaťal do kalhot a vydrápal se mi až na prsa. V takových okamžicích se mi chtělo jedinou ranou ho zabít, avšak přece jen jsem se ovládl; bránila mi v tom jednak vzpomínka na někdejší zločin, ale hlavně přiznám se vám – nesmírný strach před tím zvířetem.

Tento strach nebyl v pravém slova smyslu strachem z nějakého fyzického zla – a přece si nevím rady, jak jinak to nazvat. Já se až stydím přiznat – ano, i v této zločinecké cele se stydím přiznat, že strach a hrůza, které mi zvíře nahánělo, byly

vyvolány pouhopouhou chimérickou představou. Má žena mne nejednou upozorňovala na tvar bílé skvrny v chlupech, o níž jsem hovořil a která vlastně byla jediným viditelným znamením, jímž se cizí zvíře lišilo od kocoura, kterého jsem usmrtil. Čtenář si vzpomene, že toto znamení, ač velké, bylo původně velmi neurčité; avšak zvolna, téměř nepostižitelně nabývalo – a můj rozum se tomu dlouho vzpíral jako nějaké smyšlence – pevného a určitého obrysu. Nakonec dostalo podobu předmětu, jehož jméno se děším vyslovit –především proto jsem si tu obludu hnusil, bál se jí a byl bych se jí i zbavil, kdybych si byl troufal – dostalo podobu, jak říkám, ohyzné, příšerné věci – ŠIBENICE! Ó truchlivý, strašlivý nástroj, ztělesňující hrůzu a zločin – agónii a smrt!

Jaký jsem to byl teď ubožák – ta nejubožejší troska lidství! Považte: pouhé zvíře, nemá tvář, jejíhož druhu jsem zpupně utratil – pouhé zvíře připraví mně – mně, člověku, stvořenému k obrazu Nejvyššího – tolik nevýslovných běd! Ó již nikdy jsem neměl poznat dobrodiní odpočinku – ani ve dne, ani v noci! Ve dne mne zvíře na vteřinu neopouštělo; v noci pak jsem se co hodinu vylekaně probouzel z úděsných, strašidelných snů, avšak ta příšera mi dál horce dýchala do tváře, tiskla mě ohromnou tíhou – vtělená můra, žádnou mocí nezaplášitelná – navěky zavalující mé srdce!

Drcen těmito mukami, nechal jsem v sobě vyhasnout i poslední špetku dobra. Už jen o zlu jsem přemýšlel – nejpodlejší, nejtemnější myšlenky mne vůbec neopouštěly. Má dosavadní popudlivost vybuchla v nenávist ke všem věcem, k veškerému lidstvu; a náhlými, častými a nezvladatelnými výbuchy hněvu, do něhož jsem se slepě hroužil, trpěla obvykle nejvíc – ó jaká hanba! – má trpělivá, odevzdaná žena.

Jednoho dne šla se mnou cosi obstarat do sklepa starého stavení, které jsme v chudobě museli obývat. Kocour se po příkrých schodech hnál za mnou a málem mne srazil dolů; to mne rozlítlo k nepřičetnosti. Napřáhl jsem sekeru (zapomněl jsem ve vzteku na dětinský strach, který mi dosud krotil ruku) a chtěl jsem jedinou ranou zvíře skolit. Kdyby ta rána byla dopadla, jistě by byla smrtelná, avšak mou ruku zadržela žena Vydrážděn tímto zásahem k ďábelskému hněvu, vytrhl jsem paži z jejího sevření a začal sekyru do jejího mozku. Na místě bez hlesu klesla k zemi.

Sotva jsem tuto obludnou vraždu spáchal, ihned jsem s naprostou rozvahou začal přemýšlet, kam tělo ukrýt. Věděl jsem, že z domu je ani ve dne, ani v noci nemohu odklidit bez nebezpečí, že mě zpozorují sousedé. V hlavě se mi vyrojilo mnoho nápadů. Také jsem si jednu chvíli říkal, že mrtvolu rozkrájím na drobné kousíčky, které pak spálím. Pak mě zase napadlo vykopat pro ni ve sklepní půdě hrob. Anebo jsem uvažoval o tom, že ji na dvoře hodím do studny – nebo ji jako nějaké zboží uložím do bedny, zařídím vše k odeslání a pak pošlu pro nosiče, aby ji z domu odnesl. Konečně jsem připadl na něco, co se mi zdálo mnohem vhodnější než všechno ostatní. Rozhodl jsem se, že ji ve sklepe zazdím – tak jako ve středověku zazdívali své oběti mniši.

K takovému účelu se sklep dobře hodil. Jeho zdi byly stavěny nedbale a nedávno byly ohozeny hrubou omítkou, která ve vlhku ještě neztvrdla. Kromě toho z jedné stěny čněl výstupek vytvořený větrací šachtou či krbem, a ten byl vyzděn a přizpůsoben ostatním stěnám. Byl jsem si jist, že zde mohu snadno vyjmout několik cihel, do díry vložit mrtvolu a všechno zase zazdít jako předtím, takže tu nikdo neodhalí nic podezřelého.

A tento výpočet mne nezklamal. Hasákem jsem cihly snadno vyboursal, opatrně jsem mrtvolu přitlačil k vnitřní stěně, v této poloze ji podepřel a pak jsem všechno bez

potíží uspořádal zas tak, jak to původně stálo. Obezřetně, nenápadně jsem si opatřil vápno, písek a štětiny, namíchal jsem omítku, která se nelišila od staré, a nanesl ji velmi pečlivě na nové zdívo. Když jsem skončil, měl jsem uspokojivý pocit, že se vše vydařilo. Zeď ničím neprozrazovala, že by se jí byl někdo dotkl; také smetí jsem pečlivě zametl. Pyšně jsem se rozhlédl a řekl si: "Vida, dnes jsem namouvěru nepracoval nadarmo!"

Ted' mi jen zbývalo dopadnout potvoru, která mi způsobila tolik běd; konečně jsem se odhodlal ji zabít. Kdybych byl na ni v tu chvíli padl, byl by její osud zpečetěn, ale ukázalo se, že to prohnané zvíře se tak polekalo mého běsnění, že se sťeží objevit přede mnou v mé nynější náladě. Nelze vylicít, nelze si představit ten hluboký, blažený pocit úlevy v mé hrudi, když jsem shledal, že ten hnusný tvor je pryč. Ani v noci se neukázal – a tak jsem aspoň jednu noc od jeho příchodu do domu tvrdě a pokojně spal; ach ano, spal jsem, třebaže mou duši tížila vražda!

Minul druhý a třetí den, ale můj trýznitel nepřicházel. Opět jsem dýchal jako volný člověk. Ta obluda prchla v hrůze navždy z mého domu! Víckrát už ji nespátřím! Jaké ohromné štěstí mne potkalo! Pocit viny za temný čin mne příliš netrápil. Vyslýchali mne, ale na všechny dotazy jsem bez nesnází odpověděl. Dokonce nařídili domovní prohlídku – ale nic přece nemohli vypátrat. Hleděl jsem s jistotou vstříc budoucí blaženosti.

Čtvrtý den po vraždě mne naprosto nečekaně navštívili policisté a začali znovu celý dům velmi podrobně prohledávat. Byl jsem přesvědčen, že má skryš je prostě nevypátratelná, a nepocítil jsem tedy ani stín rozpaků. Úředníci mne vybídli, abych je při prohlídce doprovázel. Prozkoumali každičkou škvíru, každý koutek. Nakonec už potřetí nebo počtvrté sestoupili do sklepa. Nehnul jsem brvou. Srdce mi tlouklo klidně jako člověku pohříženému v nevinný spánek. Procházel jsem se sklepem z jednoho konce na druhý. Založil jsem si

ruce na prsou a bezstarostně bloumal kolem. Policisté byli prohlídkou naprosto uspokojeni a už se chystali odejít. Mé srdce překypovalo radostí, kterou jsem nedovedl ukrotit. Prahla jsem po tom, abych vyslovil aspoň jediné vítězné slůvko a dvojnásob tak pocítil jejich přesvědčení o mé nevině.

"Pánové," řekl jsem, když už stoupali po schodech nahoru, "těší mě, že jsem rozptýlil vaše podezření. Buďte zdraví a buďte o maličko vlídnější, pánové. Mimochodem – tohle je velmi dobře stavěný dům." (V zuřivé touze říci něco nenuceně jsem už sotva věděl, co vůbec povídám). – "Dá se říci skvěle stavěný dům. Tyto zdi – už jdete, pánové? – tyto zdi jsou důkladně stavěny." A tu, posedlý chvástavostí, zabušil jsem holí, kterou jsem držel v ruce, právě na onen kus zdíva, za kterým stála mrtvola mé drahé ženy.

Ó Bože, proč jsi mne neochránil, proč jsi mne nevytrhl z drápů arcid'asa! Ještě nedozněla ozvěna mých úderů, a již mi z hrobky odpovídal hlas! Byl to pláč – zprvu tlumený a přerývaný jako vzlykot dítěte, ale znenáhla propukající v táhlý, ječivý a nepřetržitý křik, v zruďné a nelidské vytí – kvílivý skřek hrůzy i triumfu, jaký se může jen z pekla ozývat, mnohohlasý skřek z hrdel zatracenců, zmítajících se v mukách, i satanů, jásajících nad jejich zatracením.

Bylo by bláhové mluvit o tom, co jsem si tenkrát myslel. V mráкотách jsem dovrávorál k protější stěně. Ti nahoře na okamžik strnuli děsem i bázní. Ale v příštím okamžiku již tucet statných paží strhávalo zeď. Zbortila se v jediném kuse. Před

očíma policistů se zjevila vzpřímená mrtvola, již značně rozložená, střísněná sedlou krví. Na její hlavě sedělo s rozšklebenou rudou tlamou a jediným ohnivým okem ohyzné zvíře, které mne úskokem svedlo k vraždě a jehož zrádný hlas mne vydal katu. Zazdil jsem obludu do hrobky!

PŘEDČASNÝ POHŘEB

Jsou jisté náměty, jejichž poutavost je strhující, a přece jsou příliš hrůzné pro beletristické zpracování. Takovým tématům by se měl romantický autor zdaleka vyhnout, nechce-li své čtenáře popudit nebo odpudit. Bez pohoršení se jich můžeme zmocnit jen tehdy, posvěti-li je a ospravedlní krutá vznešenost pravdy. Chvějeme se například "slastnou mukou" při četbě o Napoleonově přechodu Bereziny, o zemětřesení v Lisabonu, o londýnském moru, řeži noci bartolomějské nebo o udušení sto dvaceti tří vězňů v Černé jámě kalkatské. Avšak co nás na tomto líčení vzrušuje, je pravda – skutečnost – historie. Kdyby si to všechno někdo vymyslel, přijímali bychom to jen s ošklivostí.

Jmenoval jsem jen několik významnějších dějinných kalamit, ale v těchto případech působí na naši obraznost právě tak živě jejich rozsah, jako jejich povaha. Nemusím čtenáři připomínat, že z dlouhých a truchlivých výčtů lidských běd bych mohl vybrat četné osudy jednotlivců naplněné hlubším utrpením, než je kterákoliv z těch obecných hromadných pohrom. Skutečná ubohost, vpravdě ta nejmeznější strast, je individuální, ne mnohostná. Za to, že nezměrnou úděsnost agónie zakouší člověk jako jedinec a nikdy člověk jako masa – za to děkujeme milosrdnému Bohu!

Být pohřben zaživa patří nesporně k těm nejstrašlivějším mukám, jaká mohou být údělem ubohých smrtelníků. Že se to děje často, velmi často, může sotva popřít člověk uvažující. Rozhraní mezi životem a smrtí bývá neznatelné, matné. Kdo se odváží říci, kde život končí a kde začíná bezživotí? Víme, že jsou choroby, při nichž se všechny funkce živého organismu zastaví, a přece se nezastaví nadobro, nýbrž se jen na čas přeruší. Jsou to jen dočasné pauzy v chodu toho nepochopitelného mechanismu. Po určité době jakýsi neviditelný princip opět rozhybe magické čepy a zakleté soukolí. "Provaz stříbrný" se tedy nepřetrhl navždy a "číše zlatá" nerozrazila se nenapravitelně. Ale kde dlela zatím duše?

Nezávisle na nevyhnutelném apriorním závěru, že jisté příčiny mají své zákonité následky – totiž že takové obecně známé případy dočasného zastavení životních funkcí vedou nutně tu a tam k předčasnému pohřbení – tedy nezávisle na této úvaze svědčí důkazy lékařské a zkušenost běžné praxe prokazatelně o tom, že bezpočet lidí bývá opravdu předčasně pohřbeno. Mohl bych, kdyby bylo třeba, uvést dlouhou řadu spolehlivě ověřených případů. K takové pozoruhodné události, jejíž okolnosti budou snad ještě v živé paměti některých čtenářů, došlo před nedávnem v sousedním Baltimoru, kde vyvolala silné pohnutí a značný rozruch. Manželku jednoho z nejváženějších občanů – skvělého advokáta a člena Kongresu – postihla náhlá a nevysvětlitelná choroba, proti níž veškerý um lékařský nic nezmoohl. Po velkých útrapách žena umřela, totiž domněle umřela. Nikdo věru netušil a ani neměl důvod tušit, že není doopravdy mrtva. Jevila všechny obvyklé známky smrti. Rysy v obličeji se jí stáhly a propadly. Rty jí mramorově zesinaly. Oči ztratily lesk. Její tělo vychladlo. Tep ustal. Tři dny ji nechali nepohřbenou a za tu dobu ztuhla jako kámen. Pohřeb byl zkrátka uspišen, protože se domnívali, že rozklad znatelně pokročil.

Dáma byla uložena v rodinné hrobce, která pak další tři roky zůstala nedotčena. Po uplynutí této doby ji otevřeli, aby do ní zabudovali sarkofág – jaký úděsný otřes však čekal manžela, který sám kryptu otevíral! Když se křídla brány rozestoupila, jakýsi bíle oděný přízrak se mu s chřestotem zhroutil do náruče. Byla to kostra jeho ženy v dosud nezetlelém rubáši.

V roce 1810 se ve Francii udál případ předčasného pohřbení za okolností, které nad jiné jasně opodstatňují tvrzení, že pravda je fantastičtější než smyšlenka. Hrdinkou příběhu je jistá mademoiselle Victorine Lafourcadová, velice půvabná dívka z proslulé a zámožné rodiny. Mezi jejími četnými nápadníky byl i Julien Bossuet, chudý literát či žurnalista z Paříže. Svým nadáním i milou povahou si získá náklonnost dědičky, která ho podle všeho upřímně milovala; avšak její rodová pýcha ji nakonec přece jen přiměla, aby ho odmítla, a vzala si bankéře a úspěšného diplomata, pana Renella. Po svatbě ji však monsieur nejen zanedbával, ale snad se k ní choval i vysloveně krutě. Strávila s ním několik truchlivých let a pak umřela – nebo aspoň upadla do stavu tak podobnému smrti, že o jejím skonu nikdo, kdo ji spatřil, nepochyboval. Pohřbili ji nikoliv do hrobky, ale do obyčejného hrobu v její rodné vsi. Její milenec, naplněn zoufalstvím a dosud rozohněn vzpomínkou na svou lásku, vydá se z hlavního města do vzdálené provincie, kde leží vesnice – má romantický záměr zmocnit se nádherných kadeří své někdejší milé. Přichází ke hrobu. O půlnoci vyhrabe rakev, otvírá ji a už se chystá uštíhnout pramen vlasů, když spatří, že jeho milovaná otevírá oči. Ano, pochovali ji zaživa. Ale život z ní dosud zcela nevypřchal a její milenec ji něžnými doteky probouzí z letargického spánku, který byl mylně považován za smrt. Položileny odnáší ji do najatého příbytku ve vsi. Uplatňuje své nemalé lékařské znalosti a pomocí účinných regeneračních prostředků milou definitivně křísí. Procitlá poznala svého zachránce a zůstala u něho, dokud se plně nezotavila. Její ženské srdce nebylo neoblomitelné a tento poslední důkaz lásky je dokázal nadobro obměkčit. Dala se cele Bossuetovi. K manželovi se už nevrátila, zatajila před ním své vzkříšení a prchla s milencem do Ameriky. Po dvaceti letech se oba vrátili do Francie – pevně věřili, že její podoba se časem natolik změnila, že ji přátelé nepoznají. Avšak zmýlili se – monsieur Renelle ji při prvním setkání poznal a činil si na ni jako na svou ženu nárok. Ona se však postavila na odpor a soudní tribunál jí dal za pravdu – rozhodl, že na základě mimořádných okolností i dlouhého rozmezí let zaniká nejen mravně, ale i zákonně jeho právo jakožto manžela.

Jistý dělostřelecký důstojník, muž mohutné postavy a skálopevného zdraví, spadl ze splašeného koně a utrpěl těžkou pohmožděninu na hlavě. Ihned ztratil vědomí, ale přestože měl našťipnutou lebeční kost, bezprostřední nebezpečí mu nehrozilo. Provedli na něm se zdarem trepanaci, pustili mu žilou a uplatnili další běžné léčebné postupy. Avšak muž upadal postupně do stále beznadějnějšího strnulého stavu, až nakonec, jak se všichni domnívali, zemřel.

lidí. Kolem poledne nastal mezi nimi veliký rozruch; jakýsi venkovan prohlásil, že když seděl u důstojníkovy hrobu, ucítil zcela zřetelně, jak se pod ním pohnula země, jako by se tam dole někdo zmítal. Zprvu jeho tvrzení příliš nevěřili, ale pak na ně mužova nelíčená hrůza i umíněnost, s jakou stál na svém, přece jen zapůsobila. Rychle přinesli rýče a v několika minutách vyhloubili hrob (hanebně mělký) do té míry, že se z něho vynořila hlava pohřbeného. Na první pohled se zdál mrtvý, ale seděl téměř vzpřímený v rakvi, jejíž víko zběsilým nápirem částečně odklopil.

Ihned byl převezen do nejbližší nemocnice, kde zjistili, že dosud žije, třebaže je ochromen asfyxií. Po několika hodinách se probрал, rozeznal jednotlivé známé a přerývavě vyprávěl o svých mukách v hrobě.

Z jeho líčení vyšlo najevo, že ještě aspoň hodinu po svém pohřbení si byl vědom, že žije, a teprve pak upadl do mdlob. Hrob byl ledabyle a nalehko zasypán velice porézní hlínou, takže dovnitř přece jen pronikal vzduch. Muž nad sebou zaslechl kroky chodců a snažil se na sebe upozornit. Z hlubokého spánku ho zřejmě vyburcoval ruch na hřbitově, jakmile se však probudil, plně si uvědomil úděsnost svého postavení.

Tomuto pacientovi, jak jsme se dověděli, se pak dařilo celkem dobře a byl prý na nejlepší cestě k úplnému uzdravení, nakonec se však stal obětí šarlatánského lékařského pokusu. Když mu do těla zavedli galvanický proud, podlehl náhle extatickému záchvatu, který bývá průvodním jevem této léčebné metody.

Zmínka o galvanickém proudu mi připomíná proslulý a velmi neobvyklý případ, kdy pomocí galvanické baterie byl vzkříšen z mrtvých mladý londýnský advokát, který byl už dva dny pochován. To se stalo v roce 1831 a událost, ať přišla kdekoli na přetřes, vyvolávala tenkrát hluboké vzrušení.

Pacient, pan Edward Stapleton, zdánlivě zemřel na tyfus provázený některými netypickými příznaky. Tyto příznaky vzbudily značnou zvědavost u ošetřujících lékařů, kteří požádali přátele údajně zesnulého, aby jim dovolili jeho posmrtné vyšetření. Ti však odmítli. Lékaři se tedy rozhodli, jak se v takových případech děje často, tělo exhumovat a v soukromí je nerušeně podrobit pitvě. Snadno se dohodli s jednou z četných tlup, které se zabývají unášením mrtvol k podobným účelům a jichž je v Londýně plno, a třetí noci po pohřbu byla domnělá mrtvola vykopána z velice hlubokého hrobu a složena v operačním sále jedné soukromé nemocnice.

Lékaři zahájili pitvu větším řezem v krajině břišní, pak jim ale svěží vzezření mrtvoly bez jediné známky rozkladu vnuklo nápad použít baterie. Provedli řadu pokusů, jejichž účinek se v žádném ohledu nelišil od běžných reakcí – až na to, že tělo v křečovitých stazích projevilo tu a tam mimořádný stupeň životnosti.

Připozdívalo se. Nebylo daleko do svítání a lékaři usoudili, že je načase pokračovat v pitvě. Jistý medik si však zvlášť dychtivě přál ověřit vlastní teorii a mermomocí chtěl zavést proud do jednoho z hrudních svalů. Nařízl tedy kůži a do rány vložil konec drátu. A tu pacient rychle, ale nikterak křečovitě vstal ze stolu, pokročil doprostřed místnosti; několik vteřin se zaraženě rozhlížel a pak – promluvil. Nebylo mu rozumět, co říká, ale cosi pronesl; bylo slyšet hlásky. Když domluvil, klesl těžce na podlahu.

Na několik okamžiků všechny ohromila hrůza – bylo však nutno rychle jednat a toto nezbytí jim záhy vrátilo duchapřítomnost. Bylo patrné, že pan Stapleton je živý, třebaže v mdlobách. Po aplikaci éteru pacient procitl a zanedlouho se uzdravil. Mohl se vrátit do kruhu svých přátel, lékaři však před nimi jeho vzkříšení utajovali tak

dlouho, dokud si nebyli jisti, že se nemusí obávat recidivy. S jakým úžasem, s jakým vytržením ho přátelé přijali, si snad umíte představit.

Nejotřesnější okolnost této trapné události je obsažena přímo ve výpovědi pana Stapletona. Tvrdí, že po celou dobu nebyl ani na chvíli zcela v bezvědomí – že si matně a zmateně uvědomoval vše, co se s ním děje, od okamžiku, kdy ho lékaři prohlásili za mrtvého, až do chvíle, kdy v nemocnici omdlel a klesl k zemi. "Jsem naživu," byla ona nesrozumitelná slova, která ze sebe chtěl zoufale vypravit, když poznal, že je v pitevně.

Bylo by snadné připojit k těmto historiím nesčíslně dalších, ale raději od toho upustím, neboť jich věru není zapotřebí, abychom dokázali, že k předčasným pohřbům dochází. Když si rozvážíme, jak zřídka je v naší moci – už pro povahu věci – takové případy odhalit, nezbyvá nám než připustit, že se dějí často, aniž o nich máme tušení. Kdykoli se na hřbitově provádějí nějaké větší práce, ať už z jakéhokoli důvodu, téměř vždycky se najdou kostry v polohách, které vzbuzují nejhrůznější podezření.

Podezření hrůzná – o co však hrůznější úděl sám! Bez váhání se dá říci, že není zážitku, který by byl uzpůsobenější přivodit ta nejkrajnější tělesná i duševní muka, než být pohřben před svou vlastní smrtí. Drtivý tlak na plíce – dusivé výpary vlhké prsti – přilnavá lepkavost rubáše – neúprosné objetí těsného prostoru – černá tma absolutní noci – ticho jako v podmořské tůni – neviditelná, ale hmatatelná přítomnost Červa dobyvatele – to vše a k tomu představa vzduchu a trávy nahoře, vzpomínka na drahé přátele, kteří by nás přispěchali zachránit, kdyby se nějak dověděli o našem osudu, a zároveň vědomí, že se o něm nikdy nedoví – že jsme beznadějně odsouzeni k osudu člověka skutečně mrtvého – všechny tyto vjemy a úvahy, pravím, vnášejí do srdce, které dosud tepe, tak obludný a nesnesitelný děs, že se ho zalekne i ta nejtroufalejší fantazie. Na povrchu země neznáme nic trýznivějšího – v útrobách pekelných si nedovedeme představit nic přízračnějšího. Proto také každé vyprávění na toto téma vzbuzuje hluboký zájem; je ovšem pro samu hrůznou posvátnost námětu zcela zákonitě podmíněn naší bezvýhradnou vírou v pravdivost líčené události. To, co nyní vypovím, jsem na vlastní kůži zažil a poznal – je to osobní, nezahladitelná zkušenost.

Po několik let mne sužovaly záchvaty zvláštní choroby, kterou lékaři z nedostatku přesnějšího označení nazývali katalepsií. Třebaže jak náchylnost k tomuto neduhu, tak jeho bezprostřední příčina, a vlastně i skutečná diagnóza, zůstávají záhadou, jsou celkem dobře známy jeho příznaky a průběh. Obměny této nemoci spočívají nejspíš v její intenzitě. Někdy postižený leží jen jeden den nebo i kratší dobu ve stavu jakési strnulé letargie. Je jako omráčený a znehybnělý; ale tlukot jeho srdce je dosud slabě slyšet, tělo úplně nevychladlo, na lících má lehké růžové skvrnky, a když mu ke rtům přiložíme zrcátko, můžeme sledovat ochablou, nevyrovnanou, kolísavou činnost plic. Jindy může takový trans trvat týdny nebo i měsíce, zatímco se lékaři sebedůkladnějším vyšetřováním a sebekrásnějšími zkouškami marně snaží odhalit podstatný rozdíl mezi stavem ochořelého a tím, co nazýváme absolutní smrtí. Před pohřbením zaživa zachrání pacienta obvykle jen to, že jeho přátelé vědí o jeho předchozích kataleptických záchvatech a vyvolají proto určité pochybnosti, a pak je především důležitá okolnost, že se na nemocném neobjevují známky rozkladu. Nemoc postupuje naštěstí pozvolna. První příznaky, třebaže nápadné, nejsou nijak jednoznačné. Záchvaty jsou postupně výraznější a výraznější a každý další trvá déle než předchozí. V tom tkví nejspolehlivější ochrana proti osudnému konci. Nešťastník,

jehož první záchvat by byl mimořádně prudký – což se někdy stává –, by byl téměř nevyhnutelně odsouzen k pohřbení zaživa.

Má choroba se v podstatných rysech nelišila od případů popsaných v lékařských knihách. Někdy jsem bez jakékoli zjevné příčiny velice zvolna upadal do jakéhosi mráкотného polovědomí či bezvědomí a v tomto bezbolestném stavu, neschopen se pohnout a v pravém slova smyslu myslet, ale s tupým, letargickým vědomím života i přítomnosti lidí kolem lůžka, jsem setrval, dokud nenastala krize; po ní jsem se vždy rázem vzchopil a ihned jsem dokonale vnímal. Jindy mě nával srazil náhle a prudce. Udělalo se mi zle, náraz mě přepadl zimnice a závrať, tělo zmrtvělo a já jsem se zhroutil. Pak jsem týdny živořil v prázdnu, ve tmě a tichu, vesmír se proměnil v nicotu. Totální zánik nemůže být drtivější. Z takovýchto záchvatů jsem se však probíral oproti náhlosti, s jakou se dostavovaly, velice pomalu. Tak jako žebrákovi bez přátel a bez domova, bloudícímu dlouhou, pustou zimní nocí ulicemi, začíná svítat den, tak liknavě, tak malátně, ale zároveň tak povzbudivě se do mé duše znovu vracelo světlo.

Pominu-li tento sklon ke kataleptickým stavům, bylo mé zdraví celkem dobré, vlastně jsem ani nepozoroval, že by je ona prevalentní choroba nějak ovlivňovala – ledaže by se jí dal přičítat zvláštní jev provázející můj normální spánek. Kdykoli jsem se probíral z dřímoty, nikdy jsem nemohl ihned úplně sebrat smysly a několik minut jsem jen vytřeštěně a zmateně zíral – mé celkové duševní schopnosti, a zejména paměť, byly naprosto utlumeny.

Tělesně jsem přitom netrpěl, zato jsem zakoušel nezměrná muka duševní. Mou fantazii zaplavovaly mrtvolné obrazy. Má řeč se hemžila "červy, hrobkami a epitafy". Utápěl jsem se ve vidinách smrti, do mozku se mi ustavičně vtíral přízrak předčasného pohřbení. Úděsná hrozba, jež nade mnou visela, mne pronásledovala neúporně. A za noci jsem o ní přemítal ještě trýznivěji než ve dne. Jakmile strašná tma zahalila zemi, tu jsem se při každém úzkostném pomyšlení zachvěl – zachvěl jak zdobné chocholy na pohřebním voze. Teprve po těžkém boji, když už další bdění nebylo v moci lidské přirozenosti, odhodlával jsem se usnout, ale do poslední chvíle jsem se zmítal strachem, že se probudím v hrobě. A když jsem nakonec přece jen zdříml, rázem jsem byl stržen do světa přeludů, nad nímž na obrovských, černých, zlověstných křídlech kroužila neodbytná vidina hrobu.

Z nesčetných ponurých fantazmat, jež mne skličovala v snách, uvedu jen jeden příznačný výjev. Měl jsem pocit, že jsem déle a hlouběji než obvykle pohřben do kataleptické mdloby. Náhle se mého čela dotkla ledová ruka a nedůtklivý, huhňavý hlas mi zašeptal do ucha: "Vstaň!"

Posadil jsem se. Byla nejčernější tma. Postavu toho, kdo mne probudil, jsem neviděl. Nemohl jsem se upamatovat ani na okamžik, kdy mne záchvat přepadl, ani na místo, kde jsem ulehl. Zůstal jsem chvíli bez hnutí, snaže se usilovně rozpomenout, studená ruka však chňapla po mém zápěstí a vztekla jím zaškubala, zatímco huhňavý hlas mne znovu oslovil:

"Vstaň! Poručil jsem ti přece, abys vstal!"

"A kdo jsi?" zeptal jsem se.

"Nemám jméno v končinách, kde přebývám," odpověděl hlas truchlivě. "Býval jsem člověk, teď jsem běs. Býval jsem krutý, teď jsem ubohý. Cítíš, jak se třesu. Zuby mi drkotají, když mluvím, ne však chladem noci – nekonečné noci – ale odporem. Je to k nesnesení ohybné. Jak můžeš klidně spát? Ten agonický křik mne stále probouzí.

Ta podívaná je nad mé síly. Vstaň přece! Pojď se mnou do širé noci – ukážu ti hroby. Není to strastiplná podívaná? Pohled'!"

Vzhlédl jsem – nezřená postava, která dosud svírala mé zápěstí, neviditelným pokynem otevřela všechny mohyly světa. Z každé vycházela matná fosforná záře rozkladu a prosvěcovala až na dno útroby, kde jsem spatřil rubášem zahalená těla, spící v truchlivém objetí s červy. Ale běda! Skutečných spáčů bylo méně, o milióny méně, než těch, kteří nezamhouřili oka, kteří se v hlubinách nesčetných jam chabě vzpínali a nepokojně převalovali, až jejich pohřební roucha kormutlivě šelestila. A viděl jsem, že přemnozí z těch, kdo napohled pokojně odpočívali, změnili – tu více, tu méně – upjatou, strnulou polohu, v níž byli původně pochováni. A jak jsem třeštil zrak, opět mne oslovil ten hlas:

"Není to – ach, není to žalostný pohled ?" Než jsem se však zmohl na slova odpovědi, postava pustila mé zápěstí, fosforná světla pohasla a hroby se rázem uzavřely – jen změť zoufalých stenů ke mně znovu dolehla: "Není to – ó Bože – není to přežalostný pohled?"

Tyto fantazmagorie, jež se mi zjevovaly v noci, začaly na mne svou drásavostí účinkovat i v bdělých hodinách denních. Už jsem neovládal své nervy, byl jsem vydán na pospas nepřetržité úzkosti. Zdráhal jsem se cestovat, kamkoli chodit, zabývat se jakoukoli činností, jež by mne odvedla z domova. Ano, ani jsem si už netroufal vzdalovat se z blízkého dohledu těch, kteří věděli o mé chorobě, neboť jsem se bál, že v případě běžného záchvatu budu pohřben dřív, než bude můj skutečný stav rozpoznán. Pochyboval jsem o péči i oddanosti nejbližších přátel. Hrozil jsem se, že jednou, až zůstanu ochromen déle než obvykle, je někdo přesvědčí o tom, že už mne nelze vzkřísit. A protože mi připadalo, že jsem jim na obtíž, začal jsem se dokonce strachovat, že jednou uvítají některý zvlášť tvrdošíjný záchvat jako dostatečnou záminku k tomu, aby se mne nadobro zbavili. Marně se mne nejoddanějšími sliby snažili uchlácholit. Vymáhal jsem svatosvaté přísahy, že mne za žádných okolností nepohrbí dříve, dokud rozklad nepokročí do té míry, že další průtahy budou naprosto neúnosné. Ale i pak zůstávala má vydešená duše hluchá k rozumným domluvám a neochotná přijmout útěchu. Přichystal jsem celou řadu složitých preventivních opatření. Mezi jiným jsem dal přebudovat rodinnou kryptu tak, aby se dala otevřít zevnitř. Při nepatrném stisku dlouhé páky, jež sahala hluboko do hrobky, se rozevřela železná vstupní vrata. Také jsem zařídil, aby dovnitř mohl volně proudit vzduch i světlo a aby hned vedle rakve, do níž jsem měl být uložen, stály pohotově nádoby s jídlem a vodou. Tato rakev byla teple a měkce vystlána a byla opatřena víkem vybaveným stejným mechanismem jako vchod krypty, zdokonaleným o pružiny, které by víko při sebemenším pohybu těla bezpečně odklopily. Kromě toho všeho byl do krovu hrobky zasazen velký zvonec, od něhož měl vést motouz otvorem do rakve a tam uvázan k ruce nebožtíkově. Ale běda – co zmůže všechna ostražitost proti osudu člověka? Ani tyto skvěle vymyšlené záruky nestačí ochránit před ukrutnými mukami ubožáka, jemuž muka předčasného pohřbení osud předurčil!

Nadešla chvíle – jako už tolikrát předtím –, kdy jsem opět jednou procítil z naprostého bezvědomí do prvního chabého, neurčitého pocitu bytí. Pomalu – hlemýždím krokem – se přibližoval mdlý, šedavý úsvit mého psychického dne. Malátná úzkost. Netečné trpění tupé bolesti. Stav, kdy se člověk o nic nezajímá, o nic nesnaží, v nic nedoufá. Pak, po dlouhé pauze, zvonění v uších; pak uplyne ještě delší doba, a v údech začíná svědit a brnět; pak přichází zdánlivě nekonečné období slastného klidu, za něhož se procitající pocity pracně tvarují do myšlenky; potom

kratičký návrat do nicoty, pak náhlé vzchopení. Posléze se mírně zachvějí víčka a vzápětí tělem jako elektrický otřes projede hrůza, smrtelná a neurčitá, která proudem hrne krev ze spánků k srdci. A nyní přichází první rozhodný pokus myslet. A první úsilí rozpomenout se. A částečný, pomíjivý zdar. A nyní paměť natolik ožílá, že si do jisté míry mohu uvědomit svůj stav. Cítím, že se neprobouzím z obvyčejného sna. Vybavuji si, že trpívám záchvaty katalepsie. A konečně, jako by mne zavalil oceán, zkrušuje mou vyděšenou bytost ta posupná hrozba – ta přízračná, drtivá, neodbytná představa hrobu.

Když mne posedla tato domněnka, zůstal jsem několik minut bez hnutí. Ptáte se proč? Nesebral jsem dost odvahy k sebemenšímu pohybu. Nedokázal jsem napnout ani zlomek vůle, abych se přesvědčil o svém osudu – a přesto mi v skrytu duše cosi našeptávalo, že je zpečetěn. Zoufalství, k jakému člověka nedožene žádné jiné neštěstí, jedině zoufalství mě přimělo, abych zdvihl svá ztěžklá víčka. Byla tma – naprostá tma. Věděl jsem, že záchvat pominul. Věděl jsem, že krize je už dlouho zažehnána. Věděl jsem, že jsem plně nabyt zrakových schopností – a přece byla tma – naprostá tma – hluboká, neprostupná, věčná nesvitnost noci.

Chtěl jsem vykřiknout – mé vyprahlé rty i jazyk se o to křečovitě pokusily –, avšak z úst mi nevyšel žádný zvuk – na propadlých plicích jako by mi ležela hora, při každém bolestném nadechnutí se vzpínaly spolu s rozbušeným srdcem.

Nemohoucnost, kterou jsem pocítil, když jsem při tomto úsilí chtěl pohnout čelistmi, mne přesvědčila, že mám podvázanou bradu, tak jak se to dělává mrtvolám. Také jsem měl dojem, že ležím na čemsi tvrdém, a také ze stran jako by mne těsně svíralo cosi prkenného. Až dosud jsem se neodvážil pohnout údy – teď jsem však prudce natáhl ruce, které spočívaly v zkřížené poloze na mé hrudi. Narazily na pevné dřevěné pažení, jež se ve výši necelých šesti palců prostíralo nad mou hlavou. Ted už jsem věru nepochyboval, že ležím v rakvi.

A v této chvíli nezměrné sklíčenosti sestoupil ke mně sladký cherub naděje – rozpomněl jsem se totiž na všechna svá předběžná opatření. Trhl jsem sebou a zběsilými rozmachy jsem se pokusil odklopit víko; nepohnulo se. Sáhl jsem si na zápěstí, mám-li na něm smyčku motouzu od zvonce; nenahmatal jsem ji. Vzápětí odlétl navždy můj anděl utěšitel a ještě drtivější zoufalství než předtím opanovalo mou bytost – nemohl jsem nepostřehnout, že neležím na poduškách, jimiž jsem tak pečlivě vystlal svou rakev, a do chřípí mi náhle zavanul příznačný, ostrý pach vlhké prsti. Závěr byl nezvratný; nejsem ve své kryptě! Záchvat mne zastihl mimo domov, mezi neznámými lidmi – kdy a jak, to jsem už zapomněl – a ti mne zakopali jako psa, zatloukli do nějaké nuzné rakve – a hodili navždy hluboko dolů, do nějaké sprosté, bezejmenné jámy.

Jak tato strašlivá jistota neúprosně pronikala do nejniternějších koutů mé duše, napjal jsem ještě jednou všechny své síly, abych hlasitě vykřikl. Dlouhý, divoký, táhlý výkřik či agonický ston se rozlehl říší podsvětní noci.

"Hej, co je to tady?" ozval se nato drsný hlas.

"Co má k čertu tohle znamenat?" přidal se druhý.

"Nech toho, povídám!" zvolal třetí.

"Co tě to napadlo – vřeštět tady jako pavián?" řekl čtvrtý, načež se mne chopila rota surovců a bez okolků mnou snad několik minut lomcovala. Nevyburcovali mne ze

spánku –výkřikem jsem už totiž plně procitl –, ale vrátili mi a náležitě vzpružili mou paměť.

Tato událost se přihodila nedaleko Richmondu ve Virginii. Vydal jsem se s přítelem na loveckou výpravu podél břehu řeky James. Urazili jsme proti proudu několik mil, když nás zaskočila bouře. Už se schylovalo k večeru a jediný úkryt nám skýtala zakotvená malá šalupa, naložená zahradní hlínou. Uvelebili jsme se v její kabině, jak to jen šlo, a strávili tam noc. Spal jsem na jednom ze dvou lodních lůžek – jak vypadají pryčny šalupy o šedesáti či sedmdesáti tunách, nemusím snad ani popisovat. Lůžko, které jsem obsadil, bylo úplně holé, bez jediné přikrývky. Jeho šířka nepřesahovala osmnáct palců. Právě tolik měřila vzdálenost od jeho spodku k podlaze paluby nad ním. Dalo mi velkou práci, než jsem se do něho vtěsnal. Nicméně jsem spal tvrdě; a celé mé vidění – neboť to nebyl sen ani noční můra – vzniklo z docela přirozených důvodů: jednak zapůsobilo prostředí, v němž jsem uléhal, jednak má náchylnost k jistým myšlenkám, a vše dovršila nesnadnost, o níž jsem se již zmínil, s jakou ještě dlouho po probuzení z normálního spánku dávám dohromady své smysly a znovu nabývám paměť. Muži, kteří mnou trásli, byla posádka šalupy a několik dělníků, kteří skládali její náklad. Ten právě vydával onen zemní pach. Má brada vězela v hedvábném šátku, který jsem si uvázal kolem hlavy místo noční čepice, kterou obvykle nosívám.

Avšak muka, která jsem vytrpěl, se nepochybně zcela vyrovnala utrpení předčasně pohřbeného člověka. Byla úděsná – byla nepředstavitelně hnusná, avšak toto zlo zplodilo i cosi dobrého, neboť právě jeho nadměrnost přivodila v mé povaze nevyhnutelný zvrat. Mé duševní zdraví se zlepšilo – nabylo rovnováhy. Vypravil jsem se do ciziny. Podnikal jsem namáhavé výlety. Vdechoval jsem svěží nebeský vzduch. Začal jsem přemýšlet o jiných námětech, než je smrt. Odložil jsem lékařské knihy. Spálil jsem Buchana. Přestal jsem číst Noční myšlenky, bombastické morbidity o hřbitovech, strašidelné povídačky a podobný škvár. Zkrátka stal se ze mne nový člověk, začal jsem žít lidským životem. Od oné pamětihodné noci jsem se zbavil navždy záhrobních úzkostí a s nimi zmizela i má neblahá choroba. Možná že ty úzkostné stavy byly spíš její příčinou než následkem.

Jsou okamžiky, kdy se i střízlivému oku rozumu jeví náš truchlivý lidský svět jako hotové peklo – avšak naše obraznost se nemůže jako Carathis beztretně ponořit do všech jeho hlubin. Trudný zástup záhrobních hrůz, to není – běda! – pouhopouhá smyšlenka – avšak tyto hrůzy musí spát jako démoni doprovázející Afrasiaba na jeho plavbě po Oxu, musí spát, sice nás pohltí – nesmíme rušit jejich spánek, nebo zahyneme.

METODA DOKTORA TÉRA A PROFESORA PÉRA

Na podzim roku nepříliš vzdáleného jsem se na cestách po nejjižnějších provinciích Francie octl pouhých několik mil od jistého maison de santé neboli soukromého blázince, o němž jsem mnoho slyšel v Paříži od svých přátel z lékařských kruhů. Poněvadž jsem nikdy podobné sanatorium nenavštívil, nechtěl jsem propást tuto příhodnou příležitost, a navrhl jsem proto svému společníkovi (pánovi, s nímž jsem se náhodou seznámil před několika dny), abychom asi tak na hodinu na dvě odbočili a ústav si prohlédli. Byl proti tomu – omlouvaje se předně, že pospíchá a za druhé že ho děsí, což je zcela běžné, pohled na lidi duševně choré. Prosil mě však, abych se na něho nijak neohlížel a klidně ukojil svou zvědavost, on že pomalu pojedje dál, takže ho mohu ještě během dne, nejpozději příštího dne dohonit. Když se se mnou loučil, napadlo mě, že přístup do ústavu nebude možná tak snadný, a sdělil jsem mu své obavy. Odpověděl, že neznám-li se osobně s ředitelem monsieur Maillardem, nebo nemám-li nějaký doporučující dopis, mohu opravdu narazit na potíže, neboť předpisy těchto soukromých blázců bývají přísnější než řady veřejných nemocnic. Sám se prý před několika lety s Maillardem seznámil a pomůže mi aspoň tak, že se mnou zajede až k bráně budovy a představí mne; dovnitř mu však jeho vztah k duševním chorobám nedovolí vstoupit.

Poděkoval jsem mu a hned jsme zahnuli z hlavní silnice na travnatou stezku, která se asi po půlhodině jízdy bezmála ztrácela v hustém lese, pokrývajícím úpatí hory. Tímto zavhlým, ponurým porostem jsme projížděli asi dvě míle a pak se před námi objevil zmíněný maison de santé. Byl to fantastický zámek, téměř na spadnutí, a sotva se dalo věřit, že pro svou starobu a zchátralost je vůbec obyvatelný. Jeho vzhled mi naháněl hrůzu; zastavil jsem koně a užuž jsem se rozhodl zamířit zpátky; pak jsem se však za svou slabost zastyděl a jel jsem dál.

Když jsme dorazili k bráně, všiml jsem si, že je pootevřená a že z ní vykukuje tvář nějakého muže. Vzápětí tento muž vyšel ven, oslovil jménem mého společníka, srdečně si s ním potřásl rukou a prosil ho, aby sestoupil z koně. Byl to sám monsieur Maillard. Byl to statný, vzhledný pán staré školy, uhlazených způsobů a vyzařovala z něho jistá vážnost, důstojnost a velmi výrazná autorita.

Můj známý mne představil a zmínil se o mém přání prohlédnout si ústavní zařízení. Jakmile ho monsieur Maillard ujistil, že se mi plně věnuje, rozloučil se a už jsem ho víckrát neviděl.

Když odjel, zavedl mne ředitel do malého, velice úpravného salónu, v němž kromě mnoha jiných známek vybraného vkusu bylo množství knih, kreseb, květináčů a hudebních nástrojů. V krbu plápolal přívětivý oheň. U klavíru seděla mladá, velice krásná žena a zpívala árii z Belliniho; jakmile jsem vstoupil, přestala zpívat a přijala mne s milou zdvořilostí. Měla tichý hlas a celé její vystupování bylo zdrženlivé. Také jsem měl dojem, že v její tváři rozpoznávám stopy jakéhosi žalu: byla neobyčejně bledá, i když to byla bledost – aspoň v mých očích – ne nepůvabná. Byla v hlubokém smutku a probouzela ve mně smíšené pocity úcty, zájmu a obdivu.

V Paříži jsem se doslechl, že ústav monsieur Maillarda se řídí zásadami, jimž se obecně přezdívá "utišující metoda" – že se tu vůbec nepoužívá trestů, že tu dokonce jen zřídkakdy nemocné zavírají, že pacienti, i když jsou tajně hlídáni, požívají zdánlivě značné svobody a že se většina z nich smí volně potulovat po budově a zahradách v občanských šatech jako lidé se zdravým rozumem.

To všechno jsem si uvědomoval a v hovoru s mladou dámou jsem se měl na pozoru – nebyl jsem si totiž tak docela jist, že je přičetná; ostatně jakýsi těkavý lesk v jejích očích mi dával tušit, že není duševně zdravá. Omezil jsem se proto jen na běžné náměty, které by podle mého mínění neznepokojily či nepodráždily ani šílence. Na všechno, co jsem říkal, odpovídala naprosto věcně, a dokonce i její vlastní originální postřehy zněly zcela rozumně; avšak moje letitá zkušenost s iracionálními projevy šílenství mne nabádala, abych nevěřil podobným důkazům normálnosti, a proto jsem zůstal během celé rozmluvy tak opatrný, jak jsem byl na začátku.

Potom přinesl elegantní sluha v livreji podnos s ovocem, vínem a jiným občerstvením, z něhož jsem si posloužil, a brzy nato dáma pokoj opustila. Když odešla, pohlédl jsem tázavě na svého hostitele.

"Ne," řekl, "ach ne – ta patří k rodině – to je má neteř – skvělá, vzdělaná žena."

"Promiňte mi prosím moje podezření," odpověděl jsem, "ale vám jistě nebude zatěžko mi odpustit. V Paříži velmi oceňuji, jak výborně si zde vedete, a domníval jsem se, že je docela možné – nu, rozumíte –"

"Ano, ano – už se neomlouvajte – naopak, je spíš na mně, abych vám poděkoval, s jakou chvályhodnou obezřetností jste si počínal. Málokdy se u mladých mužů shledáváme s takovou rozvahou a neuváženost ze strany našich návštěvníků přivodila nejednu trapnou mrzutost. Když ještě platila moje dřívější metoda a pacientům bylo dovoleno všude se volně procházet, často je nerozumní lidé, kteří si přišli prohlédnout náš dům, vydráždili k nebezpečným záchvatům zuřivosti. Proto jsem byl nucen zavést přísná omezení a povoluji přístup do ústavu jen osobám, na jejichž takt se mohu spolehnout."

"Když ještě platila vaše dřívější metoda!" opakoval jsem jeho slova. "Mám tomu rozumět tak, že ona utišující metoda, o které jsem tolik slyšel, se zde už neuplatňuje?"

"Je to několik týdnů," odpověděl, "co jsme se rozhodli navždy s ní skoncovat."

"Opravdu? Já žasnu!"

"Došli jsme k nezvratnému závěru, pane," řekl s povzdechem, "že se musíme vrátit k někdejší praxi. Vážné nebezpečí, které s sebou utišující metoda přinášela, vytrvale hrozilo a její přednosti byly značně přeceňovány. Myslím si, pane, že v tomto ústavu – jestli vůbec někde – byla poctivě vyzkoušena. Udělali jsme všechno, co je v rámci rozumné lidskosti možné. Škoda že jste k nám nezavítal dřív – mohl jste to na vlastní oči posoudit. Ale předpokládám, že jste obeznámen s utišující terapií – tedy, jak je praktikována."

"Ne tak docela. To, co vím, pochází z třetí čtvrté ruky."

"Nuže, obecně se dá o ní říci, že je to metoda, při níž se pacientům vyhovuje ve všem, nač si vzpomenu – jsou ménagés, jak říkáme. Žádnou smyšlenku, kterou si nemocný vzal do hlavy, jsme mu nevyvraceli. Naopak, byli jsme k jeho nápadům nejen shovívaví, ale ještě jsme ho v nich povzbuzovali, a tak se nám podařilo mnohé natrvalo vyléčit. Nic tak nerozruší chabý mozek choromyslného jako logické přesvědčování – *reductio ad absurdum*. Měli jsme tu například muže, který si představoval, že je kuře. Léčba spočívala v tom, že jsme tuto představu brali jako skutečnost – vytýkali jsme pacientovi, že se to z hlouposti jako fakt zdráhá přijmout – a také jsme mu týden odpírali jakoukoli jinou potravu, než jaká se běžně dává kuřatům. A tak trocha zrní a drobného šterku udělaly divy."

"A tento způsob uklidňování – to bylo všechno?"

"Zdaleka ne. Hodně jsme spoléhali na prosté formy rozptýlení, jako je hudba, tanec, tělocvik vůbec, karetní hry, četba jistého druhu a podobně. S každým jednotlivým pacientem jsme se snažili jednat, jako by byl postižen nějakým běžným fyzickým neduhem, a nikdy zde nepadlo slovo šílenství. Významnou úlohu hrálo i to, že jsme každého chovance pověřili, aby střežil počínání všech ostatních. Projevit důvěru v soudnost či pochopení ze strany duševně chorého, znamená cele si ho získat. Proto jsme se také obešli bez nákladného opatrovnického personálu."

"A to jste vůbec své svěřence netrestali?"

"Naprosto ne."

"A nikdy jste je nezavírali?"

"Velmi zřídka. Tu a tam, když se stav nemocného kriticky zhoršil nebo u něho náhle propukla zuřivost, odstranili jsme ho do odloučené cely, aby nenakazil ostatní, a tam jsme ho drželi tak dlouho, dokud jsme ho zase nemohli propustit mezi jeho přátele – maniakální zuřivce tu totiž nemáme. Tyto případy bývají obvykle dopravovány do veřejných nemocnic."

"Nu, a teď jste všechno změnili – myslíte, že k lepšímu?"

"Rozhodně. Metoda měla své nevýhody, a dokonce byla nebezpečná. Naštěstí ji už ve všech francouzských soukromých sanatoriích zavrhli."

"Velmi mě překvapuje, co se od vás dovídám," řekl jsem. "Byl jsem totiž pevně přesvědčen, že dnes už se v celé zemi jinou metodou šílenství ani neléčí."

"Jste ještě mladý, milý příteli," odvětil můj hostitel, "ale přijde čas, kdy se naučíte samostatně posuzovat, co se děje ve světě, kdy přestanete spoléhat na tlachy druhých. Nevěřte ničemu, co slyšíte, a jenom polovině toho, co vidíte. Pokud jde o naše soukromá sanatoria, zřejmě vám nějaký ignorant něco nakukal. Ale po večeři, až se zotavíte z únavy po dlouhé jízdě, vás milerád provedu po domě a seznámím vás s metodou, která podle mého názoru i podle mínění všech, kdo ji zažili v praxi, je daleko nejúčinnější ze všech systémů, na jaké se až dosud přišlo."

"Je to váš systém?" zeptal jsem se. "Vy sám jste jej objevil?"

"Jsem hrdý na to," odvětil, "že vám mohu přitakat – mám na něm svůj podíl."

Takto jsem asi hodinu nebo dvě rozmlouval s monsieur Maillardem, který mi přitom ukazoval místní zahrady a skleníky.

"Zatím vám ještě nemohu předvést své pacienty," řekl. "Tato setkání působí na citlivější povahy vždycky poněkud otřesně a nerad bych vám kazil chuť k jídlu. Povečeříme. Mohu vám nabídnout telecí á la Saint Menehoult s kvěťákem v omáčce velouté a na zapití sklenku Clos de Vougeôt – to vám nervy dostatečně posílí."

V šest hodin byla ohlášena večeře a můj hostitel mne uvedl do prostorné jídelny, kde už byla shromážděna početná společnost – celkem pětadvacet až třicet lidí. Na první pohled patřili k vyšším vrstvám – nepochybně lidé šlechtického původu – ačkoli jsem měl dojem, že jsou až přemrštěně vyšňořeni; jejich oblečení silně připomínalo okázalou parádu starého dvora. Aspoň dvě třetiny hostů, jak jsem si všiml, tvořily dámy; a dnešní Pařížan by o některých z nich sotva mohl říci, že jsou oblečeny s vybraným vkusem. Mnohé dámy například, které jistě už překročily sedmdesátku, měly na sobě spoustu šperků, náramků a náušnic a paže i ňadra nosily necudně

odhaleny. Také mi neušlo, že jen velmi málo šatů je dobře ušito – nebo jich aspoň velmi málo padlo jejich majitelům. Jak jsem se rozhlížel, objevil jsem onu zajímavou dívku, kterou mi v malém salónku představil monsieur Maillard, ale k svému nemalému překvapení jsem zjistil, že má na sobě krinolínu, na nohou střevičky s vysokými podpatky a na hlavě špinavý čepce z bruselské krajky, který byl tak objemný, že se pod ním její obličej komicky ztrácel. Když jsem ji viděl odpoledne, byla v hlubokém smutku, a ten jí slušel mnohem lépe. Zkrátka, v oblečení celé té společnosti bylo cosi pitvorného, co mne zprvu přivedlo k mému původnímu dojmu, že jde o "utišující metodu", a vnuкло mi i podezření, že monsieur Maillard mě chce po dobu večere klamat, aby mne ušetřil nepříjemného pocitu, že večeřím s bláznem; ale pak jsem si vzpomněl co mi říkali v Paříži o obyvatelích jižních provincií, jací to jsou podivnští, výstřední lidé, zatížení spoustou zastaralých názorů; a když jsem se pak dal s některými stolovnými do hovoru, mé předchozí obavy se záhy zcela rozplynuly.

Jídelna sama, třebaže se zdála dosti pohodlná a prostorově vyvážená, neoplývala zrovna velkou elegancí. Na podlaze například nebyly koberce; ovšem ve Francii se dost často obejdou bez koberců. Také okna byla holá, bez záclon; zavřené okenice byly bezpečně zajištěny železnými tyčemi, upevněnými napříč, jak to vidáme u našich obyčejných krámských výloh. Místnost tvořila, jak jsem si všiml, samostatné obdélníkové křídlo zámku, takže okna tu byla ze tří stran a dveře ve zbývajících stěnách. Bylo tam všehovšudy deset oken.

Tabule byla prostřena víc než bohatě. Byla obtížena mísami a přímo přetížena lahůdkami – hojnost téměř barbarská. Kupy jídel by stačily nasytit snad i bájně obry. Jakživ jsem neviděl tak marnotratně plýtvat takovými dobrotami. Čeho se ovšem znatelně nedostávalo, byl vkus v uspořádání; a mé oči, přivyklé mírnému světlu, žalostně trpěly oslnivou září z ohromného množství voskových svící v stříbrných svícnech, jež byly rozloženy jak na stole, tak po celé místnosti – kde se jen dalo. Několik čilých sluhů bylo neustále v pohotovosti a na velkém stole v odlehlejší části síně sedělo sedm nebo osm hudebníků s houslemi, píšťalami, pozouny a bubnem. Tito chlapci mi během jídla co chvíli drásali nervy vyluzováním roztodivných zvuků, jež měly být hudbou a které všem přítomným kromě mne zřejmě velice lahodily.

Celkově jsem se nemohl ubránit dojmu, že ve všem, co kolem sebe vidím, je cosi bizarního – ale svět se koneckonců skládá z všelijakých lidí s nejrůznějšími nápady, způsoby myšlení i tradičními zvyklostmi. Také jsem už pěkný kus světa zcestoval, abych se dal něčím jen tak překvapit – nil admirari je moje heslo. A tak jsem se docela klidně posadil po pravici svého hostitele, a protože jsem měl náramný apetýt, pustil jsem se s vervou do pochutin před sebou.

Mezitím plynul živý, duchaplný hovor. Převládaly v něm jako obvykle dámy. Téměř všichni členové společnosti, jak jsem brzy zjistil, byli velice vzdělaní; a můj hostitel byl hotovou snůškou bodrých anekdot. Mluvil zřejmě docela ochotně o svém postavení ředitele bláznince a duševní choroby byly vůbec – k mému nemalému údivu – oblíbeným námětem všech hostů. Vyprávěly se četné historky dotýkající se vrtochů místních pacientů.

"Měli jsme tu kdysi chlapíka," pravil tlustý mužík vpravo ode mne, "chlapíka, který si namlouval, že je čajník. A mimochodem, není to zvláštní, jak často zrovna tahle podivnůstka vleze bláznům na mozek? Stěží byste našli ve Francii sanatorium, kde by nechovali lidský čajník. Náš džentlmen byl čajníkem ze starého cínu a každé ráno se důkladně leštil jelenicí a plavenou křídou."

"A pak jsme tu měli před nedávnem člověka," řekl vysoký muž přímo proti mně, "který si vzal do hlavy, že je osel – a obrazně řečeno jím doopravdy byl. Hodně se nás nazlobil a měli jsme co dělat, abychom ho udrželi na uzdě. Dlouho nechtěl jíst nic jiného než bodláky, ale brzy jsme ho z toho vyléčili: nedali jsme mu totiž vůbec nic jiného k jídlu. Potom zas bez ustání vyhazoval – takhle – tak –"

"Ale pane De Kocku! Kroťte se, prosím vás, buďte tak laskav!" přerušila ho stará dáma sedící vedle něho. "Co to s těma nohama vyvádíte? Vždyť jste mi pokopal brokát! Copak je nutné ilustrovat tak názorně, co chcete říci? Tady náš přítel by vám jistě rozuměl i bez takových demonstrací. Jste namouvěru skoro stejný osel, za jakého se považoval ten ubožák. Předvádíte to ovšem věrně, to musím uznat."

"Mille pardons! Mamselle!" zvolal monsieur De Kock, když byl takto pokárán. "Tisíckrát prosím za odpuštění! Nechtěl jsem vás urazit. Mamselle Laplaceová – monsieur De Kock by si pokládal za čest připít si s vámi."

Poté se monsieur De Kock hluboce uklonil, velmi obřadně si políbil ruku a připil si vína se slečnou Laplaceovou.

"Dovolte mi, mon ami," oslovil mě teď monsieur Maillard, "dovolte, abych vám nabídl kousek tady z toho telecího á la Saint Menehoult – uvidíte, že vám zachutná."

V témž okamžiku se třem statným číšníkům šťastně podařilo složit na stůl ohromnou mísu či spíše vál s čímśi, co jsem pokládal za "monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum." (Strašlivá, hrozná obluda, očí zbavená. [Z Vergiliovy Aneidy]). Při bližším ohledání jsem však zjistil, že je to jen telátko upečené v celku, posazené na kolena, s jablkem v hubě, jak se podle anglického způsobu upravuje zajíc.

"Ne prosím, děkuji," odvětil jsem. "Po pravdě řečeno, nestojím nijak zvlášť o telecí á la Saint – už nevím který svatý – nesvědčí totiž mému žaludku. Ale vyměním si talíř a okusím králíka."

Na stole bylo několik mís s vedlejším chodem, který vypadal jako obyčejný francouzský králík – je to delikatesa, kterou mohu vřele doporučit.

"Pierre," zvolal hostitel, "vyměň pánovi talíř a dej mu porci tady z toho králíka au–chat!"

"Porci čeho?" řekl jsem.

"Králíka au–chat – na způsob kočky."

"Ó raději ne – přece jen jsem si to rozmyslel. Vezmu si jenom kousek šunky."

U těchhle provinciálních lidí člověk vůbec neví, co vlastně jí, pomyslel jsem si. Toho jejich králíka au–chat ani neochutnám – a mám–li být upřímný, i jejich kočku á la králík bych si odpustil.

"A potom," ozval se mrtvolně vyhlížející muž na konci tabule, navazuje nit hovoru, kde byla přetržena, "potom – vedle jiných pomatenců – jsme tu měli před časem pacienta, který se velice zatvrzele vydával za cordobský sýr a s nožem v ruce obcházel přátele a vybízel je, aby aspoň ždíbet ochutnali z jeho lýtky."

"Byl to bezesporu ohromný pitomec," vpadl kdosi do řeči, "ale nedá se srovnat s jistým člověkem, kterého všichni kromě tady toho cizího pána – dobře známe. Mám na mysli chlapíka, který se pokládal za láhev šampaňského a ustavičně vybuchoval a šuměl."

Nato si mluvčí velmi neomaleně – jak se mi zdálo – strčil pravý palec do levého koutku úst, prudce jej vytáhl se zvukem připomínajícím bouchnutí zátky, pak obratně přitlačil jazyk k zubům a po několik minut ostře syčel a šuměl, napodobuje pěnivý klokot šampaňského. Bylo zcela očividné, že se monsieur Maillardovi toto počínání dvakrát nezamlouvá, ale nic na to neříkal a hovor navázal velice hubený, drobný pán s mohutnou parukou.

"A pak tu byl jeden idiot," řekl, "který si namlouval, že je žabák – a také se mu mimochodem do značné míry podobal. Přál bych vám ho vidět, pane," obrátil se řečník ke mně, "to by vám srdce zaplesalo, kdybyste viděl, jak přirozeně si vedl. Jestli ten člověk nebyl žabák, pane, pak mi nezbyvá než litovat, že jím doopravdy nebyl. Jeho kvákání – takhle : kuááák, kuáák! – to vám byl tón – tón hes – jaký v životě neuslyšíte. A když po dvou, po třech sklenkách vína vystrčil lokty na stůl – takhle – a roztáhl ústa – takhle – a takhle vyvalil oči a strašně rychle jimi začal mrkat – takhle – pak vám namouduši řeknu, pane, že byste zkoprněl údivem nad jeho skvělým talentem."

"O tom nepochybuji," řekl jsem.

"A pak," pravil další muž, "pak tu byl Petit Gaillard, který si o sobě myslel, že je šňupec tabáku a upřímně ho rmoutilo, že sám sebe nemůže nabrat mezi palec a ukazovák."

"A pak tu byl Jules Desoulières – a ten byl doopravdy geniální – byl posedlý představou, že je dýně. Pořád dotíral na kuchaře, aby z něho udělal nákyp, což kuchař uraženě odmítal. Já osobně bych nechtěl přísahat, že takový dýňový nákyp á la Desoulières by nebyla znamenitá pochoutka."

"Já žasnu!" zvolal jsem a pátravě jsem se podíval na monsieur Maillarda.

"Hahaha!" smál se tento pán. "Hehehe! Hihhi! Hohoho! Huhuhu! To se namouduši povedlo! Jaképak žasnu, mon ami? Náš přítel je šprýmař – drôle – nesmíte ho brát tak doslova."

"A pak," spustil jiný člen společnosti, "pak tu byl Bouffon Le Grand – další svérázná osobnost. Pomátl se z lásky a umanol si, že vlastní dvě hlavy. O jedné z nich tvrdil, že je Ciceronova; druhá se podle něho skládala ještě ze dvou dalších: od temene po ústa patřila Démostenovi, od úst k bradě lordu Broughamovi. Není vyloučeno, že se mýlil, ale byl by nás přesvědčil, že má pravdu – byl totiž neobyčejně výmluvný. Byl to náruživý řečník a nedokázal svou vášeň opanovat. Stávalo se například, že vyskočil na jídelní stůl – takhle – a – a –"

Tu mu přítel, který seděl vedle něho, položil ruku na rameno a pošeptal mu do ucha pár slov; vypravěč okamžitě zmlkl a klesl zpátky do křesla.

"A pak," řekl jeho šeptající soused, "pak tu byl Boullard, vlček. Mluvím o něm jako o vlčku, protože mu vlezl do hlavy groteskní, ale ne tak docela nesmyslný nápad, že se proměnil v dětskou hračku známou jako vlček. Válel byste se smíchy, kdybyste ho viděl, jak se vrtí. Hodinu se vám vydržel točit na podpatku – takhle –"

A tu mu přítel, kterého předtím přerušil, prokázal stejnou službu – také mu coci zašeptal.

"Ale váš pan Boullard," zaječela stará dáma, "byl přece blázen, v nejlepším případě velice hloupý blázen, protože kdo kdy slyšel, smím-li se zeptat, o lidském vlčku? To je absurdní. To madame Joyeusová, jak dobře víte, nebyla takhle pominutá. Měla sice

svůj vrtoch, ale vedl ji instinkt se zdravým rozumem a přinášela radost všem, kdo měli čest ji znát. Po zralé úvaze přišla na to, že jakousi náhodou se proměnila v malého kohoutka; ale jako kohoutek se taky uměla chovat. Úchvatně třepotala křídly – tak – takhle – tak – a co se kokrhání týká – prostě rozkošné! Kykyryký! Kykyry kykyry kykyrykýýýýýý!"

"Madame Joyeusová, krotte se laskavě!" přerušil ji velmi rozzlobeně náš hostitel. "Bud' se budete chovat jako dáma, anebo půjdete od stolu – račte si vybrat."

Dáma (kterou jsem po historce o madame Joyeusové, již právě vyličila, slyšel s nemalým údivem oslovit jako madame Joyeusovou) se začervenala až po uši a zdálo se, že jí je pokárání krajně trapné. Svěsila hlavu a už ani nehlesla. Avšak jiná, mladší dáma navázala na předchozí téma. Byla to moje krásná dívka ze salónku!

"Ach, madame Joyeusová byla opravdu blázen!" zvolala. "Zato v názoru Eugenie Salsafettové jsem shledávala něco skutečně rozumného. Byla to půvabná, nesmírně skromná, cudná dívka, která pokládala běžný způsob oblékání za neslušný a vždycky si přála nosit šaty nikoli nalíc, ale naruby. Dá se to provést koneckonců velice snadno. Stačí udělat jen tohle – tak – a pak tohle – tak – tak – a potom takhle – tak – a potom –"

"Mon dieu! Mamselle Salsafette!" vykřiklo několik hlasů najednou. "Co to vyvádíte? Zadržte! To stačí – už vidíme, jasně vidíme, jak se to dělá! Dost! Dost!" A několik hostů už vyskočilo z křesel, aby zabránilo slečně Salsafettové připodobnit se Venuši Medicejské, když celý výjev náhle a definitivně zakončilo několik výkřiků – byl to spíš srdceryvný řev – ozývající se odkudsi z hlavního traktu zámku.

Tento křik silně otřásl mými nervy, ale ostatních mi v té chvíli bylo až líto. Jakživ jsem neviděl společnost rozumných lidí tak strašlivě vyděšenou. Všichni zbledli jako mrtvoly, schoulili se do svých křesel, třásli se a blekotali hrůzou a naslouchali, jestli se řev znovu neozve. Ozval se – tentokrát silnější a jakoby bližší – a pak potřetí – to už byl velmi silný – ale když se ozval počtvrté, jeho mohutnost zřejmě polevila. Jak zvuk pomalu dozníval, nálada společnosti se rychle vracela, všichni brzy okřáli a žertovali jako předtím. Osmělil jsem se poptat po příčině toho rozruchu.

"To nestojí za řeč," řekl monsieur Maillard, "už jsme si na takové výlevy zvykli. Choromyslní propukávají občas v takové hromadné vytí – jeden vyplaší druhého, jak se to někdy děje u smečky psů v noci. Sem tam se ovšem stává, že po takovém vycím unisonu následuje společný pokus uniknout na svobodu – tehdy se ovšem s jistým nebezpečím musí počítat."

"A kolik jich tu máte na starosti?"

"Teď jich tu nemáme víc než deset."

"Převážně ženy, nemýlím-li se."

"Kdepak – jsou to do jednoho muži – a chlapi jako hory, to byste koukal."

"Skutečně? Vždycky jsem si myslel, že většina duševně chorých patří k slabšímu pohlaví."

"Obecně to platí, ale ne vždycky. Před časem jsme tu měli dvacet sedm pacientů a z toho bylo osmnáct žen. Ale později se poměry, jak vidíte, značně změnily."

"Ano – značně změnily, jak vidíte," vpadl do řeči pán, který slečně Laplaceové pokopal holeně.

"Ano, značně změnily," zahlaholila sborem společnost.

"Držte jazyk za zuby, všichni !" zvolal velmi nasupeně můj hostitel. Celá společnost zmlkla a téměř minutu zachovávala hrobové ticho. Jedna dáma se snažila poslechnout monsieur Maillarda doslova: strčila si obě ruce do úst a odevzdaně si přidržovala svůj neposlušný jazyk až do konce hostiny.

"A ta jemná dáma," oslovil jsem šeptem monsieur Maillarda, nakláněje se k němu, "ta milá dáma, která nám před chvilkou předvedla kokrhání – ta je doufám neškodná – zcela neškodná, že ano?"

"Neškodná!" vybuchl v nelíčeném údivu. "Co – co tím proboha myslíte?"

"Jen malinko jí přeskočilo?" řekl jsem a dotkl jsem se čela. "Předpokládám, že není nijak zvlášť – nijak nebezpečně vyšinutá – hm?"

"Mon dieu, co vám to jen vlezlo do hlavy? Tato dáma, moje stará dobrá přítelkyně paní Joyeusová, je naprosto normální – jako jsem já. Má jistý sklon k výstřednostem, to přiznávám – ale to víte, všechny staré ženy – všechny velmi staré ženy jsou víceméně výstřední!"

"Ovšemže," přitakal jsem, "ovšemže – nu, a co ty ostatní dámy a pánové, ti – "

"Jsou moji přátelé a zdejší opatrovníci," odpověděl monsieur Maillard a povýšeně se napřímil, "velmi dobří přátelé a pomocníci."

"Jakže? Všichni?" otázal jsem se. "I ženy –"

"Pochopitelně," odvětil. "Bez žen bychom se vůbec neobešli – jsou to nejlepší ošetřovatelky duševně chorých, jaké si lze představit. Mají svůj osobitý přístup, víte? Jejich průzračný pohled dělá divy, fascinuje – něco jako had, rozumíte? "

"Ovšemže," řekl jsem, "ovšemže! Chovají se trošinku divně, nezdá se vám? Jsou trochu vyšinuté, nemyslíte?"

"Divné! Vyšinuté! To myslíte vážně? Víte, my tady na jihu nejsme moc stydliví – děláme si většinou, co se nám líbí – radujeme se ze života, užíváme si, rozumíte –"

"Ovšemže," řekl jsem, "ovšemže."

"A možná taky, že to naše víno stoupá drobet do hlavy – je trochu moc silné – rozumíte, hm?"

"Ovšemže," řekl jsem, "ovšemže. Mimochodem, monsieur, říkal jste, pokud jsem správně rozuměl, že metoda, kterou teď uplatňujete místo proslulé utišující metody, je velmi přísná, velmi tvrdá? "

"Vůbec ne. Zavřené pacienty musíme pochopitelně přísně střežit, ale jinak je jim naše péče – myslím lékařská péče spíš příjemná než co jiného."

"A tu novou metodu jste vy sám objevil?"

"Ne tak docela. Podíli se na ní i profesor Tér, o kterém jste zajisté už slyšel; a také jsou v mém systému jisté modifikace, o které se zase zasloužil – rád a po právu mu je přisuzuji – proslulý Pér, s nímž se, pokud se nemýlím, důvěrně znáte."

"Se zahanbením musím doznat," odvětil jsem, "že jsem dokonce ani jména obou těch pánů jakživ neslyšel."

"Pane na nebi!" vykřikl můj hostitel a zároveň se prudce i s židlí odstrčil od stolu a zvedl ruce nad hlavu. "Já jsem se snad přeslechl! Přece mi tu nechcete tvrdit – ne, to

není možné –, že jste nikdy neslyšel ani o učeném doktoru Térovi, ani o slavném profesoru Pérovi?"

"Musím se doznat k své nevědomosti," řekl jsem, "ale proti pravdě se nelze prohřešit. Nicméně se stydím do krve, že neznám díla těchto nepochybně vynikajících mužů. Vyhledám co nejdřív jejich spisy a pečlivě si je prostuduji. Monsieur Maillarde, vy jste mne – musím se přiznat – vy jste mne opravdu zahanbil!"

A skutečně mi bylo hanba.

"Dost už o tom, milý příteličku, dost!" pronesl laskavě a stiskl mi ruku. "Pojďte, napijeme se spolu Sauternes"

Pili jsme. Ostatní následovali náš příklad a nijak se přitom neomezovali. Breptali – žertovali – smáli se – vyváděli tisíceré hlouposti – housle skřípěly – buben drnčel – pozouny bučely jako odsouzení v mosazných býcích Falaridových (Falaris – řecký tyran na Sicílii (6. stol. př.n.l.), který své nepřátele nechal podle pověstí upalovat zaživa v kovovém býku.) – a celý výjev, čím dál zmatenější, jak víno všechny zdolávalo, se posléze blížil jakémusi komornímu pandemoniu. Monsieur Maillard a já, několik lahví Sauternes a Vougeôt před sebou, jsme v tom povyku udržovali velice hlučnou konverzaci. Slovo pronesené v normální síle mělo tak malou naději, že bude slyšeno, jako hlas ryby ze dna Niagary.

"A pane," křičel jsem mu z plna hrdla do ucha, "zmínil jste se před večerí o nebezpečí, které s sebou přináší stará utišující metoda. V čem spočívá?"

"Ano," odpověděl, "občas hrozilo opravdu značné nebezpečí. Rozmary šilenců bývají nevypočitatelné a podle mého názoru a ve shodě s míněním doktora Téra a profesora Péra je vždycky riskantní nechat je pobíhat jen tak bez dozoru. Choromyslný může být dočasně 'ukonejšen', jak se tomu říká, ale nakonec stejně ztropí nějakou výtržnost. Také jeho mazanost je příslovečná. Když má něco nekalého za lubem, dovede to náramně chytře maskovat, a prohnání, s jakou předstírá normální stav, to je jeden z nejtěžších oříšků, jaký se naskytá metafyzikům při studiu lidské mysli. Jakmile se šílenec začne projevovat naprosto přičetně, pak je namouduši nejvyšší čas dát mu svěřací kazajku."

"Ale já se ptám na nebezpečí, vážený pane, o kterém jste mluvil na začátku, s nímž jste se osobně setkal jako ředitel tohoto ústavu – máte nějaký konkrétní důvod domnívat se, že volný pohyb pacientů je příliš riskantní?"

"Zda jsem se já osobně s něčím takovým setkal? Nu, ano, dá se říci, že ano. Není to například tak dávno, co zde, v tomto domě, došlo k pozoruhodné události. To se ještě provozovala utišující metoda a pacienti byli na svobodě. Chovali se vzorně – tedy až výjimečně vzorně – a každého, kdo to má v hlavě v pořádku, mohlo napadnout, že kují nějaké ďábelské pikle – právě proto, že se chovali až nápadně dobře. A opravdu: jednoho krásného rána se ošetřovatelé octli v poutech – byli svázáni na ruku i na nohu a zavřeni do cel, kde je pak jako blázny ošetřovali blázni sami – zkrátka, šilenci převzali násilím úlohu ošetřovatelů."

"To se mi ani nechce věřit! Jakživ jsem neslyšel něco tak absurdního!"

"A přece je to pravda. Spískal to všechno jeden omezenec – blázen, který si bůhvíproč vzal do hlavy, že vymyslel lepší správní systém, než o jakém se kdy komu snilo – myslím samosprávu choromyslných. Patrně si chtěl svůj nápad vyzkoušet – a proto přesvědčil ostatní pacienty, aby se s ním spikli a společně svrhli vládnoucí autoritu."

"A skutečně se mu to podařilo?"

"Hladce. Ošetřovatelé a ošetřovaní si brzy museli vyměnit místa. Totiž ne tak úplně – vždyť šílenci byli předtím volní, kdežto teď všechny ošetřovatele okamžitě zavřeli do cel a zacházeli s nimi – to musím bohužel říci – velice nešetrně."

"Ale doufám, že protiúder na sebe nedal dlouho čekat. Takový stav věcí se přece nemohl dlouho udržet. Venkované z okolí – návštěvníci, kteří si přicházeli prohlédnout ústav – jistě kdekoho zburcovali."

"Jste na omylu. Vůdce vzpoury byl náramně mazaný. Nikoho nepustil dál – až na jednu výjimku: jednoho mladého pána, který vypadal tak pitomě, že se ho ani neměl proč obávat. Dovolil mu krapet se tu porozhlédnout – zachtělo se mu z někoho si pro změnu tak trochu vystřelit. Když ho jaksepatří obalamutil, zase ho pustil, aby si šel po svých."

"A jak dlouho tady ten šílenec vládl?"

"Ach, dlouho, velmi dlouho – aspoň měsíc – a o kolik víc, to vám přesně nepovím. Blázni si zatím dávali pořádně do nosu – na to můžete vzít jed. Shodili své ošuntělé šaty a navlékli na sebe všechno, co našli v rodinných šatnících, včetně šperků. Sklepy zámku mají bohaté zásoby vína a ti blázni dovedou po čertech dobře pít. Řeknu vám – hezky si užívali!"

"A co léčba – jaký speciální druh léčby vůdce vzpoury zavedl?"

"Inu, co se toho týká, blázen nemusí být vždycky padlý na hlavu, jak už jsem podotkl – a upřímně řečeno, jeho léčebný postup byl mnohem lepší než postup jeho předchůdců. Byla to metoda věru znamenitá – jednoduchá – šikovná – žádné mrzutosti – dokonce krajně příjemná – byla zkrátka –"

Tu přervaly hostitelův výklad další zběsilé výkřiky, podobné těm, jaké nás polekaly už předtím, jenže tentokrát jako by povykovali lidé, kteří se rychle přibližují.

"Dobrotivé nebe!" zvolal jsem. "Blázni zřejmě uprchli z cel!"

"Velice se obávám, že máte pravdu," odvětil monsieur Maillard a zesinal. Sotva to dořekl, pod okny se ozval řev a kletby a vzápětí bylo jasné, že se několik lidí násilím dobývá do místnosti. Dveře se otřásaly pod údery ohromného kladiva, okenice byly neurvale páčeny a strhávány.

Rozpoutal se strašlivý zmatek. Monsieur Maillard se k mému nesmírnému úžasu vrhl pod bufet. Čekal jsem od něho větší srdnatost. Členové orchestru, kteří byli poslední čtvrt hodinu zřejmě tak opilí, že nemohli plnit své poslání, se rázem vzchopili, popadli své nástroje, vydrápali se na svůj stůl a spustili jako jeden muž americkou píseň Yankee Doodle, kterou pak po celou dobu všeobecné vřavy vyhrávali – sice trochu falešně, zato s vehemencí přímo nadlidskou.

Mezitím vyskočil na jídelní stůl mezi láhve a sklenky pán, jemuž to bylo před chvílí s takovou námahou překaženo, a jakmile tam nabyl rovnováhy, zahájil slavnostní řeč, která byla bezpochyby vynikající, až na to, že ji nebylo slyšet.. V témž okamžiku se roztočil muž, který se shlédl ve vlčkoví, a s rozpřaženými pažemi začal zběsile vířit po jídelně, takže opravdu působil dojmem vlčka a srážel každého, kdo se mu připlétl do cesty. A když jsem zaslechl neuvěřitelné bouchnutí zátky a šumění šampaňského, hned jsem se mohl přesvědčit, že pochází od chlapíka, který u večere předváděl láhev tohoto lahodného nápoje. A pak se zase rozkvákal muž žabák a kvákal tak, jako by spása jeho duše závisela na každém kváknutí, které ze sebe vydá. A všechno to

přehlušovalo nepřetržité hýkání osla. A má stará přítelkyně madame Joyeusová vypadala tak vyjeveně, že jsem nad chudinkou málem zaplakal. Nedělala však dohromady nic jiného, než že stála v koutě u krbu a ze všech sil vřeštěla : "Kykyryký, kykyrykýýý!"

A pak přišel vrchol – drama dospělo ke katastrofě. Protože kromě hýkání a skučení a kokrhání nebyl náporu obléhatelů kladen žádný odpor, bylo deset oken velmi hbitě a téměř současně vytlučeno. Do smrti budu prožívat svůj vlastní úžas a hrůzu, s jakou jsem zíral, jak těmito okny vpadla, vřítla se mezi nás a hlava nehlava kolem sebe mlátila, dupala, drápala a ječela boječtivá rota oblud, jež mi v tu chvíli připadaly jako smečka šimpanzů, orangutanů nebo velkých černých paviánů z mysu Dobré naděje.

Dostal jsem ukrutný výprask – po němž jsem se skulil pod divan a zůstal tam tiše ležet. Asi po patnácti minutách, kdy jsem s nastraženými ušima naslouchal, co se v místnosti děje, dospěl jsem k uspokojivému rozuzlení této tragické události. Když mi monsieur Maillard vyprávěl o šílenci, který podnítil své spolupacienty ke vzpouře, líčil mi patrně svůj vlastní dobrodružný počín. Tento pán byl skutečně před dvěma nebo třemi lety ředitelem ústavu, sám se však zbláznil a tak se stal pacientem. O tom všem nic netušil můj společník na cestách, který mne k němu uvedl. Když přepadení opatrovníci – bylo jich deset – podlehlí přesile, jejich přemožitelé je nejprve důkladně natřeli térem, pak je pečlivě posypali peřím a pak je zavřeli do podzemních kobek. Tam je věznili déle než měsíc a po tu dobu jim monsieur Maillard štědře dopřával nejen téru a peří (v tom právě spočívala jeho metoda), ale poskytoval jim i trochu chleba a téměř neomezeně vody. Tou je denně polévali. Nakonec jeden z vězňů unikl stokou a osvobodil ostatní.

Utišující metoda – náležitě upravená – byla na zámku opět zavedena. Přesto nemohu nesouhlasit s monsieur Maillardem, že jeho osobitá léčba byla svým způsobem znamenitá. Jak správně poznamenal, byla "jednoduchá – šikovná a nebyly s ní žádné mrzutosti – v nejmenším."

Chtěl bych jenom dodat, že ačkoli jsem ve všech evropských knihovnách pátral po dílech doktora Téra a profesora Péra, bylo mé úsilí do dnešního dne naprosto bezúspěšné; nesehnal jsem jediný výtisk.

DÉMON ZVRÁCENOSTI

Ve svých úvahách o vlastnostech a podnětech lidské duše – o jejích prazákladních hnutech, jejích prima mobilia – se frenologové ani slovem nezmiňují o jednom sklonu, který před nimi právě tak opomíjeli moralisté, třebaže se zcela zjevně projevuje jako prvotní, elementární a nepotlačitelný rys. Z čiré zpupnosti rozumu jsme jej přezírali všichni. Dopustili jsme, aby jeho existence unikla našim smyslům z pouhého nedostatku víry – z neschopnosti uvěřit tajemnému, ať je to třeba Zjevení, nebo Kabala. Naše mysl na něj nepřípadla prostě proto, že byl nadbytečný pro naše poznání. Pro tento sklon jsme necítili potřebné pohnutky. Nepostřehli jsme jeho nutnost. Necháпали jsme, totiž nebyli bychom s to pochopit, i kdyby se nám pojem tohoto primum mobile sám jakkoli vtíral – nebyli bychom s to pochopit, v jakém smyslu – ať dočasném nebo trvalém – by mohl být prospěšný cílům člověčenstva. Nelze pochybovat o tom, že frenologie a do značné míry všechny metafyzické soustavy byly vyspekulovány a priori. Byl to člověk spíš rozumového, logického založení než člověk vnímavý či všímavý, kdo se jal Bohu podkládat a diktovat záměry a cíle. Když takto k svému sebeuspokojení vyzpytoval Jehovovy úmysly, sestavil z těchto úmyslů bezpočet myšlenkových systémů. Pomocí frenologie jsme například nejprve vyvodili (bylo to celkem nasnadě), že je Stvořitelovým záměrem, aby člověk jedl. Načež jsme člověku přidělili trávící ústrojí – a tímto ústrojím jako metlou nutí Stvořitel člověka, aby chtěl nechtě přijímal potravu. Poté, jakmile jsme usoudili, že je vůle boží, aby člověk udržoval rod, objevili jsme ihned ústrojí rozmnožovací. A tak tomu bylo s pojmy jako výbojnost, ideálnost, příčinnost, tvořivost – a tak to zkrátka dopadalo s veškerým ústrojím, ať zastupovalo náklonnost, mravní cit, nebo schopnost abstraktně uvažovat. A vyznavači frenologické nauky doktora Spurzheima, ať se jakkoli snažili utřídit principy lidského počínání, napodobovali v podstatě jen své předchůdce: jako oni dedukovali a určovali vše z apriorně daného údělu člověka a ze svých představ o cílech jeho Stvořitele.

Bylo by bývalo moudřejší, bylo by bývalo spolehlivější třídit (když už je nutno třídit) spíš na základě toho, co člověk obvykle či nahodile dělal a vždycky nahodile dělá, než na základě toho, co má podle našich vžitých domněnek na pokyn Nejvyššího dělat. Jestliže nedokážeme pochopit Boha v jeho viditelných dílech, jak ho máme pochopit v jeho nepostižitelných myšlenkách, která tato díla vyvolávají v život? Jestliže mu nemůžeme porozumět v jeho ověřitelných výtvorech, jak mu chceme porozumět v jeho bytostných rozpoloženích a etapách tvoření?

Indukční postup a posteriori byl by přiměl frenologii k tomu, aby jako vrozený a prapůvodní princip lidského počínání připustila cosi paradoxního, čemu z nedostatku přiléhavějšího výrazu můžeme říkat zvrácenost. V tomto smyslu je to vlastně nutkání bez pohnutky, nemotivovaná pohnutka. Poslušní těchto popudů jednáme bez srozumitelného účelu; anebo můžeme toto tvrzení, abychom se vyhnuli protimluvu, pozměnit takto: jednáme z důvodu, pro který bychom jednat neměli. V teorii se sotva najde méně zdůvodnitelný důvod, avšak v praxi není důvodu silnějšího. Pro určité povahy se za určitých podmínek stává naprosto neodolatelný. Jsem si tak jist, jakože dýchám, že jasné vědomí nesprávnosti nebo pochybnosti našich skutků bývá nezvladatelnou a jedinou silou, jež nás často dohání k tomu, abychom skutek provedli. A toto nepřekonatelné nutkání páchat zlo pro zlo samo nelze analyzovat, nelze je rozkládat na podružné složky. Je to prazákladní, primární podnět – prostě elementární. Dá se samozřejmě namítnout: nedáme-li se od některých skutků odvrátit jen proto, že cítíme, že bychom se od nich odvrátit měli, pak je naše počínání pouhou obměnou toho, co frenologové nazývají výbojností. Ale letmou

úvahou se můžeme přesvědčit o mylnosti této námitky. Výbojnost v pojetí frenologů se v podstatě opírá o potřebu sebeobranu. Je to naše záštita proti hrozbám. Svou podstatou se přičiňuje o naše blaho, o náš klid; a tak touha žít klidně se v nás probouzí a rozvíjí současně s touto vlastností, totiž s jakýmkoli sklonem, jenž je pouhou obměnou výbojnosti, avšak v případě toho, co nazýváme zvráceností, nejenže nevzniká touha žít klidně, ale rodí se pocit krajně protichůdný.

Tuto sofistiku rozluštíme koneckonců nejlíp, prozkoumáme-li vlastní ledví. Ten, kdo důvěrně vyzpovídá a prozpytuje vlastní duši, nebude mít chuť vyvracet naprostou fundamentálnost zmíněného sklonu. Jak je nepochopitelný, tak je i rozpoznatelný. Není snad člověka, který by například někdy v životě nepocítil mučivé, neodbytné nutkání potrápit svého posluchače rozvlácností. Vypravěč si uvědomuje, že nudí: má upřímnou snahu bavit; jindy bývá stručný, přesný a jasný; užuž se mu derou na jazyk pádné a průzračné obraty; jen s námahou se krotí, aby je neproněsl; obává se hněvu toho, s kým mluví, a v duchu jej zažehnává; a přece mu hlavou bleskne myšlenka, že by mohl tento hněv všelijakými spleťtostmi, vsuvkami a odbočkami vyvolat. Jediný záblesk myšlenky stačí. Podnět se vystupňuje v přání, přání v chuť, chuť v neovladatelnou žádost a žádost je (k lítosti i hanbě mluvčího a bez ohledu na následky) ukojena.

Máme před sebou úkol, který musíme urychleně splnit. Víme, že odklad způsobí pohromu. Nejrozhodnější okamžik našeho života v nás jako břeškná polnice burcuje čínorodou energii. Planeme, hoříme dychtivostí pustit se do díla a předtucha skvělého výsledku nám zapaluje duši. Musíme je stůj co stůj dokončit dnes, a přece je odložíme na zítřek. Proč? Na to není odpověď – můžeme jen říci, že máme zvrácený pocit, i když podstatě tohoto pojmu stejně nerozumíme. A je tu zítřek a s ním ještě nedočkavější, úzkostná snaha dostat své povinnosti, avšak právě s touto umocněnou snahou přichází i nepojmenovatelná, strašná, protože nezbadatelná touha po odkladu. Tato touha sílí, jak ubývá času. Nadchází poslední hodina, poslední hodina činu. Jsme zmítáni urputností zápasu, který se v nás odehrává, zápasu mezi hmatatelnou skutečností a nehmatatelným fantómem. Dospěl-li však svár až takhle daleko, je naše zápolení marné – fantóm musí zvítězit. Hodiny bijí – je to umíráček našim dobrým časům. A zároveň je to kuropění zaplašující ducha, který nás tak dlouho děsil. Odlétá – mizí – jsme volni. Někdejší energie se navrácí. Teď bychom rádi pracovali. Ale běda, je pozdě!

Stojíme na pokraji srázu. Zíráme do propasti – motá se nám hlava, je nám špatně. Náš první popud je couvnout před nebezpečím. Z neznámých důvodů zůstáváme. Pozvolna naše nevolnost, závrať a děs vplývají do jakéhosi oparu nepojmenovatelného pocitu. Tento obláček ještě neznatelněji nabývá určitějších obrysů – tak jako se pára z láhve v Tisíci a jedné noci zhmotnila v džina. Avšak náš obláček na okraji propasti se zhmotňuje v podobu mnohem příšernější než kterýkoli džin nebo démon z pohádky, a přitom je to pouhá myšlenka, třebaže strašná, která nám mrazivě proniká do morku kostí barbarskou slastí své hrůzy. Není to nic než představa o tom, co budeme prožívat za střemhlavého pádu z takové výšky. A po tomto pádu, po tomto překotném sebezničení – právě proto, že vybavuje jednu z nejúděsnějších a nejohavnějších vidin o smrti a mukách, jaké je naše představivost schopna – právě pro tu příčinu po něm nyní tak úporně prahme. A protože nás rozum od srázu varovně odhání, my se k němu o to zběsileji přibližujeme. Není vášně tak běsovsky nedočkavé, jako je vašeň člověka stojícího zděšeně nad propastí a blouznícího o skoku do hlubin. Kdyby si jen na vteřinku dovolil zapřemýšlet, byl by nevyhnutelně ztracen; neboť úvahy nás nabádají k rozvaze, nutí nás ustoupit, a právě

proto, tvrdím, ustoupit nemůžeme. Jestliže nás nezadrží přátelská ruka nebo jestliže se s náhlým vypětím všech sil nedokážeme vrhnout na pevný břeh propasti, pak skočíme a zahyneme.

Ať probíráme toto a podobné počínání z jakéhokoli zřetele, vždycky nacházíme jeho zdroj v duchu zvrácenosti. Chováme se nepřírozeně jen proto, že tušíme, že bychom se tak chovat neměli. Jiné srozumitelné pravidlo v tom nebo za tím nevězí; a mohli bychom v této zvrácenosti vidět věru úklady samého satanáše, kdybychom si neuvědomovali, že občas poslouží i dobré věci.

Rozhovořil jsem se tak široce proto, abych mohl jakžtakž odpovědět na vaši otázku – vysvětlit vám, proč tady jsem – uvést něco, co by aspoň trošinku naznačovalo důvod, proč mám na rukou tato pouta a proč pobývám v této cele odsouzence. Kdybych nebyl býval tak rozvláčný, byli byste mi teď buď zcela neporozuměli, anebo byste mne jako ta nejhorší chátra pokládali za šílence. Takto snadno pochopíte, že jsem jednou z nesčetných obětí Démona zvrácenosti.

Pochybuji, že by byl nějaký čin připravován důkladněji, s větším rozmyslem. Týdny, měsíce jsem promýšlel jak vraždu provést. Bezpočet plánů jsem zavrhl, protože jejich řešení skrývala možnost mého odhalení. Konečně jsem při četbě jistých francouzských memoárů objevil příběh o madame Pilauové, která málem podlehla otravě způsobené jedem, jímž byla náhodně napuštěna svíčka. Tato myšlenka rázem roznítla mou obraznost. Věděl jsem, že má oběť čítává v posteli. A věděl jsem, že žije v těsném a špatně větraném bytě. Ale není třeba, abych vás unavoval nepatřičnými podrobnostmi. Není třeba líčit vám, jak jednoduchou lstí jsem zaměnil voskovici ve svícnu u jeho lůžka za svíčku, kterou jsem sám vyrobil. Příštího jitra ho našli na lůžku mrtvého a koronerův výrok zněl: Zemřel z navštívení božího – smrt z rukou neznámého pachatele.

Zdědil jsem jeho majetek a po léta bylo všechno v nejlepším pořádku. Vůbec mi nepřišlo na mysl, že bych mohl být odhalen. Zbytků vražedné svíce jsem se obezřetně zbavil. Nikde jsem nezanechal ani stínek stopy, jejíž pomocí by mne mohli podezřívát, natož pak usvědčit ze zločinu. Nelze si představit, jak závatný pocit uspokojení mi zaplavoval hrud', kdykoli jsem se zamyslel nad svou absolutní bezpečností. Dlouhý čas jsem se tímto pocitem opájel. Poskytoval mi víc skutečné slasti než všechny toliko hmotné výhody, jež mi můj hřích přinášel. Avšak posléze nastala chvíle, od které takřka nepostřehnutelně začal příjemný pocit přecházet ve vtíravou, znepokojující myšlenku. Znepokojovala proto, že se ustavičně vtírala. Ani na vteřinku jsem od ní neměl pokoj. Právě tak nás obtěžuje – a bývá to běžné –, když nám protivně zní v uších (či spíše v paměti) nějaký banální popěvek nebo nezajímavý úryvek z opery. A netrpíme ostatně o nic méně, je-li to popěvek dobrý nebo operní árie vynikající. A tak jsem se nakonec znovu a znovu přistihoval, jak hloubám o své bezpečnosti a jak si tichým polohlasem opakuji pro sebe větu: "Nic mi nehrozí."

Když jsem se jednoho dne toulal ulicemi, zarazil jsem se při vyslovení těch tří navykklých slovíček – zašeptal jsem je téměř nahlas. V návalu vzteku jsem je pak takto rozšířil: "Nic mi nehrozí – nic mi nehrozí – ano – pokud nebudu takový blázen, abych se sám přiznal."

Sotva jsem tato slova pronesl, pocítil jsem, jak se mi do srdce vkrádá ledový chlad. Předtím jsem už zažil nejeden takový záchvat zvrácenosti (jejich povahu jsem se tu pokoušel objasnit) a dobře jsem se upamatoval, že jsem jejich náporu nedokázal ani jednou odolat. A nyní mé vlastní, bezděčné, hypnotizující vnuknutí, že bych snad

mohl být takový blázen a přiznat se k vraždě, kterou jsem spáchal, strmělo přede mnou, jako sám duch zavražděného – a mlčky mne zvalo do náruče smrti.

Zprvu jsem se pokusil setřást tu tíživou mŕru. Rázně jsem vykročil – šel jsem rychle – stále rychleji a rychleji – dal jsem se do běhu. Strašlivě se mi chtělo křičet. Jako příboj na mne dotíraly myšlenky a každá nová vlna mne drtila novým děsem, neboť běda ! – věděl jsem – příliš dobře jsem věděl, že myslet v mém postavení znamená prohrát. Rozběhl jsem se ještě rychleji. Pádil jsem jako šílenec přeplněnými ulicemi. Lidé se mne posléze vylekali a začali mne stíhat. Tehdy jsem si uvědomil, že se můj osud naplnil. Kdybych si byl mohl vyrvat jazyk – byl bych to udělal – ale do uší mi stále zaléhal drsný hlas a ještě drsnější ruka mne popadla za rameno. Otočil jsem se – a lapl po dechu. Chvilku jsem zakoušel muka rdoušeného; oslepl jsem, ohluchl, potácel se závratí; a pak jako by mne nějaký neviditelný běs udeřil tvrdou dlaní do zad. Dlouho utajované tajemství se mi vydralo z duše.

Říkají, že jsem mluvil zřetelně a jasně, avšak s nápadným důrazem a vášnivým chvatem, jako bych se strachoval, aby mě nepřerušili dřív, než dokončím krátkou, ale smysluplnou výpověď, jíž jsem se vydával do rukou kata a do bran pekel.

Když jsem vyličil vše, co by mě před soudem plně usvědčilo, klesl jsem v mdlobách k zemi.

Ale proč ještě něco dodávat? Dnes jsem zde a tíží mě řetězy! Zítřka budu bez pout! Ale kde?

SUD VÍNA AMONTILLADSKÉHO

Bezpočet příkoří, jimiž mne Fortunato sužoval, jsem snášel trpělivě; jakmile se však opovážil urážet mě, zapřísáhl jsem se, že se mu pomstím. Vy, kteří tak dobře znáte mou pravou povahu, zajisté nepředpokládáte, že jsem svou hrozbu vyslovil nahlas. Jednou, až nastane čas, pomsta přijde – to jsem si nezvratně umínil; a právě nezvratnost tohoto rozhodnutí mi zapovídala riskovat nezdar. Musím nejen trestat, musím trestat beztrestně. Křivda zůstává neodčiněna, jestliže se odplata vymstí tomu, kdo odplácí. A právě tak zůstává neodčiněna, jestliže se mstitel neodhalí jako mstitel tomu, kdo se křivdy dopustil.

Fortunatovi jsem tedy pochopitelně ani slovem, ani skutkem nezavdal příčinu k pochybám o své přízni. Dál jsem se na něho, jak jsem byl navyklý, přívětivě usmíval a on nepostřehl, že můj nynější úsměv platí již oběti mé budoucí pomsty.

Měl jednu slabou stránku – tenhle Fortunato – třebaže jinak budil respekt, ba někdy i strach: byl velice pyšný na to, jak se vyzná ve vínech. Jen málo Italů má opravdu vytříbený vkus. Většinou se jejich znalecké zanícení přizpůsobuje době a příležitosti – slouží často jen tomu, aby omráčilo britské a rakouské milionáře. Pokud se týká obrazů a šperků, byl Fortunato jako jeho krajané šarlatán – ale u starých vín rozpoznal pravou hodnotu. V tomto ohledu jsem se s ním celkem shodoval; sám jsem měl dobrý čich pro vzácná italská vína a nakupoval jsem je, kde se jen dalo.

Potkal jsem přítele jednou večer, téměř už za šera, v době, kdy vrcholilo bláznovství karnevalu. Oslovil mě s vřelostí, která prozrazovala, že už hodně vypil. Byl v šaškovském úboru. Měl na sobě přiléhavý, strakatě pruhovaný trikot a hlavu mu zdobila kornoutová čepička s rolničkami. Byl jsem tak rád, že ho vidím, že jsem si až přál, abych mu byl nikdy v životě nestiskl ruku.

Řekl jsem mu: „To je ale štěstí, můj milý Fortunato, že vás potkávám. Vypadáte dnes opravdu skvěle. Ale poslyšte, získal jsem sud vína, má to být amontillado a já jsem trochu na pochybách.“

„Cože?“ zvolal. „Amontillado? Sud, říkáte? Vyloučeno! Ted', uprostřed karnevalu!“

„Mám jisté pochyby,“ odvětil jsem; „a byl jsem ke všemu tak hloupý, že jsem zaplatil plnou cenu, aniž jsem se s vámi poradil. Nebyl jste nikde k nalezení a já jsem se bál, že z koupi sejde.“

„Amontillado!“

„Amontillado!“

„Mám jisté pochyby.“

„A musím je rozptýlit.“

„Amontillado!“

„Vy ale na mne nemáte čas. Nu, zajdu za Luchesim. Jestli někdo umí kriticky posoudit víno, pak je to on. Však mi řekne –“

„Luchesi nerozezná amontillado od sherry.“

„A vidíte: někteří blázni tvrdí, že se jeho koštěřské schopnosti vyrovnají vašim.“

„Nu, pojďme tedy.“

„Kam?“

„Do vašich sklepů."

„Ne, ne, příteli, nemohu zneužívat vaší dobroty. Vidím, že jste se už někde zadal. Luchesi –"

„Nikde jsem se nezadal. Pojd'te."

„Ne, ne, příteli. Snad jste se tedy nezadal, ale jak pozoruji, jste ošklivě nachlazen – a mé sklepy jsou nesnesitelně vlhké. Stěny jsou povlečeny ledkem."

„Nevadí, pojd'me! Nachlazení nestojí za řeč. Amontillado! Podvedli vás. A co se Luchesiho týká, ten člověk nerozezná sherry od amontillada."

Při těchto slovech mne Fortunato pevně uchopil za paži. Nasadil jsem si černou hedvábnou masku, zahalil se co nejúžeji do své pláštěnky a dal se chvatným krokem vésti do svého paláce.

Služebnictvo v domě nebylo; potají se odtud vykradlo užívat masopustních radováněk. Oznámil jsem jim, že se do příštího rána nevrátím a výslovně jim přikázal, aby se na krok nehnuli z domu. Dobře jsem věděl, že tento příkaz je pro ně dostatečným pokynem, aby okamžitě do jednoho zmizeli, jakmile vytáhnu paty.

Vzal jsem z nástěnného svícnu dvě pochodně, jednu jsem podal Fortunatovi a řadou komnat jsem ho odvedl ke klenutému průchodu, jímž se vcházelo do sklepení. Požádal jsem ho, aby mě obezřetně následoval, a vykročil jsem dolů po dlouhém točitém schodišti. Konečně jsme stanuli na vlhké půdě katakomb rodu Montresorů.

Můj přítel nešel příliš pevným krokem a rolničky na jeho čapce při chůzi pocinkávaly.

„Co ten sud?" otázal se.

„Je ještě o kus dál," řekl jsem; „ale podívete, jak z těch dutin ve zdi září bílé pavučiny!"

Otočil ke mně hlavu a upřel na mne dvě kalné bulvy, zalité mázdrou opojení.

„Ledek?" zeptal se po chvíli.

„Ledek," odvětil jsem. „Jak dlouho už máte ten kašel?"

„Uf uf, uf! Uf, uf, uf!" kašlal můj nebohý přítel a několik minut se nezmohl na odpověď.

„To nic není," řekl posléze.

„Pojd'te," řekl jsem rozhodně, „vrátíme se. Vaše zdraví je drahocenná věc. Jste bohatý, vážený, obdivovaný, milovaný; jste šťasten, jak jsem býval i já, jste člověk, kterého by těžce postrádali. Na mně teď nesejde. Vrátime se – vždyť se roznemůžete, a to si nemohu vzít na svědomí. A kromě toho je tu ještě Luchesi –"

„Nechte toho," řekl, „ten kašel nestojí za řeč, nezabije mě, nebojte se. Na kašel nezemřu."

„Tak – pravda," řekl jsem. „Nechtěl jsem vás namou věru zbytečně plašit, ale přesto byste si měl dát na sebe dobrý pozor. Doušek tady toho médoku nás ochrání proti vlhkosti." Přitom jsem urazil hrdlo láhve, kterou jsem vytáhl z dlouhé řady jejích družek rozložených po zemi.

„Pijte," řekl jsem a nabídl mu víno.

S potutelným úsměvem zvedl láhev ke rtům. Na chvílku se odmlčel a důvěrně na mne kývl – rolničky opět zacinkaly.

„Připíjím těm," pravil, „kteří tu kolem nás leží zakopáni."

„A já na vaše zdraví – ať dlouho žijete!"

Znovu mne uchopil za paži a kráčeli jsme dál.

„Tyhle kobky," pravil, „se táhnou daleko."

„Montresorové," odvětil jsem, „byli velký a početný rod."

„Nevzpomínám si na váš erb."

„Je to velká zlatá noha na azurovém poli; noha drtí vzpínajícího se hada, jehož zuby se zatínají do její paty."

„A heslo?"

„Nemo me impune lacessit." (Nikdo mne neurazí beztrestně – lat.)

„Skvělé!" pravil.

Víno mu jiskřilo v očích, rolničky na čapce cinkaly. Médoc mi rozněcoval fantazii. Procházeli jsme podél valů nakupených kostí, podél zdí lemovaných sudy a soudky, do nejdlehlších koutů katakomb. Opět jsem se zastavil a tentokrát jsem se osmělil uchopit Fortunata za paži nad loktem.

„Ledek!" řekl jsem. „Vidíte, přibývá ho. Lne ke klenbě jako mech. Jsme pod úrovní řečiště. Mezi kostmi prosakuje vlhkost. Pojd'te, vrátíme se, než bude pozdě. Váš kašel –"

„To nic není," řekl, „pojd'me dál. Ale předtím bych se posilnil ještě jedním douškem médoku."

Otevřel jsem jako prve láhev de Grave a podal mu ji. Celou ji naráz vypil. V očích mu divoce zablýsklo. Zasmál se a vyhodil láhev ke stropu s posunkem, kterému jsem nerozuměl.

Překvapeně jsem na něho pohlédl. Zopakoval ten pitvorný pohyb.

„Pochopil jste?"

„Ne, nepochopil," odvětil jsem.

„Pak nepatříte k bratrstvu."

„K jakému?"

„Nejste svobodný zednář."

„Ale ano, jsem, jsem," ujistil jsem ho.

„Vy? Vyloučeno! Zednář?"

„Zednář," pravil jsem.

„Znamení," řekl, „znamení."

„Zde je," pravil jsem a vytáhl ze záhybu svého rokeloru zednickou lžící.

„Vy žertujete," zvolal a o několik kroků ucouvl. „Ale pojd'me dál – musíme za tím naším amontilladem."

„Budiž," řekl jsem a ukryl nástroj znovu pod plášť.

Fortunato se ztěžka opřel o mou paži, kterou jsem mu opět nabídl. Vykročili jsme na další pout' za sudem amontillada. Prošli jsme řadou nízkých průchodů, sestoupili níž, znovu se proplétali chodbami a konečně nás cesta svedla do hluboké krypty, kde byl tak dusný vzduch, že zde pochodně spíš jen doutnaly, než planuly.

V nejzažším konci krypty byla ještě jedna, ne tak prostorná hrobka. Její stěny byly vroubeny lidskými pozůstatky, naskládanými vysoko do stropní klenby na způsob pověstných katakomb pařížských. Tři stěny této vnitřní hrobky byly dosud takto vyzdobeny. Ze čtvrté byly kosti strhány a válely se volně po zemi; na jednom místě se kupily do rozměrné haldy. V této obnažené, kosti zbavené zdi bylo vidět další výklenek, hluboký asi čtyři stopy, široký tři a vysoký šest až sedm stop. Nebyl zřejmě zbudován k žádnému zvláštnímu účelu, měl pouze vyplňovat mezeru mezi dvěma obrovskými podpěrami katakomb. Za ním se tyčila mohutná žulová stěna, která katakomby kolem dokola obepínala.

Marně zvedal Fortunato matnou pochodeň, marně napínal zrak, marně mžoural do nitra výklenku. V chabém světle nedohlédl na jeho slepou stěnu.

„Jen dál," řekl jsem, „amontillado je na dosah. Luchesi ovšem –"

„Luchesi je žabař," přerušil mne přítel a zavrával vpřed. Byl jsem mu v patách. Za okamžik se octl na konci mělkého prostoru, a když sebral, že má před sebou kámen, vyjeveně zůstal stát. Vzápětí jsem ho připoutal k žulové stěně. Čněly z ní dvě železné svory, vzdálené od sebe asi dvě stopy. Z jedné visel krátký řetěz, z druhé visutý zámek. Přehodil jsem mu řetěz kolem pasu a ve vteřině jej zaklínal do zámku a zamkl. Přítel byl příliš ohromen, aby se bránil. Vytáhl jsem klíč a vystoupil z výklenku.

„Přiložte ruku na stěnu," řekl jsem. „Cítíte ledek? Je tu opravdu velmi vlhko. Naposledy vás zapřísahám: vraťme se! Ne? Pak vás tu tedy musím pohříchu nechat. Dřív vám ale musím prokázat několik drobných úsluh – udělám, co bude v mé moci."

„Amontillado!" vykřikl přítel, který se z úžasu dosud nevzpamatoval.

„Vidíte," řekl jsem, „amontillado!"

Při těchto slovech jsem se obrátil k hromadě kostí, o níž jsem se zmínil. Rozhrnul jsem ji a záhy se pod kostmi objevilo množství stavebního kamene a malty. Vytáhl jsem zednickou lžici a horlivě se pustil do díla: začal jsem zazdívát vchod do výklenku.

Sotva jsem položil první vrstvu zdiva, povšiml jsem si, že z Fortunata opojení do značné míry vyprchalo. Prvním náznakem jeho vystřízlivění bylo tiché zasténání z hloubi výklenku. Nebyl to nárek opilého člověka. Pak se rozhostilo dlouhé, úporné ticho. Položil jsem druhou vrstvu, pak třetí a čtvrtou; a potom jsem uslyšel zběsilé škubání řetězem. Lomoz trval několik minut, a abych mu mohl naslouchat s větším požitkem, nechal jsem práce a posadil se na haldu kostí. Když řinčení posléze utichlo, znovu jsem se chopil lžice a bez přerušení jsem položil pátou, šestou a sedmou vrstvu. Zeď dosahovala teď bezmála k mé hrudi. Opět jsem ustal v práci, pozvedl pochodeň nad své dílo a matným svitem ozářil postavu uvnitř.

Ostré, ječivé skřeky, jež vyrazily z hrdla spoutaného, jako by mne svou silou prudce odhodily od zdi. Chvilku jsem váhal – roztrásl jsem se. Vytáhl jsem z pochvy rapír a začal jím tápat po výklenku. Pak mi hlavou bleskla uklidňující myšlenka: položil jsem ruku na pevný kámen katakomb a opět nabyl rovnováhy. Znovu jsem se přiblížil

ke zdi. Začal jsem znenáhla odpovídat na domáhavé výkřiky zazdívaného. Opakoval jsem je jako ozvěna – přidával se k nim – překřikoval, znásoboval je v síle i průraznosti. Poté křikloun utichl.

Byla již půlnoc a mé dílo šlo k závěru. Osmá, devátá a desátá vrstva byly hotovy. Dokončil jsem bezmála i poslední, jedenáctou vrstvu. Zbývalo položit a omítnout jediný kámen. Zápasil jsem s jeho tíhou. Zčásti jsem jej zasunul na určené místo. Tu se však z nitra výklenku ozval tichý smích, při kterém se mi zježily vlasy na hlavě. Po něm následoval truchlivý hlas, v němž jsem stěží rozeznával hlas vznešeného Fortunata:

„Hahaha! Hehehe! Podařený kousek, namouduši, skvělý žertík! Však se mu v paláci nasmějeme – hehehe! – až si nalejeme vína – hehehe!”

„Amontillada!” řekl jsem.

„Hehehe! Hehehe! Ano, amontillada. Ale nepřipozdívá se? Neočekávají nás v paláci – signora Fortunato a ostatní společnost? Už abychom odtud zmizeli!”

„Ano,” řekl jsem, „už abychom zmizeli.”

„Pro lásku boží, Montresore!”

„Ano,” řekl jsem, „pro lásku boží!”

Na tato slova jsem však marně čekal odpověď. Začal jsem být netrpělivý. Zvolal jsem hlasitě:

„Fortunato!”

Žádná odpověď. Opět jsem zavolal:

„Fortunato!”

Stále nic. Prostrčil jsem pochodeň poslední zbylou škvírou a vhodil ji dovnitř. Místo odpovědi zacinkaly jen rolničky. Srdce se mi sevřelo – to asi ta vlhkost katakomb. Už aby bylo po všem. Chvatně jsem zasunul poslední kámen do patřičné polohy a ohodil jej maltou. Podél nové zdi jsem znovu navršíl starou hradbu z kostí. Půl století se jí žádný smrtelník nedotkl. In pace requiescat!

ELEONORA

Sub conservatione formae specificae salva anima. / Raymond Lully

((lat.) – Zachováním zvláštní podoby bývá duše zachráněna).

Pocházím z rodu, který se vyznačuje bohatou fantazií a horoucí vášní. Lidé o mně říkají, že jsem šílený; ale ještě zdaleka není dořešeno, zda šílenství není vlastně vrcholnou inteligencí, zda mnohé skvělé hodnoty a všechno, co má niternou hloubku, nevychází z chorobné, vyšinuté mysli, která je tak povznesena, že zatlačuje běžný intelekt. Ti, kdo sní ve dne, poznávají mnohé z toho, co uniká snivcům pouze nočním. V šerých vidinách je jim přáno nahlédnout do věčnosti, při procitnutí pak žasnout úchvatným poznáním, že stanuli u samých bran velkého tajemství. Po drobtích učí se znát moudrost, v níž vězí dobro, ve větších doušcích čerpají vědomosti, z kterých pochází zlo. Ale i bez kormidla a bez kompasu pronikají do širého oceánu "nevýslovného jasu" a opět jako dobrodruzi nubijského zeměpisce – "agressi sunt mare tenebrarum, quid in eo esset exploraturi". ((lat.) – Zaútočili na moře temnot, aby zkoumali, co v něm lze prozkoumat.)

Řekněme tedy, že jsem šílený. Alespoň připouštím, že se můj duševní život rozpadá do dvou odlišných stavů: je to stav jasného rozumu, o němž nelze pochybovat, spjatý s představou dějů, které vytvořily první údobí mého života – a stav tísně a pochyb, který se váže k době přítomné a všemu, co připomíná druhou epochu mého bytí. Věřte tedy tomu, co vám budu vyprávět o prvním období; a z líčení doby pozdější si vyberte jen to, co se vám bude zdát uvěřitelné; anebo si pochybujte o všem; a nemůžete-li pochybovat, zahrejte si s tou hádankou na Oidipa.

Ta, kterou jsem v mládí miloval a o které dnes klidně a přesně mohu psát tyto vzpomínky, byla jedinou dcerou jediné sestry mé dávno zesnulé matky. Eleonora – tak se má sestřenka jmenovala. Stále jsme žili spolu pod tropickým sluncem v Údolí duhových trav. Do té doliny nikdo sám nezabloudil, neboť ležela daleko a vysoko mezi hřebeny mohutných svahů, jež čnuly kolem ní a stínily její nejlíbeznější koutky. Nablízku nebylo jediné vyšlapané cesty; a kdo by se chtěl dostat k našemu šťastnému domovu, byl by se musel prodírat listovým tisíců lesních velikánů a drtit nádheru miliónů vonných květů. A tak jsme si žili docela sami, nestarajíce se o svět, který byl mimo naše údolíčko – já, sestřenka a její matka.

Z šerých končin za kopci v horním cípu naší odloučené říše vyvěral úzký, hluboký potok, jehož čirost předčily jen oči Eleonory; vinul se tichounce spleťtým tokem a posléze mizel ve stinné rokli mezi svahy ještě chmurnějšími, než z jakých přitékal. Říkali jsme mu Řeka mlčení, neboť v jeho plynutí jako by vše utichalo. Jediné šplouchnutí se neozvalo z jeho řečiště a proudil tak něžně, že bělostné oblázky hluboko v jeho lůně, oblázky, na něž jsme tak rádi hledívali, zůstávaly ležet, každý na svém odvěkém místě, v blažené nehybnosti, skvostně svítící navěky.

Břehy naší řeky i mnoha blyskotavých potůčků, které zátočinami klouzaly do jejího koryta, jakož i svahy, táhnoucí se dolů do tůní toků až k samým dnům vykládaným oblázky, všechny ty kouty, ba celičké údolí od řeky k horám, které ji vroubily – všechno to vystýlal hebký, zelený trávník, hustý, nízký, pěkně vyrovnaný, provoněný vanilkou, a v něm všude, kam jsme pohlédli, naseto květů – žluté blatouchy, bílé sedmikrásky, nachové fialy a rubínové asfodely, a jejich nesmírná krása nám jásavě hlásala do srdcí lásku a slávu boží.

Tu a tam probleskovaly z hájů, jako z houštin snů, fantastické stromy, jejichž dlouhé, útlé kmeny nestály zpříma, ale skláněly se ladně k světlu, které v poledních hodinách nahlédlo do středu doliny. Jejich kůra byla žíhaná svěžím, měňavým jasem ebenu a stříbra a byla tak hladká, že jsem kromě líček Eleonory nepoznal nic hladšího, a nebýt skvoucí zeleně rozložitých listů, které splývaly s jejich korun dlouhými, chvějivými řadami v laškovně hře s vánky, mohli byste v nich vidět obrovité syrské hady, vzdávající poctu svému vládci slunci.

Patnáct let jsme se toulali s Eleonorou ruku v ruce tímto údolím, než do našich srdcí vstoupila láska. Bylo to jednou večer, na sklonku jejích patnácti a mých dvaceti let, tulili jsme se k sobě pod plazivými stromy a shlíželi na své obrazy v hladině Řeky mlčení. Do konce toho blahého dne jsme již nepromluvíli a také příští den jsme pronesli jen několik plachých slov. Přičarovali jsme z té hlubiny boha Erota a teď jsme cítili, že v nás roznítil horoucí duše našich předků. Vášně a s ní fantazie, po staletí vyznačující náš rod, draly se na povrch a vdychovaly opojené blaženství do celého Údolí duhových trav. Všechno se měnilo. Podivné, nádherné květy jako hvězdy pučely na stromech, na kterých dosud nic nekvetlo. Koberec svítil ještě sytější zelení a tam, kde uvadla sedmikráska, vykvetlo za ní deset rubínových asfodelů. Na každém kroku se probouzel nový život; štíhlý plameňák, dosud zde nevidaný, ukazoval na odív své nachové peří a s ním tisíce ptáků oslnivě žhoucích barev. Zlaté a stříbrné rybky se proháněly v řece a z jejího lůna stoupal šum, který se pozvolna sléval v melodii tak konejšivou, tak božskou, jakou vyluzuje jen harfa Aiólova, líbeznější než cokoli na světě krom hlasu Eleonory. A od západu připlul ohromný oblak, který jsme již dávno v těch hesperských končinách vyhlíželi, zaskvěl se karmínem a zlatem a den co den se pokojně snášel níž a níž, až se lehounce usadil na vrcholcích hor, rozptýlil, rozjasnil jejich ponurost, a jako by nás chtěl navždy uzamknout do kouzelného žaláře vznešené nádhery.

Půvab Eleonory byl půvabem serafo, ale byla to dívka prostá a nevinná, tak jako celý její krátký život, který tu prožila uprostřed kvítí. Nedovedla lstivě zastírat horoucí lásku, planoucí v jejím srdci – v srdci, jehož nejniternější taje mi odhalovala, když jsme spolu putovali Údolím duhových trav a rozprávěli o převelikých změnách, jež se v něm nedávno udály.

A jednou také v slzách promluvila o poslední smutné proměně, která stíhá člověčenstvo; od té doby se stále vracela jen a jen k tomuto bolestnému tématu, prolétajíc jím všechny naše hovory, tak jako se v písních barda Šíráze opakují stále stejné obrazy v nových a nových jímavých variacích.

Věděla, že je poznamenána spárem Smrti – že jako efemerida byla stvořena do krásy, jen aby skonala; ale hrobu se děsila z jednoho pomyšlení; řekla mi to jednou za soumraku u břehu Řeky mlčení. Rmoutila se představou, že až ji pochovám v Údolí duhových trav, opustím navždy ty blažené kouty, a lásku, která nyní tak vášnivě patří jí, odnesu a dám ji nějaké dívce v dalekém všedním světě. A tu jsem se vrhl k nohám Eleonory a přísahou slíbil jí i nebesům, že se nikdy s žádnou dcerou této země neožením – že se nikdy v ničem nezpronevřím její drahé památce ani památce vroucné náklonnosti, již mne obšťastnila. A vyzýval jsem všemocného vládce vesmíru, aby byl svědkem mé zbožné, posvátné přísahy. A svolával jsem na sebe takovou kletbu od Boha i od ní, té elysejské světice – kletbu, která mne měla stihnout, kdybych slib zradil –, že se ani neodvažuji hrůzy tohoto trestu vyličít. A jasné oči Eleonory se při mých slovech ještě více rozjasnily; a povzdychla si, jako bych jí z hrudi sňal nesmírné břímě; a chvěla se a přehořce plakala; avšak přísahu přijala

(vždyť byla pouhé dítě) a to jí velmi ulehčilo umírání. A několik dní nato mi řekla, když tiše umírala, že za útěchu, kterou jsem vlil do její duše, bude tato duše, až ona odejde, nade mnou bdít, a bude-li jí to dovoleno, v hodinách nočního bdění se ke mně bude ve viditelné podobě vracet; není-li to však v moci duší v ráji, dá prý mi aspoň často znamení, že je u mne: večerním vánkem na mne dýchne, naplní vzduch, který dýchám, vůněmi z andělských kadidelnic. A s těmito slovy se rozžehнала se svým nevinným životem a uzavřela tak první epochu mého života.

Až potud jsem všechno líčil věrně. Když teď ale mímám onen mezník v běhu Času, kterým je smrt mé milované, a chci líčit druhou část své existence, cítím, že mi jakýsi stín zavaluje mysl a já už nemohu spoléhat na pravdivost svých záznamů. Nu, ale pokračujme. – Léta se vlekla a já jsem zůstával v Údolí duhových trav; udála se však další proměna. Kmeny stromů pohltily hvězdné květy, které se už neukázaly. Barvy zeleného koberce pobledly a rubínové asfodely jeden po druhém uvadaly; a místo nich vyskočily všude temné oči macešek, které se ustrašeně choulily a věčně je skrápěla rosa. A z našich pěšin vymizel život; štíhlý plameňák nestavěl již na odív své šarlatové peří, odlétl smutně z údolí do hor a s ním i tisíce ptáků oslnivě žhoucích barev, kteří jej provázeli. A zlaté a stříbrné rybky odpluly roklinou v dolním konci našeho panství a již nikdy nezdobily naši líbeznou řeku. A konejšivá melodie, něžnější než větrná harfa aiólská, éternější než všechno na tomto světě krom hlasu Eleonory, pozvolna utichala v šumu slabším a slabším, až se proud opět ponořil do velebnosti dřívějšího mlčení; a nakonec se zdvihl i ten ohromný oblak, opustil vrcholky hor, které rázem potemněly jako dřív, zapadl opět do západních končin a odnesl z Údolí duhových trav i onu vznešenou, zlatavou, zázračnou zář.

Eleonora však nezapomněla na své sliby; slýchal jsem anděly kolébat kadidelnicemi a údolím věčně vanuly nové a nové přívany svaté vůně; a v hodinách osamění, kdy mi tísnivě tlouklo srdce, přinášely mi vánky, ovívající mi čelo, něžné vzdechy; a nezřetelný šepot plnil často noční vzduch; a jednou – želbohu jen jedenkrát! – byl jsem probuzen ze spánku, jenž se podobal spánku smrti, dotekem nehmotných rtů, jež se přitiskly k mým.

Avšak prázdnota v mém srdci se ani takto nenaplnila. Toužil jsem po lásce, kterou předtím překypovalo. Nakonec mne údolí mučilo stálým připomínáním Eleonory a já jsem je navždy opustil pro marnou, vrtkavou slávu světa.

Octl jsem se v cizím městě a všechno, co se dalo kolem mne, mohlo snadno zahladit vzpomínky na sladké sny, které jsem snil tak dlouho v Údolí duhových trav. Pompa a okázalost vznešeného dvora, ohlušivý třesk zbraní, oslnivá krása žen – to všechno ohromovalo a mámilo mou mysl. A přesto má duše zůstávala věrna přísaze a v tichých nočních hodinách dosud přicházela znamení, že Eleonora je u mne. Pak náhle všechno ustalo – a obestřely mne mrákoty. Žasl jsem, jaké spalující myšlenky mne posedly, jaká strašlivá pokušení mne začala mučit. Na veselý dvůr krále, v jehož službách jsem byl, přišla odkudsi zdaleka, z neznámé daleké země dívka, jejíž krása mé proradné srdce náraz podlehlo – k jejímž nohám jsem se v nejhoroucnějším, nejpokornějším milostném zbožňování bez váhání sklonil. Ano, jak bych jen mohl přirovnávat svou lásku k dívence z údolí k tomuto blouznivému planutí a povznášejícímu zbožnému vytržení, s nímž jsem v slzách vylil celou svou duši k nohám nadzemské Ermengardy? Ó jasný anděl – Ermengarda! Jakmile jsem ji poznal, nemohl jsem pomyslet na jinou ženu. Ó božský seraf – Ermengarda! Jakmile jsem pohlédl do hlubin jejich nezapomenutelných očí, musel jsem myslet jen na ně – a na ni.

Oženil jsem se – kletba, kterou jsem na sebe svolal, mne nezastrašila, její ukrutnost mne nestihla. A jednou v tichu noci – ale jen jedenkrát – dolehly ke mně mřížovými oknem znovu ty něžné vzdechy, které mne opustily, a slévaly se v známý a líbezný hlas, jenž říkal:

"Spi klidně – neboť duch lásky vše ovládá a řídí. A protože jsi přijal do svého horoucího srdce tu, která se zove Ermengarda, jsi nyní zproštěn slibů – proč, to poznáš až v nebi – jsi zproštěn slibů, jichž přísahu jsi složil Eleonoře."

ZÁNIK DOMU USHERŮ

*Son coeur est un luth suspendu;
Sitôt qu'on le touche il résonne.*

*(Jeho srdce je loutna zavěšená;
sotva se ho dotkneš, zní.)*

Po celý kalný, ponurý podzimní den, v němž se neozval jediný hlásek, v němž tísnivé mraky visely z nízké oblohy, projížděl jsem zcela sám na koni neobyčejně pustou končinou země a teprve s večerními stíny dorazil jsem na dohled k neblahému domu Usherů. Nevím proč – ale jak jsem jen na dům pohlédl, zaplavil mou duši nepřekonatelný stesk. Říkám nepřekonatelný, neboť jej nezmírnilo ani dojetí, to napůl slastné, poetické dojetí, s jakým prožíváme i nejčernější obrazy smutku a děsu v přírodě. Zahleděl jsem se na scénérii před sebou – na vlastní dům a prosté rysy krajiny kolem, na holé zdi, na prázdná, očím podobná okna, na pár trsů bujné ostřice, na několik bílých kmenů zetlelých stromů – hleděl jsem na to všechno s takovou sklíčeností v duši, jakou nemohu přirovnat k žádnému pozemskému zážitku; snad jen k rozčarování požívače opia, k tomu krutému skoku do všedního dne, kdy rouška snu ohavně spadne. Na srdce mi dolehl mrazivý chlad, skleslost, ošklivost – myšlenky prostoupila neskonalá pustota a ničím na světě nedokázal jsem vykřesat z fantazie špetku vznešenosti. Co to jen je, uvažoval jsem, co mne tak podlomilo při pohledu na dům Usherů? To byla záhada, kterou jsem nedovedl rozluštit; a nemohl jsem ani zaplašit šeré přeludy, které na mne v zamyšlení dotíraly. Musel jsem z nouze přijmout neuspokojivý závěr, že určitá seskupení i prostých přírodních jevů mají nepochybně moc takto na nás působit, avšak rozbor té moci je přece jen nad náš rozum. Pak jsem si řekl, že snad stačí pozměnit uspořádání scény či jen některých drobností v celkovém seskupení – a truchlivý dojem se zmírní anebo docela pomine. S touto myšlenkou jsem zabočil k sráznému břehu černého ponurého močálu, jehož lesklá hladina přiléhala až k obydlí, avšak s děsem ještě otřesnějším než prve hleděl jsem dolů, na obrácený, zrcadlový obraz šedé ostřice, přízračných kmenů, prázdných očí oken.

A přece jsem byl odhodlán pobýt v tomto truchlivém domě několik týdnů. Jeho majitel Roderick Usher býval jedním z druhů mých dětských her, ale od našeho posledního setkání uběhlo už mnoho roků. Nedávno jsem však na vzdáleném venkově dostal od něho dopis – dopis, na který pro jeho vášnivý, naléhavý tón nebylo možno odpovědět jinak než osobní návštěvou. Již rukopis prozrazoval nervové rozrušení. Pisatel hovořil o vážné tělesné chorobě – o duševní poruše, která ho prý sužuje – o vroucím přání spatřit mne, svého nejlepšího, ba jediného osobního přítele – v naději, že mu má milá společnost přinese v nemoci úlevu. A právě pro způsob, jakým mi to všechno sděloval, s jakou niternou naléhavostí mne o to žádal, nemohl jsem váhat a bez odkladu jsem uposlechl této – vím dobře – prapodivné výzvy.

Třebaže jsme jako hoši bývali důvěrnými kamarády, věděl jsem toho o svém příteli vskutku málo. Býval vždy přehnaně uzavřený. Byl jsem si však vědom, že jeho starobylý rod slul od nepaměti vzácnou citlivostí, která se už věky projevovala v četných jemných uměleckých dílech; v době nedávné pak o ní svědčí časté skutky štědré, a přece nevtíravé dobročinnosti a také náruživý zájem o hudbu, totiž spíše o její složité formy, než o její obecně přijatou a srozumitelnou krásu. Dověděl jsem se také velmi pozoruhodnou věc, že kmen rodiny Usherů, odpradávná nesmírně vážený, nevydal ze sebe nikdy sebemenší trvalou poboční větev, jinými slovy, že celá rodina pochází, a kromě nepatrných a velmi dočasných výjimek pocházela, z jediné přímé

linie. Když jsem pak přemítal o tom, jak dokonale se vlastnosti panství shodují s vlastnostmi rodu, o tom, jak se obojí během dlouhých staletí patrně navzájem ovlivňovalo, usoudil jsem, že snad právě tento nedostatek – ta chybějící poboční větev – a tedy i neúčhylné přenášení dědictví i jména z otce na syna, nakonec obě složky ztotožnily, takže dědičný titul splynul s podivným, dvojnásobným pojmenováním "Dům Usherů". A tento pojem zahrnoval v myslích venkovských lidí, kteří ho užívali, zřejmě rodinu i rodinné sídlo.

Jak jsem již řekl, měl můj poněkud dětinský pokus – totiž že jsem pohleděl dolů na hladinu močálu – jediný účinek; zesílil první úděsný dojem. Není pochyby o tom, že čím silněji jsem si uvědomoval, jak mne zachvacuje strach – byl to pověřený strach, proč to nepřiznat? – tím rychleji sám strach rostl. Dávno jsem věděl, že všechny pocity vyvolané hrůzou podléhají tomuto paradoxnímu zákonu; a snad tedy jen proto, když jsem zas odvrátil oči od obrazu ve vodě a upřel je přímo na dům, vyvstala mi v mysli zvláštní představa – představa opravdu tak absurdní, že ji uvádím, jen abych ukázal strhující moc těchto tísnivých prožitků. Vydráždil jsem do té míry svou obrazotvornost, že jsem opravdu uvěřil, že celou budovu i vše kolem ní obestírá ovzduší, které je vlastní jen sídlu a nejbližšímu okolí – ovzduší, které se v ničem nepodobá povětří nad námi, ale vyvěrá ze ztrouchnivělých stromů, šedých zdí, zamlklého močálu – otravné, mystické výpary, tíživé a lezavé, takřka neznatelné, s nádechem barvy olova.

Setrásl jsem z mysli to, co nemohlo být ničím jiným než snem, a začal jsem zevrubně zkoumat skutečný vzhled budovy. Nejnápadnější se mi na ní zdála její nesmírná staroba. Věky ji notně znetvořily. Celý zevnějšek pokrývala drobounká plíseň, jejíž tkanivo splývalo v jemné spleti z okapů. A přece nedělal celek dojem nějakého mimořádného rozpadu. Nikde jsem neviděl pobožené zdivo, třebaže části dosud zcela zachovalé ostře kontrastovaly s jednotlivými kameny, které se již drolily. V mnohém mi to připomínalo klamnou soudržnost starého řezbářského díla, jež léta a léta trouchniví v opuštěném sklepe, nerušeno sebemenším závanem čerstvého vzduchu. Přes tyto povrchové známky sešlosti neprozrazovala stavba žádnou znatelnější nepevnost. Snad oko pátravého pozorovatele by odhalilo takřka neviditelnou trhlinu, která se klikatě táhla seshora dolů a ztrácela se posléze v kalné vodě močálu.

Když jsem si všechno prohlédl, přešel jsem po krátké hrázi k domu. Sluha mi odebral koně a já jsem vstoupil pod gotickou klenbu dvorany. Odtud mne komorník neslyšným krokem mlčky odváděl spleti temných chodeb k pracovně svého pána. Nedovedu si to vysvětlit, ale mnohé věci, které jsem cestou zahlédl, prohloubily temné pocity, o kterých jsem se zmínil. Předměty kolem mne, ať to byly řezby na stropech, chmurné čalouny na stěnách, ebenová čerň podlahy nebo fantazmagorické heraldické trofeje, které se při každém kroku rozřínčely, byly sice věci, na jaké jsem byl od dětství zvyklý – a rád jsem si přiznával, jak je mi to všechno běžné – přece však jsem užasl nad neobvyklostí představ, které tyto obyčejné zjevy podnítily. Na jednom schodišti jsem se setkal s rodinným lékařem. Měl jsem dojem, že mu z tváře číší jednak poťouchlost, jednak rozpaky. Poplašeně mne pozdravil a šel dál. Tu komorník rozevřel dveře a uvedl mne k pánovi.

Pokoj, do kterého jsem vstoupil, byl velmi prostorný a vysoký. Okna tu byla dlouhá, úzká, lomená a tak vysoko nad černou dubovou podlahou, že byla z místnosti naprosto nepřístupná. Mřížovím sem pronikaly chabé záblesky karmínových červánků, které zřetelněji ozařovaly jen nápadnější předměty nablízku; marně jsem se však namáhal dohlédnout do odlehlejších koutů komnaty či do výklenků klenutého,

prolamovaného stropu. Po stěnách visely tmavé drapérie. Celkové zařízení bylo bohaté, ale nepohodlné, zastaralé a zchátralé. Povalovalo se tu mnoho knih a hudebních nástrojů, ty však obraz nikterak neoživovaly. Cítil jsem, že dýchám ovzduší smutku. Úděsný, niterný a nezaplavitelný stesk snášel se všude a vše prostupoval.

Jakmile jsem vstoupil, zvedl se Usher z pohovky, na které ležel natažený, a nadšeně, vřele mne uvítal. Zprvu mně napadlo, že je v tom až přemíra srdečnosti – jakási chtěnost znuděného světáka, avšak krátký pohled na jeho tvář mne přesvědčil o jeho naprosté upřímnosti. Usedli jsme, a když se chvílemi zamlčel, hleděl jsem na něj s pocitem zpola soucitu, zpola hrůzy. Opravdu neznám člověka, který by se v tak krátké době tak strašlivě změnil, jako se změnil Roderick Usher! Jen stěží jsem mohl uvěřit, že ta lidská troska přede mnou je totožná s druhem mých chlapeckých let. A přece rysy jeho tváře neztratily nic ze své pozoruhodnosti: mrtvolně bledá pleť; oči velké, průzračné a nesrovnatelně třpytné; rty poněkud tenké a velmi bledé, přitom však nádherně vykrojené; nos jemného židovského tvaru s neobvykle širokým chrípím; něžně vykroužená brada, jen málo vyčnělá, zračící jistý nedostatek duševní energie; vlasy měkčí a tenčí než pavučina – tyto rysy spolu s nepřiměřeným rozpětím lebky nad spánky vytvářely zjev, na který nelze jen tak zapomenout. A hle, stačilo jen trochu vyšinout základní charakter těchto rysů a výraz, který kdysi vyjadřovaly – a nastala taková změna, že jsem byl na pochybách, s kým mluvím. Nejvíce jsem se ulekl, ba zděsil nynější příšerné bledosti pleti a nezemského lesku očí. Také své hedvábné vlasy nechával teď růst zcela nepěstěně, a když jsem viděl, jak mu jejich rozčuchané, tenounké praménky spíše povlávají, než splývají kolem tváře, nemohl jsem při vši snaze spojit jejich rozháranost s představou něčeho prostě lidského.

V chování mého přítele mne okamžitě zarazila rozpolcenost – nedůslednost; a brzy jsem poznal, že pramení z matných a marných pokusů přemoci ustavičné chvění, jakousi nesmírnou úzkost. Na něco podobného jsem byl vlastně už připraven jednak jeho dopisem, jednak jsem si vybavil určité sklony patrné už v dětství, a také jsem mnohé poznal z jeho příznačné tělesné soustavy a temperamentu. Chvílemi se choval bujaře, chvílemi sklesle. Hlas mu rychle přecházel od zajímavé nerozhodnosti (kdy v něm patrně životní síla nadobro uhasla) až k jakési rázné stručnosti – k úsečnému, důraznému, nespěchavému a hrdelnímu tónu – k té ztěžklé, pečlivě vážené a bezvadně artikulované duté mluvě, jakou slýcháme u zatvrzelých pijanů či nevléčitelných kuřáků opia ve chvílích nejsilnějšího rozrušení.

Tímto způsobem hovořil o smyslu mé návštěvy, o tom, jak toužebně si přál mne vidět a jakou útěchu ode mne očekává. Dosti obšírně líčil povahu své choroby. Byla to podle jeho názoru vada vrozená a rodová, na kterou marně hledá lék – pouhá nervová předrážděnost, dodal zase vzápětí, která bezpochyby co nevidět přejde. Projevuje se řadou nepřírozených pocitů. Některé z nich, když je rozbíral, mne zaujaly i překvapily; ale možná že mne ovlivnily i jeho obraty a celkový způsob vyprávění. Trpěl až zrudnou přecitlivělostí smyslů; snášel pouze jídla bez jakékoli chuti; mohl nosit šaty jen z určité látky; vůně všech květin ho odpuzovaly; sebeslabší světlo mu trýznilo oči; a ze zvuků mu nenaháněly hrůzu jen zvuky některých strunných nástrojů.

Poznal jsem, že je v područí jakéhosi zvráceného děsu: "Já zahynu," říkal, "já jistojistě zahynu na tuhle žalostnou slabost. To bude má smrt, ano, to a nic jiného. Děsím se všeho, co přijde, ale ne přímo toho, jen následků. Třesu se při pomyslení, že se přihodí něco malicherného, nějaká hloupost, která přivolá tu nesnesitelnou úzkost. Nebezpečí se vlastně nebojím, bojím se jen jeho neúprosného následku – hrůzy.

V tomhle vyčerpaném, zuboženém stavu cítím, že dříve či později přijde chvíle, kdy i s rozumem musím ztratit život, že jej ztratím v boji s odporným přízrakem, kterým je – STRACH."

Z jeho úryvkovitých, matných nárazek jsem poznal i další podivný rys jeho duševního rozpoložení. Podléhal jistým nadsmyslným představám o domě, který obýval a z kterého se už dlouhá léta na krok nevzdálil – představám o působení sil, jejichž mystickou moc líčil příliš mlhavě, abych se zde o ní rozepisoval – představám o tom, jak prý si jisté vlastnosti již samé hmoty a tvaru rodinného sídla, jimž byl tak dlouho vystaven, podmanily jeho duši, jak nakonec hmotná podstata šedých zdí a věží i kalného močálu, v němž se zrcadlily, ovládly duchovní podstatu jeho bytosti.

Přece však připouštěl, byť nerad, že zádumčivost, která ho tak tíží, může mít do jisté míry přirozenější a daleko zřejmější původ: je to těžká a vleklá choroba, ba blížící se již smrt jeho vroucně milované sestry – jeho jediné společnice po dlouhá léta – jeho poslední a jediné příbuzné na světě. "Kdyby zemřela," řekl s trpkostí, na kterou nikdy nezapomenu, "zůstanu zde já, zoufalý a slabý, jako poslední potomek starého rodu Usherů." Za jeho řeči přešla zvolna lady Madeline (tak se totiž jmenovala) odlehlým zákoutím místnosti a zmizela, aniž mne zpozorovala. Hleděl jsem na ni s krajním úžasem, v němž bylo i trochu hrůzy, a přece jsem si tyto pocity

vůbec nedovedl vysvětlit. Sledoval jsem ji, jak se vzdaluje, a všechno ve mně strnulo. Jakmile se za ní zavřely dveře, hledaly mé oči bezděčně a dychtivě tvář jejího bratra – ten však zabořil obličej do dlaní a viděl jsem, jak mu vyzáblé prsty ještě příšerněji zesinaly a jak mu jimi kanou proudy horoucích slz.

Lékaři lady Madeline si s její nemocí nevěděli již dlouho rady. Trvalá apatie, postupné vyčerpávání organismu, přechodné, ale časté záchvaty částečně kataleptické povahy – tak zněly nezvyklé diagnózy. Až dosud útrapám choroby statečně vzdorovala a až dosud nezůstávala trvale na lůžku; avšak na sklonku večera v den mého příjezdu ji ničivá moc hubitelky (jak mi v noci Usher nevýslovně rozechvěn oznámil) zlomila; i poznal jsem, že můj jediný kratičký pohled na ni byl patrně i pohledem posledním – že už ji víckrát, aspoň pokud bude naživu, nespátím.

V příštích dnech jsem ani já, ani Usher její jméno nevyslovili; a po tu dobu jsem se všemožně snažil rozptýlit přítelovu melancholii. Malovali jsme a četli spolu anebo jsem očarován poslouchal, jak vášnivě improvizuje na svou výmluvnou kytaru. Avšak čím důvěrněji jsme se sblížovali, a tedy čím hlouběji jsem mohl proniknout do tajů jeho duše, s tím větší hořkostí jsem si uvědomoval, jak marná je veškerá snaha rozjasnit mysl, z které číší temnota jako neměnná vrozená vlastnost a prostupuje všechny hodnoty duchovního i fyzického světa nekonečnou záplavou smutku.

Nikdy mi nevymizí z paměti ty unášející hodiny, které jsem trávil s pánem Usherova domu. Přece však bych se nadarmo namáhal přesněji objasnit povahu našich studií, jimiž jsme se zabývali a do kterých mne zasvěcoval. Vznětlivá, chorobná představivost vrhala na vše infernální svět. Navždy mi budou znít v uších jeho dlouhé improvizované žalozpěvy. Zvláště truchlivou vzpomínku jsem si zachoval na jednu podivně přetvořenou a rozvedenou verzi divoké melodie posledního Weberova valčíku. O obrazech, v nichž si jeho složitá fantazie libovala, které se každým tahem štětce rozplývaly ve větší mlhavost – a ta mne děsila tím víc, čím méně jsem chápal, proč se děším – o těchto malbách (ač si je dovedu jasně vybavit) bych se marně pokoušel sdělit víc, než co se dá obsáhnout – a je toho pramálo – pouze psaným slovem. Svrchovaná prostota, nahá linie jeho kresby člověka přitahovala i odpuzovala.

Maloval–li někdy nějaký smrtelník pouhé pojmy, pak to byl Roderick Usher. Ve mně alespoň – v tehdejší prostředí – probouzely ty čiré pomyslnosti, které můj přítel melancholik vrhal na plátno, nesnesitelný pocit posvátné hrůzy, pocit, který mne nikdy ani trochu neznepokojoval třeba při pohledu na snové, rozvášněné, a přitom tak konkrétní přeludy malíře Fuseliho.

Mohl bych aspoň přibližně popsat jeden z těch fantazmagorických výtvorů, který nebyl malován v tak přísně abstraktním duchu. Malý obrázek představoval vnitřek nesmírně dlouhé, pravoúhlé krypty či tunelu s nízkými stěnami, hladkými, bílými, ničím nepřerušenými, nezdobenými. Jisté podružné detaily obrázku probouzely živou představu, že kobka leží úžasně hluboko pod zemským povrchem. Po celé její ohromné délce nebyl nikde vidět východ, nebylo možno rozeznat ani pochodeň či jiný umělý světelný zdroj, a přece se tím prostorem šířila záplava oslnivých paprsků, nořících celek do strašidelného a nepřírozeného jasu.

Zmínil jsem se již o chorobném stavu jeho sluchového orgánu; pacient nesnášel žádnou hudbu kromě jistých akordů hraných na strunné nástroje. Snad právě z tohoto úzkého výběru, kterým se také omezoval při hře na kytaru, vznikl do značné míry fantastický styl jeho přednesu. Ovšem vášeň a lehkost, s jakou improvizoval, se nedá takto vysvětlit. Jak nápěv, tak slova jeho nezkrotných skladeb (nežřídka totiž improvizoval i slovní rýmovaný doprovod) byly zřejmě výsledkem oné duševní vyklidněnosti a soustředěnosti, kterou jsem u něho pozoroval, jak jsem již naznačil, jen v okamžicích vrcholného, uměleckého vzepětí. Slova jedné z těchto rapsodií jsem si snadno zapamatoval. Uchvátila mne při jeho přednesu tak mocně asi proto, že jsem tehdy poprvé z jejího skrytého, mystického významu vycítil, jak plně si Usher uvědomuje vratkou vládu svého vznešeného rozumu. Verše, nazvané Očarováný palác, zněly přibližně, ne–li doslova, takto:

*V nejzelenějším koutu země,
dobří andělé kde sní,
zvedal kdysi bílé témě
palác pyšný, překrásný.
V údolí, kde vládl Rozum,
tam hrad stál!
Nad sličnější stavbou cherub
nikdy křídla nerozpjal!*

*Vlajky žluté, zlaté, slavné
povlávaly na valech
(to vše bylo v době dávné,
v zapomenutých již dnech)
a kdejaký větřík svěží
si s nimi hrál –
polaskav zdi zdobných věží,
rozvoněný letěl dál.*

*V šťastné dolině té poutník
viděl oknem zářícím
k melodii ladné loutny
duchy v rytmu tančící
kolem trůnu, na němž seděl
v pompě královské,*

*v lesku, jenž mu přináležel,
sám panovník říše své.*

*Palácová brána plála
perlami a rubíny
a jí šuměla a vála,
vála po všechny ty dny
Echa, kterým bylo dané
šířit v dál
(hlasy krásy neslýchané)
vtip a moudrost, jíž slul král.*

*Zlí duchové v šerém šláři
přepadli však jeho říš.
(Truchleme – vždyť ranní zář
vladař nezahledne již!)
Sláva, jež dům oblévala
jak pestrý květ,
němou zkazkou se ted' stala
dávno mrtvých let.*

*Kdo ted' zbloudí do doliny,
spatří oknem krvavým
hrůzné, fantastické stíny
křepčit k tónům drásavým,
a jak peřej proudí branou
smečka zběsilá;
zří ji věčně rozchechtanou –
úsměv navždy ztratila.*

Vzpomínám, jak nás myšlenky této balady zavedly k úvahám, v nichž Usher projevil názor, který uvádím ani ne tak pro jeho novost (neboť někteří lidé smýšleli podobně) jako spíš pro tvrdošíjnost, s jakou jej Usher hájil. Tento názor zhruba tvrdil, že rostlinstvo má schopnost vnímání. Ovšem Usherova rozháraná mysl dodala myšlence poněkud smělejší podobu; podle něho vztahovala se tato citlivost za určitých podmínek i na říši nerostů. Nemám slov, kterými bych vyličil celou šíři jeho přesvědčení ani jeho vášnivě zaujetí pro ně. Jeho víra ovšem souvisela (jak jsem již napověděl) s šedými kameny sídla Usherových předků. Domníval se, že podmínky oné vnímavosti jsou zde splněny souladným seskupením těchto kamenů, řádem jejich rozmístění i rozmístění plísně, která je pokrývá, i zetlelých stromů kolem – a především dlouhým, ničím nepřerušným trváním tohoto seskupení i jeho odrazu v nehybné hladině močálu. Důkaz – důkaz této citlivosti – je prý přece patrný (ulekl jsem se, když to řekl) v postupném, ale vytrvalém zhušťování onoho svěbytného ovzduší kolem vody i zdí. Výsledek prý mohu rozpoznat v té tiché, ale neodbytné a strašlivé síle, která již staletí utváří osudy jeho rodiny a která z něho udělala to, co vidím – to, co je. K těmto názorům netřeba nic dodávat a já raději pomlčím.

Naše knihy – knihy, které již léta tvořily nemalou část duchovního života nemocného – přesně odpovídaly, jak se dalo tušit, tomuto druhu fantastiky. Ponořili jsme se do četby děl, jako jsou Vervet et Chartreuse od Gresseta; Belphegor od Machiavelliho; Nebe a peklo od Swedenborga; Podzemní výprava Mikuláše Klimma od Holberga; Chiromantika od Roberta Fluda, Jeana D'Indaginé a De la Chambrá, Thieckova Cesta do modravých dálek a Campanellův Sluneční stát. Velmi si Usher oblíbil malé

osmerkové vydání *Directorium Inquisitorum* od dominikána Eymerica de Gironna a nad stránkami Pomponia Mely o starých afrických satyrech a oegipanech dovedl prosnít hodiny. Největší potěchu mu však poskytovala četba neobyčejně vzácné a podivuhodné knihy v gotickém kvartu – katechismu jedné zapomenuté církve – *Vigiliae Mortuorum secundum Chorum Ecclesiae Moguntinae*.

Na temné obřady z této knihy a pravděpodobný vliv, který měly na Ushera, musel jsem vzpomenout, když mi jednoho večera stručně oznámil, že lady Madeline skonala a on že má v úmyslu uložit její tělo (ještě než bude definitivně pohřbeno) na čtrnáct dní do jedné z četných kobek v hlavních zdech budovy. Věcný důvod, který pro své zvláštní počinání uváděl, byl takový, že jsem si jej netroufal vyvracet. Odhodlal se prý k tomu s ohledem na neobvyklou povahu nemoci zesnulé sestry, kvůli jistým dotěrným a příliš zvědavým dotazům jejího lékaře, a také proto, že rodinná hrobka leží na odlehlém a nechráněném místě. Nechci popírat, že když jsem si vybavil podezřelou tvář osoby, kterou jsem potkal na schodech v den svého příjezdu, ani trochu se mi nechtělo stavět proti tomu, co jsem ostatně pokládal za neškodné a nikterak nepřírozené opatření.

Na Usherovu žádost pomáhal jsem mu osobně při ukládání mrtvé do její dočasné hrobky. Rakev s tělem jsme sami dva odnesli na místo odpočinku. Krypta, do níž jsme ji uložili (a která byla tak dlouho uzavřena, že nám v dusném ovzduší bezmála uhasly pochodně a v přítomnosti jsme takřka neviděli), byla malá, vlhká, bez přístupu světla a ležela velmi hluboko, přímo pod křídlem budovy, v němž byla má ložnice. Za dávných feudálních dob jí zřejmě používali k nejhorším účelům jako žaláře, v pozdějším čase pak jako skladiště střelného prachu nebo jiných vznětlivých látek, neboť část podlahy a celý vnitřek dlouhé chodby, kterou jsme tam přišli, byly důkladně pobity mědí. Masivní železné dveře byly podobně chráněny. Byly tak těžké, že při otáčení v závěsech pronikavě skřípaly.

Když jsme své truchlivé břímě složili v těchto končinách hrůzy na máry, poodkryli jsme dosud nepřipevněné víko rakve a pohlédli mrtvé do tváře. Nápadná podoba bratra a sestry poprvé teď upoutala mou pozornost a Usher, vytušiv snad mé myšlenky, zašeptal několik slov, z nichž jsem vyrozuměl, že zesnulá a on byli dvojčata a že se vždy nevýslovně milovali. Náš pohled spočinul na mrtvé jen krátce – nemohli jsme na ni hledět bez údesu. Nemoc, která tuto ženu sklála v rozkvětu mladých let, zanechala, jak to u všech chorob nepochybně kataleptické povahy bývá, na hrudi a ve tváři slabounký nádech zardění a na rtech onen nevěrohodný, utkvělý úsměv, tak hrůzný ve chvíli smrti. Opět jsme víko přiklopili a utáhli šrouby, zamkli železné dveře a s námahou si pak razili cestu do příbytků v horní části domu, z které číselá nemenší chmura.

Po několika dnech krutého žalu objevila se v projevech duševní choroby mého přítele patrná změna. Jeho obvyklé způsoby byly tytam. Zanedbával anebo zapomínal na vše, čím se až dosud zabýval. Chvatně, poplašeně a bezcílně bloudil z pokoje do pokoje. Jeho tvář, pokud to bylo možné, ještě příšerněji zesinala – avšak třpyt jeho očí nadobro pohasl. Již jsem nezaslechl dřívější občasnou drsnost v jeho hlase, teď bylo pro jeho mluvu příznačné jen rozechvělé tremolo, jako by se stále chvěl hrůzou. Měl jsem chvílemi dojem, že jeho nepřestavně vzrušená mysl zápasí s nějakým tíživým tajemstvím, že si dodává odvahy vyslovit je. Pak jsem byl opět nucen vykládat si vše pouhými nepostizitelnými vrtochy šílenství, neboť jsem ho vídal, jak hodiny a hodiny vytržetěně, soustředěně zírá do prázdna, jako by naslouchal nějakému pomyslnému

zvuku. Nebylo divu, že jeho stav mě děsil – že mě nakazil. Cítil jsem, jak zvolna, ale neúprosně podléhám náporu jeho fantastických, a přece podmanivých bludů.

Neblahou moc těchto pocitů jsem okusil zejména v noci sedmého nebo osmého dne po uložení lady Madeline do podzemní hrobky. Ulehl jsem, ale spánek nepřicházel – míjela hodina za hodinou. Snažil jsem se rozumem překonat nervozitu, která mne sužovala. Pokoušel jsem se sama sebe přesvědčit, že mnohé z toho, a snad vše, co na mne tak ošklivě doléhá, se dá vysvětlit ponurým zařízením pokoje – tmavými, potrhanými závěsy, které vzdouvány poryvy vzrůstající se bouře nepokojně se třepotaly po stěnách a protivně šelestily kolem ozdob mého lože. Avšak marně jsem se namáhal. Celé mé tělo se neovladatelně roztrásl a posléze mi zavalila srdce můra nepochopitelné tísně. Když jsem ji přece jen s námahou zaplašil, zvedl jsem se na polštáři, a zíraje úporně do černé tmy pokoje, naslouchal jsem – nevím proč, snad puzen náhlým vnuknutím – jakýmsi hlubokým, neurčitým zvukům, které se ozývaly v dlouhých intervalech, kdy bouře utichala – bůhví odkud. Přemožen nevysvětlitelným, avšak nesnesitelným pocitem strachu, naházel jsem na sebe chvatně šaty (již jsem věděl, že této noci neusnu) a snažil jsem se vytrhnout z žalostného stavu, do něhož jsem upadl, tím, že jsem rychle přecházel po místnosti.

Sotva jsem tak několikrát přešel, upoutaly mou pozornost lehké kroky na sousedním schodišti. Ihned jsem poznal, že je to Usher. Vzápětí také lehounce zaklepal na dveře a vstoupil s lampou v ruce. Jako obvykle měl tvář křídově bílou – ale oči mu teď navíc zářily jakousi šílenou rozjařeností; celé jeho chování prozrazovalo potlačovanou hysterii. Jeho vzhled mne sice děsil, ale všechno bylo lepší než samota, již jsem tak dlouho trpěl – a proto jsem jeho společnost uvítal s úlevou.

"A tys to neviděl?" řekl náhle, když se předtím kolem sebe mlčky rozhlížel – "tak tys to neviděl? Ale počkej, však to uvidíš!" S těmito slovy zastínil opatrně lampu, přistoupil chvatně k jednomu z oken a otevřel je dokořán vstříc bouři.

Dravý van vichřice nás bezmála srazil k zemi. Byla to opravdu bouřlivá noc a přitom děsivě krásná, v hrůze i kráse fantasticky jedinečná. Smršť se zřejmě chystala propuknout v našem sousedství, neboť vítr kolem nás co chvíli prudce měnil směr a mračna (doléhající až na samé věže) se jako živá divoce valila proti sobě – jak jsme i přes jejich nesmírnou hustotu mohli pozorovat – ale přitom se vůbec nevzdalovala. Říkám, že jsme to i přes velikou hustotu mračen mohli pozorovat – a přece jsme nezahlédli ani měsíc, ani hvězdy, nikde se neukázal jediný zákmít blesku. Avšak spodní okraj obrovských nakupenin vzdutých par, stejně jako všechny předměty na zemi kolem nás, plály v nepřirozeném světle bledě světélkujícího, ale jasně viditelného dýmného oparu, který se vznášel v prostoru a zahaloval dům.

"Nesmíš – ne, na to se nesmíš dívat!" řekl jsem rozechvěně Usherovi a odvedl jsem ho s mírným nátlakem od okna k židli. "Úkazy, kterých se děšíš, jsou jen běžné elektrické výboje – anebo je docela možné, že vznikají z těch odporných miazmat močálu. Pojd', zavřeme to okno; vzduch je mrazivý a pro tvé zdraví nebezpečný. Podívej, mám tu jednu z tvých oblíbených romancí. Budu číst, ty budeš poslouchat, a tak nám ta strašná noc uběhne."

Staříčká knížka, kterou jsem vytáhl, byl Šílený Trist od sira Launcelota Canninga, ale nazval jsem ji Usherovou oblíbenou četbou spíše v smutném žertu než doopravdy; neboť po pravdě řečeno, sotva něco z její kostrbaté a nudné rozvlácnosti mohlo zajímat přítelova vznešeného, vnímavého ducha. Byla to však jediná knížka, která byla zrovna po ruce, a já jsem aspoň skrovně doufal, že četba i takových nesmyslných

hloupostí rozptýlí vzrušení, které zádumčivcem zmítalo (vždyť v dějinách duševních poruch je mnoho podobných paradoxů). Kdybych byl mohl soudit podle živého, účastného výrazu, s jakým naslouchal (nebo zdánlivě naslouchal) slovům té báhorky, byl bych mohl vskutku jásat nad úspěchem svého nápadu.

Došel jsem k známému místu příběhu, kde hrdina knihy Ethelred po marných pokusech dostat se po dobrém do poustevníkovy příbytku, chce se vstupu domoci násilím. Líčí se to, jak si snad vzpomínáte, těmito slovy:

"A Ethelred, od přírody zmužilý a nyní po silném víně, jež vypil, ještě silnější, nemařil více čas vyjednáváním s poustevníkem, jenž byl vskutku neústupný a zlovolný, ale počítuje na plecích déšť a obávaje se nadcházející bouře, pozdvihl svůj palcát a několika ranami vyrazil ve dveřích otvor pro svou obrněnou ruku; a poté, vniknuv dovnitř, rozbil, rozerval a roztrávil vše napadrt', takže lomoz a dutý praskot dřeva se rozléhal a šířil po celém lese."

Když jsem skončil tuto větu, trhl jsem sebou a na okamžik přestal číst, neboť se mi zdálo (třebaže jsem si hned řekl, že mne tak mate zjitřelá obraznost), že odkudsi, z nějaké odlehle části domu, mi k uším nejasně doléhá zvuk, který pro svou naprostou podobnost by mohl být ozvěnou (samozřejmě zdušenou a matnou) právě toho praskotu a lomozu, který sir Launcelot tak důkladně vyličil. Byla to nepochybně jen náhodná shoda, co mne tak zarazilo; neboť uprostřed drnění okenních rámu a obvyklého hukotu a kvilu rozpoutávající se bouře mohl mne ten zvuk sám stěží upoutat či znepokojit. Četl jsem dál:

"Sotva však dobrý rek Ethelred vstoupil, pojal ho hněv i úžas, neb tu po zlovolném poustevníkovi nespátril nejmenší stopy; místo něho seděl před ním šupinatý, ohyzdný velikánský drak s ohnivým jazykem a střežil zlatý palác se stříbrnou podlahou. A na stěně visel tu štít z lesklé mosazi s tímto nápisem:

Kdo vstoupil sem, vítězem byl.

Kdo draka sklál, štít vydobyl.

A Ethelred, máchnuv palcátem, udeřil draka do hlavy; ten se před ním skácel a vydechl naposled svůj otravný dech s řevem tak strašlivým a třesutým a k tomu tak pronikavým, že si Ethelred před tím ohavným zvukem, jaký ještě nikdy nezaslechl, musil dlaněmi zacpat uši."

Opět jsem náhle ustal, nyní opravdu s trapným úžasem – neboť v tomto okamžiku jsem již nebyl na pochybách, že skutečně slyším (třebaže jsem nemohl určit směr, odkud to přicházelo) tichý a patrně vzdálený, ale ostrý, táhlý, prapodivný skřípot a jek – přesně odpovídající tomu, co ve mně vyvolal právě vyličený nezemský skřek draka.

Při této druhé neuvěřitelné shodě zaplavilo mne množství rozporných pocitů, v nichž převládaly údiv a krajní strach; přesto jsem měl dost duchapřítomnosti, abych sebemenší poznámkou nerozjitřil citovou rozervanost svého společníka. Vůbec jsem si nebyl jist, zda také on zaslechl ty zvuky, třebaže v posledních několika minutách změnil, pravda, podivně své chování. Zprvu seděl proti mně, teď však zvolna otáčel křeslo tak, že posléze seděl čelem ke dveřím pokoje; a tak jsem jen částečně mohl pozorovat jeho tahy, i když mi neuniklo, jak se mu chvějí rty, jako by neslyšně cosi šeptal. Hlava mu poklesla na hrud'; věděl jsem však, že nespí, a to podle široce, strnule otevřeného oka, které jsem zahlédl z profilu. Této domněnce odporoval i pohyb jeho těla – kolébal se totiž lehounce ze strany na stranu; nepřetržitě,

jednotvárně se pohupoval. Chvatně jsem vše přelétl očima a vrátil se k vyprávění sira Launcelota, které takto pokračovalo :

"A když rek ušel drakově strašlivému hněvu, vzpomněl si na mosazný štít i na jeho čaromoc, kterou teď zlomil. I odklidil zdechlinu z cesty a po stříbrné dlažbě zámku srdnatě zamířil k místu, kde na stěně visel štít; ten však nesečkal, až k němu hrdina dojde, nýbrž s ohlušujícím, strašlivým třeskem se sám zřítíl k jeho nohám na stříbrnou podlahu."

Sotva jsem vyslovil poslední slabiky, uvědomil jsem si, že se kdesi rozlehla zřetelná, dunivá a kovově řinčivá, zřejmě však ztlumená rána – jako by v tom okamžiku skutečně dopadl těžký kovový štít na stříbrnou podlahu. Úplně vysílen jsem vyskočil, avšak Usher se nerušeně, odměřeně kolébal dál. Upřeně třeštil oči před sebe, po celém těle ztuhlý jako kámen. Když jsem mu však položil ruku na rameno, celá jeho postava se otřásla; rty se zachvěly matným úsměvem a všiml jsem si, že cosi tiše, chvatně, blekotavě šeptá, jako by nevnímal, že jsem u něho. Naklonil jsem se až k němu a posléze jsem pochopil oblundný dosah jeho slov.

"Není slyšet? Ale ano – já to slyším a slyšel jsem to. Už dřív – dávno – dávno – už tolik minut, tolik hodin, tolik dní už to slyším – ale neměl jsem odvalu – já ničema, já ubožák, ó běda mi! – neměl jsem odvalu – odvalu promluvit! Uložili jsme ji do hrobky živou! Neříkal jsem ti, že mám příliš citlivé smysly? Teď ti říkám, že jsem ji slyšel, už když se poprvé slabounce pohnula v dutině rakve. Všecko jsem slyšel – už dávno, tolik dní – a přece jsem neměl odvalu – neměl jsem odvalu promluvit! A teď – dnes v noci Ethelred! – k smíchu! On že vylomil v poustevně dveře a drak že smrtelně chroptěl a štít že řinčel! Nebyla to spíše její rakev, jak praskala? Nu, pověz?! Neskřípaly železné závěsy jejího žaláře, nebylo slyšet, jak se dobývá z měděného podsklepi? Ó kam jen prchnout? Vždyť už tu co nevidět bude! Což mi nechvátá vyčíst, jak jsem si s pohřbem pospíšil? Neslyšel jsem snad její kroky na schodech? Cožpak nepoznávám ten těžký, děsivý tlukot jejího srdce? Šílenče!" Tu Usher zběsile vyskočil a vyrážel každé slovo, jako by si rval duši z těla: "Šílenče! Říkám ti, že v tomto okamžiku stojí přede dveřmi!"

A nadlidské vypětí, s kterým pronesl tuto větu, jako by v sobě tajilo moc zaklínadla – zvolna se rozevěřely bytelné ebenové vrátné obrovských, starodávných dveří, na které Usher prstem ukazoval. Způsobil to náhlý průvan – ale tam za těmi dveřmi stála opravdu vysoká, zahalená postava lady Madeline Usherové. Její bílý rubáš byl zkrvácený a celé vyzáblé tělo bylo poseto stopami po urputném zápasu. Vteřinu zůstala stát na prahu a jen se chvěla a vrávorala – pak s tichým sténavým vzlykem padla dovnitř, padla na bratra, kterého v zběsilé a teď opravdu poslední smrtelné křeči strhla na zem mrtvého – oběť hrůz, které předvídal.

Zděšeně jsem prchal z pokoje – prchal jsem z domu. Když jsem ujížděl po staré hrázi, bouře dosud běsnila. Náhle šlehlo přes cestu ohnivě světlo; ohlédl jsem se; chtěl jsem se podívat, odkud se vzala tak neobyčejná záře, vždyť za mnou byl jen ohromný dům a jeho stín. To měsíc tak zářil, zapadající, krvavě rudý měsíc v úplňku – jasně prosvítal trhlinou v domě, dříve sotva rozeznatelnou, táhnoucí se klikatě od střechy až k základům. Jak jsem na ni upřeně hleděl, začala se rozsedlina rychle šířit; vtom zadul mocný víchř a do očí mi zableskl celý kotouč měsíce – hlava se mi zatočila závratí, když jsem viděl, jak se mohutné zdi na kusy rozpadají. Pak se ozval táhlý, burácivý řev jako hlas tisícerych vod – a hluboký, černý močál u mých nohou se chmurně a teskně zavřel nad troskami "Domu Usherů".

MEDAILÓN

Egli é vivo e parlerebbe se non osservasse la regola del silenzio

(Nápis pod italským obrazem sv. Bruna

(it.) – Je živý a mluvil by, kdyby nezachovával příkaz mlčení).

Již dlouho mne spalovala vysoká horečka. Vyčerpал jsem všechny utišující prostředky, které v tomto pustém apeninském kraji byly po ruce – avšak bez výsledku. Můj sluha a jediný ošetřovatel v opuštěném zámku byl příliš neklidný a také neobratný, aby se odvážil pustit mi žilou; ostatně v bitce s bandity jsem ztratil víc než dost krve. Také nebylo radno, aby ode mne odcházel shánět někde pomoc. Nakonec jsem si vzpomněl na balíček opia, který ležel spolu s tabákem v pouzdru mé vodní dýmky; v Cařihradě jsem si totiž navykl kouřit s tabákem i tuto omamnou látku. Pedro mi podal pouzdro. Sálh jsem dovnitř a našel narkotikum. Když jsem si však chtěl kousek ukrojit, zarazil jsem se. Při kouření na tom zvlášť nezáleželo, jaké množství jsem ho požil. Obvykle jsem hlavičku dýmky naplnil do poloviny směsí, složenou z dvou rovných dílů opia a tabáku. Stávalo se, že jsem vykouřil celý obsah a nepocítil přitom žádný zvláštní účinek; někdy však jsem nevykouřil ani dvě třetiny dýmky a již se dostavily až zarážející příznaky duševní poruchy a varovaly mne, abych ustal. Jed ovšem účinkoval jen pozvolna, takže požití bylo bez jakéhokoli nebezpečí. Teď jsem ale stál před něčím novým. Až dosud jsem opium nepolykal. Požíval jsem čas od času laudanum a morfium a před požitím těchto narkotik bych nebyl zaváhal. Neměl jsem však tušení, jak se zachází s tímto jedem v tuhém stavu. Pedro věděl o správném dávkování právě tak málo jako já, a tak jsem byl v nouzi odkázán na pouhý odhad. Přesto jsem se nijak zvlášť nezneklidnil – prostě jsem se rozhodl brát lék postupně. Řekl jsem si, že spolknu nejdříve jen velmi nepatrnou dávku. Jestliže nezapůsobí, budu ji opakovat; a tak budu pokračovat, dokud horečka nepoleví, dokud se nedostaví spánek, po němž tolik prahnu a který již skoro týden neoblažil mé rozjitřené smysly. Není pochyby o tom, že právě táto zjitřenost smyslů, to tupé třeštění, jež mne již zachvacovalo, zbavilo můj rozum souvislého vnímání a tak jej zatemnilo, že jsem už nerozeznával velké věci od malých, neboť jsem je nemohl srovnávat podle ustálených měřítek. V této chvíli jsem vůbec netušil, že to, co jsem pokládal za mizivou dávku opia, mohla být právě tak dobře dávka přemrštěně veliká. Naopak, vzpomínám, jak jsem s jistotou odměřil svou dávku tak, že jsem ji porovnal s celkovým množstvím opia, které jsem měl. A tak dávka, kterou jsem nakonec spolkl – a spolkl jsem ji bez obav – byla zajisté jen malou částí kusu, který jsem držel v ruce.

Zámek, do kterého se můj sluha odvážil vniknout násilím jen proto, že nechtěl připustit, abych s těžkým zraněním nocoval pod širým nebem – byl jednou z oněch navršenin ponurosti a pompy, jaké se od nepaměti chmuří v Apeninském pohoří; a chmuří se právě tak ve skutečnosti, jako v románech paní Radcliffové. Bylo zřejmé, že zámek byl jen dočasně a před nedávnem opuštěn. Usídlili jsme se v jedné z menších, ne tak honosně zařízených komnat, která ležela v odlehlé věži budovy. Místnost byla bohatě vyzdobena, všechno však bylo potřhané a staromódní. Na stěnách visely čalouny, pokryté rozmanitými a roztodivnými zbraněmi a trofeji, jakož i neobvykle velkým počtem směhlých moderních obrazů v rámech s bohatými zlatými arabeskami. A tyto obrazy, jež visely nejen na hlavních stěnách pokoje, ale i v četných výklencích, které si bizarní architektura zámku nedovedla odpustit, tyto obrazy mne patrně vlivem začínajícího deliria nesmírně zaujaly. Prikázal jsem tedy Pedrovi, aby zavřel těžké okenice – byla už beztak noc –, zažehl svíce vysokého kandelábru, který stál v hlavách mého lůžka, a rozhrnul dokořán trásněmi zdobené závěsy z černého sametu, které postel obklopovaly. Vyslovil jsem tato přání proto,

abych si mohl v případě, že neusnu, alespoň střídavě prohlížet obrazy a pročitat svazeček, který jsem našel na podušce a který se zabýval jejich popisem a rozbořem.

Dlouho, předlouho jsem četl – a zbožně, obdivně se díval. Rychle a opojně prchaly hodiny a blížila se půlnoc. Když se mi pak poloha svícnu znelíbila, natáhl jsem s námahou ruku (nechtěje rušit dřímajícího sluhu) a přisunul svícen tak, aby jeho světla dopadala přímo na knihu.

To však mělo naprosto nepředvídaný účinek. Paprsky četných svící (a bylo jich mnoho) ozářily náhle výklenek, na který jeden ze sloupů lůžka vrhal až dosud hluboký stín. Tak jsem spatřil v živém osvětlení obraz, kterého jsem si předtím nevšiml. Byla to podobizna dívky dozrávající v ženu. Jen letmo jsem pohlédl na obraz – a zavřel oči. Co mne k tomu vedlo, to mi zprvu unikalo, ale s přivřenými víčky jsem v duchu přemítal, proč jsem vlastně zavřel oči. Byl to naléhavý popud, kterým jsem chtěl zřejmě získat čas na rozmyšlení, chtěl jsem si ověřit, zda mne zrak neklame, chtěl jsem zklidnit a zkrotit svou fantazii – připravit se na střízlivější a spolehlivější pohled. Za okamžik jsem se upřeně zahleděl na obraz.

Teď jsem ani trochu nepochyboval, že vidím jasně, neboť první záblesk svíc na plátně jako by rozehnal dřímotné mrákoty jež obestíraly mé smysly, a vyburcoval mne rázem k plnému vědomí.

Řekl jsem již, že to byla podobizna mladé dívky, a jak tomu bývá u medailónů, zachycovala pouze hlavu a ramena. Byla malována stylem, jakým s oblibou maluje své hlavičky Sully. Paže, ňadra i obrysy zářících vlasů vplývaly neznatelně do nejasného, a přece hlubokého stínu, který tvořil pozadí celku. Rám byl oválný, bohatě zlacený, zdobený maurským filigránem. Jako umělecké dílo nemohlo nic vzbudit větší obdiv než obraz sám. A přece to bylo něco jiného než dokonalost malby, než nesmrtelná krása zpodobené tváře, co na mne tak prudce a tak mocně zapůsobilo. Je také vyloučeno, že si má fantazie probuzená z polospánku zaměnila omylem tvář obrazu za tvář živé osoby. Rozeznával jsem přece okamžitě příznačné rysy malířské školy a rámu – a to jistě tuto představu již v samém zárodku zaplašilo. Nad tím vším jsem se teď vážně zamyslel a snad celou hodinu jsem tak napůl ležel, napůl seděl, zíraje utkvěle na portrét. Konečně se mi zdálo, že jsem poznal tajemství jeho účinku, a klesl jsem opět do lůžka. Poznal jsem, že čarovné kouzlo obrazu tkví v naprosté živoucnosti výrazu, který mne zprvu ohromil, potom zmátl, uchvátil a zděsil. S niternou, posvátnou hrůzou jsem postavil svícen na původní místo. Příčina mého hlubokého vzrušení zmizela mi tak z očí a já jsem dychtivě sáhl po svazku, který pojednával o obrazech a líčil jejich historii. Vyhledal jsem číslo, kterým byl označen medailón, a četl tato temná, podivná slova:

"Byla to dívka převzácné krásy, a jak byla líbezná, tak byla i plná šťastné pohody. Neblahá však chvíle, kdy spatřila malíře, kdy k němu zahořela láskou, kdy si ho vzala za muže. On – náruživý, hloubavý a přísný, měl již jednu nevěstu: své umění. Ona – dívka převzácné krásy a právě tak líbezná, jako plná šťastné pohody, rozjasnělá, úsměvná a dovádívá jako mladá srna, vše milovala, ze všeho se těšila; nenáviděla pouze umění, jež jí bylo sokem, děsila se pouze palety, štětce a ostatních ošklivých nástrojů, jež jí okrádaly o tvář milého. A tak tato paní vyslechla jistě s hrůzou přání malíře, namalovat portrét své mladé ženy. Ale byla pokorná a poslušná a sedávala odevzdaně po mnoho týdnů v temném, vysokém arkýři, kam pouze shora prosvítalo trochu světla na šedavé plátno. Malíř však planul pro své dílo a dlouhé hodiny a dlouhé dny na něm nepřestával pracovat. A byl to muž náruživý, nezkrotný a zasmušilý a svému zanícení propadal. Neviděl proto, že světlo, tak děsivě ozařující

osamělou věžičku, hubí zdraví i ducha jeho manželky; všichni ji viděli chřadnout, jenom on ne. Ona se však stále usmívala a nestýskala si, neboť viděla, s jakou horoucí a spalující rozkoší se malíř (tehdy již slavný) pustil do svého díla, jak se dnem i nocí lopotí, aby vytvořil podobu té, která jej miluje, která však denně umdlévá a slábne. A vskutku, kdo podobiznu spatřil, hovořil zjhlým hlasem o věrnosti podoby jako o zázraku, který dotvrzuje nejen malířovo umění, ale i jeho hlubokou lásku k ženě, kterou tak nepřekonatelně zpodobil. Když však později práci dokončoval, nikdo už do věže nesměl. Malíř byl teď již posedlý tvůrčím zápalem, nespouštěl z plátna oči, ba i na tvář své ženy jen zřídka kdy pohlédl. A neviděl, že barvy, které roztírá na plátna, ubírá z líček té, která sedí před ním. A když uplynulo mnoho týdnů a zbývaly už jen maličkosti přičinit, pouhý dotek štětce na rtech, pouhý stínek barvy v oku, duch paní opět vzplál jako plamen v nitru lampy. A potom se štětec dotkl rtů, stínek zbarvil oko – a malíř stanul na okamžik před dílem, které vytvořil. Ale v příštím okamžiku, zíraje dále na obraz, začal se chvět a sinat a v úděsu zvolal: „Toto je opravdu život sám!“ Pak se prudce otočil k své milované – byla mrtva!”

ZRÁDNÉ SRDCE

Nervy – ano, mé nervy byly a jsou stále strašlivě rozervány, strašlivě; ale proč chcete tvrdit, že jsem šílený? Choroba zbystřila mé smysly, nezničila je, neotupila. Především sluch jsem měl citlivý. Co se jen šustlo mezi nebem a zemí, všechno jsem slyšel. Slyšel jsem zvuky i ze samého pekla. Jak to tedy, že jsem šílený? Poslouchejte a sami posuďte, jak rozumně, jak chladně vám celý příběh vypovím.

Jak jsem vůbec na tu myšlenku připadl, to vám říci nemohu, ale jakmile se mi jednou v mozku zrodila, štvála mne ve dne v noci. Žádný cíl jsem jí nesledoval. Prchlivosti jsem nepropadl. Měl jsem rád toho starce. Nikdy mi neukřivdil. Nikdy mne neurazil. Po jeho zlatě jsem nebažil. Myslím, že to bylo to jeho oko! Ano, to bylo ono! Jedno jeho oko se podobalo oku supa – bleděmodré oko, potažené mázdrou. Kdykoli se na mne upřelo, krev ve mně ztuhla. A tak jsem se pozvolna krok za krokem odhodlával vzít starci život a oka se jednou provždy zbavit.

A teď jsme u toho. Máte mě za šílence. Šílenci přece nic nevědí. Ale to jste měli vidět mne! Měli jste vidět, jak rozvážně jsem postupoval – s jakou obezřetností – s jakým bys–trozrakem, s jakou přetvářkou jsem se pustil do díla! Nikdy jsem nebyl k starci vlídnější než v posledním týdnu před tím, než jsem ho zabil. Každou noc kolem dvanácté jsem stiskl kliku jeho dveří a otevřel je – ale jak přejemně! A pak, když jsem je pootevřel natolik, že se mi do nich mohla vejít hlava, vsunul jsem tam zatemnělou, docela uzavřenou svítidnu, uzavřenou tak, že ani trochu světla neprosvítalo – a pak jsem tam strčil hlavu. Ó byli byste se smáli, kdybyste viděli, jak prohnane jsem ji tam strkal! Sunul jsem ji pomalu, nesmírně pomalu, abych nevyrušil starce ze spánku. Trvalo mi hodinu, než jsem protáhl celou hlavu dveřmi a mohl jej spatřit na lůžku. Tak vidíte! Jednal by šílenec takhle rozvážně? A pak, když jsem měl celou hlavu v místnosti, odklopil jsem opatrně svítidnu – ale jak opatrně! (její závěsy totiž skřípaly) – odklopil jsem uzávěr natolik, že jen jediný tenký paprsek dopadl na supí oko. A tak jsem to prováděl noc co noc přesně o dvanácté po sedm dlouhých nocí. Pokaždé jsem však našel oko zavřené a tak jsem nemohl dílo dokonat, neboť stařec sám mne nepopouzel – jenom to jeho uhrančivé oko. A každé ráno, jakmile se rozednilo, vstoupil jsem směle do jeho světnice, neohroženě s ním mluvil, oslovoval ho bodrým tónem, dotazoval se ho, jak strávil noc. Jak vidíte, musel by to být stařec s velmi pronikavým postřehem, aby mne podezíral, že každou noc přesně po dvanácté se na něj dívám, když spí.

Osmé noci jsem ještě opatrněji než dříve otevíral dveře. Minutová ručička na hodinách se pohybuje rychleji, než se pohybovala moje ruka. Až do této noci jsem si plně neuvědomoval rozsah svých schopností, svého důvtipu. Ted' jsem sotva ovládal pocity triumfu. Jen si představte: kousek po kousičku otvíráám dveře a on nemá potuchy o mých tajných skutcích a záměrech. Při tomto pomyšlení jsem se spokojeně zachechtal a je docela možné, že mne slyšel, neboť se náhle jako v úleku na lůžku pohnul. Ted' si třeba myslíte, že jsem ustoupil – ba ne. V jeho pokoji byla černočerná tma (okenice tu ze strachu před lupiči pevně zavírali), a tak jsem věděl, že nemůže vidět škvíru ve dveřích, které jsem neúprosně sunul dovnitř.

Již jsem měl hlavu uvnitř pokoje a právě jsem se chystal otevřít svítidnu, když mi palec uklouzl po plechovém uzávěru. Stařec se na posteli prudce vzpřímil a vykřikl: „Kdo je tu?“

Zůstal jsem bez hnutí, mlčel jsem. Po celou hodinu jsem nepohnul jediným svalem a za tu dobu jsem ho neslyšel uléhat. Stále seděl vzpřímený na lůžku a naslouchal –

právě tak jako já jsem noc co noc naslouchal – šelestu umrlčích hodiněk ve dřevě stěn.

Tu jsem zaslechl slabý sten a věděl jsem, že je to sten smrtelného děsu. Nebyl to sten bolesti nebo žalu – ó nikoli! Byl to hluboký, zdušený zvuk, který vychází z hloubi duše přemožené hrůzou. Znal jsem dobře ten zvuk. Nejednou v půlnočním čase, když celý svět spal, vydral se z mé vlastní hrudi a svým ohavným echem znásobil hrůzu, která mne zachvacovala. Jak pravím, znal jsem dobře ten zvuk! Věděl jsem, jak starci je, a litoval jsem ho, třebaže v skrytu duše jsem se pochechtával. Věděl jsem, že je vzhůru od prvního nepatrného klapnutí, po němž se otočil v posteli. Od té chvíle se v něm vzrůstal strach. Jistě si namlouval, že se nemá čeho bát, ale marně. Říkal si: „To nic není, to je jen vítr v komíně, jen myška přešla po podlaze," nebo: „To jenom cvrček vrzнул křidélkem." Ano, těmito výmysly se snažil utěšit; ale již poznal, že je všechno marné. Všechno marné – neboť Smrt se přikradla, již ho obstoupila svým černým stínem, již svírala svou oběť. A neblahou mocí nezřetelného stínu dala mu tušit – třebaže neviděl, ani neslyšel – dala mu tušit, že moje hlava je v místnosti.

Když jsem dlouho velmi trpělivě čekal a nezaslechl, že uléhá, odhodlal jsem se pootevřít ve svítelně úzkou, uzoučkou škvírku. Nedovedete si představit, jak potají, jak neslyšně jsem ji otvíral, až z ní konečně vyšlehl jediný šerý paprsek, pavoučí nitka, a dopadl na supí oko.

Bylo otevřené, dokořán, dokořán otevřené – a jak jsem na ně hleděl, rostla ve mně zloba. Viděl jsem naprosto zřetelně tu matnou modř, přetaženou ohyzdným šlojířem – a mrazilo mne až v morku kostí – jinak jsem však ze starcovy tváře či těla neviděl zholá nic, neboť jsem namířil paprsek jakoby pudově přesně na prokletý bod.

Nu, a teď – neřekl jsem vám, že to, co si mylně vykládáte jako šílenství, jsou pouze zbystřené smysly? – nu a teď, povídám, mi k uším dolehl hluboký, dutý, spěchavý zvuk jako tikot hodiněk zabalených do bavlnky. Tento zvuk jsem také dobře znal. Byl to tlukot starcova srdce. Vydražďoval můj hněv, tak jako úder na buben pohánějí vojáka k odvaze.

Přesto jsem se ovládl a zůstal zticha na místě. Sotva jsem dýchal. Svítlnu jsem třímalskálopevně. Ze všech sil jsem se snažil udržet proud světla na oku. Ale pekelný buchot jeho srdce se vzrůstal. Vteřinu za vteřinou bušilo rychleji a rychleji, silněji a silněji. Stařec jistě, zcela jistě prožíval krajní hrůzu! Jak říkám, bušilo čím dál silněji, každou vteřinu silněji! – Dobře mě posloucháte? Řekl jsem vám, že mám pocuchané nervy. Také že mám. A tenhle nekalý zvuk mě teď v nejhlubší půlnoční hodině v tom děsivém tichu starého domu vydraždil k hrůze, kterou jsem už nemohl zvládnout. A přece jsem to ještě několik minut vydržel a klidně stál dál. Avšak buchot sílil, ještě sílil! Myslel jsem, že mu srdce musí puknout. A tu mě přepadl nový strach – ten zvuk přece uslyší soused! Starcova hodina udeřila! Zařval jsem, dokořán jsem odklopil svítlnu a skočil do místnosti. Vyzrazil jediný skřek – pouze jediný. V mžiku jsem ho strhl na zem a převrátil na něj těžkou postel. Když jsem spatřil, že se mi dílo podařilo, radostně jsem se usmál. Avšak ještě po mnoho minut se ozýval tlumený tlukot starcova srdce. To mě už nerozčilovalo – stěnou ten zvuk nepronikne. Konečně to přestalo. Stařec byl mrtev. Odsunul jsem postel a prohlédl si mrtvolu. Ano, byl mrtev, nadobro mrtev. Položil jsem mu ruku na srdce a dlouho ji tam držel. Netlouklo. Byl nadobro mrtev. Jeho oko mě už trápit nebude.

Jestliže si dosud myslíte, že jsem šílený, pak si to přestanete myslet, až vám vylíčím, jak prozíravě jsem si počínal, abych ukryl mrtvolu. Noci valem ubývalo, pracoval

jsem chvatně, ale v tichosti. Nejprve jsem tělo rozsekal. Odřízl jsem hlavu, pak ruce a nohy.

Pak jsem z podlahy světnice vytrhal tři prkna a vše jsem uložil mezi fošny. Pak jsem prkna zasadil zpět tak chytře, tak obratně, že by žádné lidské oko – ani to jeho! – nemohlo odhalit nejmenší chybičku. Nebylo třeba nic omývat, nebyla tu jediná skvrnka – nikde kapička krve. Před tím jsem se měl zvláště na pozoru. Všecko steklo do džberu. Haha!

Když jsem skončil tuto práci, byly čtyři hodiny – a dosud tma jako o půlnoci. Právě když zvon odezněl, ozvalo se bouchání na domovní dveře. Šel jsem dolů otevřít s lehkým srdcem – neboť z čeho bych teď měl mít strach? Vstoupili tři muži, kteří se velmi zdvořile představili jako policejní komisaři. Soused prý během noci zaslechl výkřik: to vzbudilo podezření, že se stalo něco nekalého; do policejní úřadovny přišlo hlášení a tak prý oni (komisaři) byli vysláni, aby prohledali dům.

Usmál jsem se – neboť čeho bych se bál? Pozval jsem pány dál. Výkřik, řekl jsem, byl můj vlastní výkřik ze spaní. Podotkl jsem, že stařec není přítomen, odjel na venkov. Provázel jsem návštěvu po celém domě. Vybidl jsem je, aby se dali do pátrání – aby pátrali dobře. Posléze jsem je zavedl do jeho pokoje. Ukázal jsem jim jeho drahocennosti – byly bezpečně uloženy, netknuty. Opojen sebedůvěrou přinesl jsem do pokoje židle a naléhal na úředníky, aby si zde po té námaze odpočali, a pak, stržen svým skvělým triumfem k závratné odvaze, postavil jsem vlastní křeslo právě na místo, pod nímž ležela má oběť.

Komisaři byli spokojeni. Mé vystupování je přesvědčilo. Počínal jsem si naprosto nenuceně. Seděli – já jsem bodře odpovídal na jejich dotazy, mluvilo se o běžných věcech. Ale netrvalo dlouho a začal jsem pociťovat, že blednu, a přál jsem si, aby odešli. Rozbolela mne hlava a měl jsem dojem, že mi zvoní v uších; ale oni pořád seděli a pořád povídali. Zvonění se začalo ozývat určitěji, znělo vytrvale a stále určitěji. Rozpovídal jsem se ještě nenuceněji, abych se toho pocitu zbavil, avšak zvonění neustávalo a bylo stále zřetelnější a zřetelnější – až jsem konečně poznal, že ten zvuk mi nezní v uších.

V tu chvíli jsem nepochybně silně zbledl; hovořil jsem však ještě plynuleji a zvýšil jsem hlas. Ten zvuk však sílil – co jsem si mohl počít? Byl to hluboký, dutý, pospíchavý zvuk – tolik podobný zvuku hodinek zabalených do bavlnky. Dech se ve mně zatajil – ale vidím, komisaři nic neslyší. Hovořil jsem rychleji a důrazněji, avšak tlukot ustavičně sílil. Vstal jsem a začal se hádat o hlouposti, zvyšoval jsem hlas, až mi přeskakoval, rozhazoval jsem divoce rukama – avšak tlukot neustále sílil. Proč už jen nejsou pryč? Pobíhal jsem po místnosti, dupal, jako by mne poznámky těch lidí vydražďovaly k hněvu – avšak tlukot ustavičně sílil. Můj Bože, co jsem měl dělat? Zuřil jsem, běsnil, proklínal. Popadl jsem židli, na které jsem seděl, a rachotil s ní o podlahu, ale tlukot přehlušoval i to – a nepřetržitě sílil, stoupal výš a výš! A ti muži se stále bezstarostně baví a usmívají. Je to možné, že to neslyší? Všemohoucí Bože – ne, ne, oni to slyší! Mají podezření! Oni to vědí! A posmívají se mé hrůze! To jsem si tehdy pomyslel a stále si to myslím. Ale vše bylo lepší než tato muka! Vše bylo snesitelnější než tento výsměch! Již jsem nemohl snášet ty jejich pokrytecké úsměvy! Cítil jsem, že musím vykřiknout – anebo zemřu! A teď – poslouchejte – zas ten zvuk stoupá! Výš a výš a výš a výš!

„Lotři!“ zaječel jsem. „Konec přetvářky! Doznávám se – udělal jsem to já! Vytrhejte prkna – zde, zde! To jeho hnusné srdce tak tlučte!“

SKOKAN

Nepoznal jsem člověka tak lačného žertování, jako byl král. Žil snad jen pro šprýmy. Kdo uměl dobře vyprávět anekdoty, ten si ho bezpečně získal. Není proto divu, že jeho sedm ministrů bylo sedm na slovo vzatých vtipálků. Následovali krále nejen jako nepřekonatelní vtipálci, ale připodobnili se mu i svými postavami: byli jako on mohutní, tělnatí, tuční. Nikdy se mi nepodařilo zjistit, zda lidé z vtipkování tloustnou, anebo zda je tloušťka tak trochu k vtipkování předurčuje, ale jisté je, že hubený šprýmař je bílá vrána.

Na nějakou vybroušenost nebo, jak tomu říkal, "delikátnost" vtipu si ovšem král nijak nepotrpěl. Liboval si spíš v říznosti, rozvernosti žertu než v jeho duchaplnosti. Rafinované vtipkování ho unavovalo. Jistě by dal přednost Rabelaisovu Gargantuovi před Voltairovým Zadigem; a celkem jeho vkusu vyhovovalo daleko víc, když někdo někomu něco vyvedl, než řekl.

Můj příběh je z doby, kdy dvorní šaškové nevyšli ještě úplně z módy. Několik velkých evropských monarchií si dosud drželo své "blázny", kteří nosili strakatinu s čapkou a rolničkami a kteří na požádání – za pár drobtů spadlých z královského stolu – musili umět vyklopit nějaký břitký vtip.

Náš král si samozřejmě také choval šaška. Celkem vzato potřeboval trochu té pošetilosti – už proto, aby vyvážil hlubokomyslnou moudrost sedmi mudrců, kteří byli jeho ministry – nemluvě o jeho vlastní osobě.

Jeho blázen či dvorní šašek nebyl však jenom šaškem. Měl v očích krále trojnásobnou cenu – byl totiž navíc trpaslík a mrzák. Trpaslíci bývali v těch dobách u dvora právě tak běžní jako šašci, a mnohému monarchovi by bylo zatěžko trávit své dny (dny u dvora jsou poněkud delší než jinde) bez obou: bez šaška, s kterým se mohl zasmát, a bez trpaslíka, kterému se mohl posmívat. Jenže šprýmaři, jak jsem již podotkl, bývají v devětadevadesáti případech ze sta tuční, břichatí a nemotorní – a tak si náš král mohl co chvíli gratulovat, že ve Skokanovi (tak se šašek jmenoval) získal trojí poklad v jedné osobě.

Domnívám se, že jméno Skokan nedali trpaslíkovi kmotří při křtu, ale že mu je jednomyslně přiřklo sedm ministrů pro jeho neschopnost chodit jako ostatní lidé. Skokan se opravdu mohl pohybovat jen jakýmsi škubavým krokem – něco mezi skákáním a plazením – a tyto pohyby skýtaly neomezenou potěchu a ovšem i útěchu králi, ačkoli krále i s jeho vydutým břichem a vodnatelnou hlavou považoval celý dvůr za postavu vskutku nádhernou.

Avšak Skokan, třebaže se na znetvořených nohou jen s ukrutnou námahou smýkal po zemi, měl ohromnou sílu v pažích (jíž mu příroda patrně nahradila nemohoucnost dolních končetin), takže hravě předváděl kousky úžasné obratnosti, byl-li jen po ruce strom, lano nebo cokoli, po čem se dalo šplhat. Při této akrobacii se věru podobal spíš veverce nebo opičce než žabákovi.

Nemohu říci přesně, odkud Skokan původně pocházel, vím jen, že to byla jakási barbarská země, o které nikdo nic nikdy neslyšel, a že byla nesmírně daleko od dvora našeho krále. Skokan a s ním mladá dívka, téměř právě tak zakrslá (ovšem jinak krásně souměrná a k tomu skvělá tanečnice), byli uneseni ze svých domovů a poslání jako dar králi jedním z jeho vítězích generálů.

Není divu, že za těchto okolností se oba malí zajatci důvěrně sblížili. Byli z nich brzy opravdu nerozluční přátelé. Avšak Skokan, třebaže byl tak ohromným zdrojem

zábavy, nebyl ani trochu oblíben a nemohl proto Tripettě prokázat mnoho služeb; zato ona byla pro svůj půvab a nevšední krásu (i přes svou titěrnost) každým obdivována a hýčkána a měla u dvora značný vliv, kterého nikdy neopomenula užít ve prospěch Skokanův.

Jednou se král rozhodl uspořádat na počest jakési významné státní události – už nevím jaké – maškarní ples. A kdykoli se u dvora konala maškaráda či něco podobného, vždycky se skvěle uplatnil talent jak Skokanův, tak Tripettin. Zvláště Skokan byl tak vynalézavý v námětech na všelijaké výjevy, v návrzích na zcela originální postavy i kostýmy pro maškarní plesy, že by se bez jeho rad snad ani nebyli obešli.

Nadešla noc, na kterou slavnost stanovili. Pod Tripettiným dohledem byla nádherná dvorana vyzdobena důmyslnou dekorací, která měla maškarádě dodat patřičně vznešeného lesku. Celý dvůr hořel nedočkavostí. Pokud se kostýmů a masek týká, byl každý samozřejmě už dávno rozhodnut. Mnozí si už před týdnem nebo i před měsícem rozmysleli, co budou představovat, a nikde se neprojevil ani náznak nerozhodnosti – jen král a jeho sedm ministrů byli na rozpacích. Proč právě oni váhali, to mi nebylo jasné, ledaže by to dělali ze šprýmu. Ale nejspíš na nic nemohli přijít proto, že byli tak vypasení. Ať tak či onak, čas utíkal, a nakonec v nouzi nejvyšší poslali pro Tripettu a Skokana.

Když dva maličtí přátelé předstoupili před krále, zastihli ho se všemi sedmi kabinetními ministry u vína; ukázalo se však, že mocnář má mizernou náladu. Věděl, že Skokan víno nemá rád, podněcovalo totiž toho chromého chudáka až k zuřivosti, a zuřivost není zrovna příjemný stav. Jenže král miloval své žertíky a bavilo ho, když mohl Skokana přimět k pití a "náladiče", jak tomu říkal.

"Pojď sem, Skokane," řekl, když šašek a jeho družka vstoupili, "nejdřív zhlti tady ten pohár na zdraví svých dalekých přátel (Skokan jen povzdychl), a pak nás oblaž svým důvtipem. Chceme masky – ale aby to byly skutečné charaktery, člověče – něco originálního, co tu ještě nebylo. Už nás nudí dívat se věčně na jedno a totéž. Pojď, napij se! Víno ti zjasní rozum."

Na takové pobídky se snažil Skokan jako obvykle vymyslet nějakou vtipnou odpověď, avšak dnes na nic nepřišel. Ten ubožák měl totiž zrovna narozeniny, a rozkaz, aby připil vzdáleným přátelům, mu vehnal slzy do očí. Do poháru, který pokorně přijal z tyranovy ruky, padaly velké, hořké krůpěje.

Král řval smíchy, když trpaslík váhavě dopíjel víno : "Vidíš, co dokáže sklenice dobrého vína! Vždyť se ti už lesknou oči!"

Ubohý človíček! Oči mu spíše sálaly, než se leskly, neboť víno zaúčinkovalo na jeho vznětlivý mozek prudce a okamžitě. Neklidně postavil číši na stůl a položeným pohledem se rozhlédl po společnosti. Úspěch králova "žertíku" je všechny zřejmě náramně pobavil.

"A teď k věci," řekl ministerský předseda, neobyčejný tlust'och.

"Ano," řekl král, "musíš nám poradit, milý Skokane. Chceme masky – originální postavy, mládenče – zkrátka, potřebujeme charaktery – jeden jako druhý – ha, ha, ha!" a protože tohle myslel skutečně jako žert, opakovalo jeho smích těch sedm sborem.

Skokan se také smál, ale jen chabě a jaksi nepřítomně.

"Nu tak," řekl král netrpělivě, "nic tě nenapadá?"

"Pokouším se vymyslet nějakou novinku," řekl trpaslík roztržitě – víno ho totiž vyvedlo z rovnováhy.

"Pokoušíš se?" vykřikl zlostně tyran. "Jak to myslíš? Á, už chápu. Jsi mrzutý a potřebuješ ještě víno. Tumáš, vypij to!" Nalil vrchovatě další pohár a podával jej mrzákovi, který jen němě zíral a zalykal se.

"Pij, povídám!" křičel ten netvor, "nebo u všech d'asů –"

Trpaslík váhal. Král zrudl zlostí. Dvořané se šklebili. Tripetta, na smrt bleďá, přistoupila k mocnářovu trůnu, padla před ním na kolena a zapřísahala ho, aby ušetřil jejího přítele.

Tyran chvíli jen žasl nad její smělostí, jako by se rozpakoval, co počít nebo říci – jak nejvhodněji vyjádřit svůj hněv. Posléze ji beze slova od sebe odmrští a obsah vrchovatého poháru jí vchrstl do obličeje.

Ubohé děvče se s námahou zvedlo, a aniž se odvážilo vzdychnout, vrátilo se na své místo na konci stolu.

Na chvíli se rozhostilo hrobové ticho, v němž by byl slyšet i pád lístku či peříčka. Bylo přerušeno tichým, ale protivným, táhlým skřípotem, který jako by se ozýval současně ze všech koutů místnosti.

"Co – co znamená ten zvuk? Proč to děláš?" zeptal se král rozlíceně trpaslíka.

Ten zatím zřejmě do značné míry vystřízlivěl, a hledě teď upřeně, ale klidně do tyranovy tváře, pouze hlesl:

"Já – já? Jak bych to mohl být já?"

"Ozývalo se to myslím zvenku," poznamenal jeden z dvořanů.

"Mám dojem, že to byl papoušek za oknem, že si brousil o dráty klece zobák."

"Nejspíš," řekl na to král, a tímto vysvětlením jako by se mu velmi ulevilo, "ale byl bych přísahal na svou rytířskou čest, že jsem slyšel toho trhana skřípat zuby."

A tu se trpaslík zasmál (král byl tak osvědčený šprýmař, že smích nikomu nezazlival) a odhalil přitom řadu velkých, silných a velice odpudivých zubů. Navíc krále ujistil, že milerád vypije tolik vína, kolik bude králi libo. To mocnáře utišilo; a Skokan, vyprázdnil další pohár bez zjevnějšího účinku, začal horlivě předestírat své náměty.

"Nemohu říci, jak to spolu souvisí," prohodil s naprostým klidem, jako by v životě nevypil ani kapku vína, "ale vzápětí nato, co Vaše Veličenstvo uhodilo dívku a vchrstlo jí do obličeje víno – vzápětí nato, a zrovna když se papoušek za oknem tak divně ozýval, vzpomněl jsem si na jedno báječné vyrazení – je to naše národní zábava a často ji u nás provozujeme na maškarádách, ale zde by to byla úplná novinka. Bohužel je k tomu zapotřebí osmi lidí a –"

"Je nás tu tolik!" zvolal král a smál se, jak pohotově přišel na tu náhodnou shodu. "Osm je nás nachlup – já a sedm mých ministrů. Tak ven s tím, jaké je to vyrazení!"

"Říkáme té hře Osm spoutaných orangutanů," odpověděl mrzák, "a je to opravdu nesmírně zábavné, když se to dobře sehraje."

"My to sehrajeme," poznamenal král a přitom vypjal hrud' a přivřel víčka.

"Ta hra je rozkošná tím," pokračoval Skokan, "jakou paniku vyvolá mezi dámami."

"Báječné!" zahřměl král jedním dechem s ministry.

"Já vás vystrojím jako orangutany," řekl trpaslík, "svěřte mi to. Podoba bude tak dokonalá, že vás společnost na plesu bude mít za skutečná zvířata – a jistě je to nejen ohromí, ale také vyděsí."

"To je ale nádherné," zvolal král. "Z tebe ještě něco udělám, Skokane! Uvidíš!"

"Řetězů se používá proto, aby řinčením zvyšovaly zmatek. Budete předstírat, že jste hromadně utekli svým dozorcům. Vaše Veličenstvo si ani nedovede představit, jak mocně zapůsobí na maskárním plesu takových osm orangutanů, které většina lidí pokládá za pravé a kteří s divokým řevem vtrhnou mezi vybrané a skvostně oblečené muže a ženy. Takový kontrast nikdo nenapodobí."

"Nesmí," řekl král a celý kabinet chvatně povstal (také se již připozdilo), aby uskutečnil Skokanův plán.

Skokan přeměnil skupinu na hlouček orangutanů velmi jednoduchým, ale pro svůj záměr krajně účelným způsobem. Tato zvířata se v době, kdy se náš příběh udál, objevovala v civilizovaném světě jen velmi zřídka; a protože napodobeniny, které trpaslík vytvořil, byly dostatečně zvířecí a víc než dostatečně ohyzdné, bylo možno uvěřit v jejich pravost.

Nejdříve byl král a jeho sedm ministrů vtěsnáno do přiléhavých trikotů. Pak byli pomazáni dehtem. Nato jeden z ministrů navrhl, aby se použilo perí; tento návrh však Skokan zamítl a všechny hned názorně přesvědčil, že srst zvířete, jako je orangutan, se dá mnohem věrněji napodobit lnem. Na dehtový nátěr byla tedy nanesena silná vrstva lnu. A teď přišel na řadu řetěz. Skokan jej nejprve ovinul královi kolem pasu a důkladně jej utáhl; pak kolem dalšího muže a opět utáhl, a tak to provedl postupně u všech osmi. Jakmile dokončil práci s řetězem, rozestavil jednotlivce co nejdále od sebe a utvořil z nich kruh, a aby všechno vypadalo ještě věrojatněji, protáhl zbytek řetězu dvakrát napříč tímto kruhem v pravém úhlu – jak prý tehdy měli ve zvyku lovci, když ukořistili šimpanze či jiné velké opice na Borneu.

Sál, ve kterém se ples pořádal, byla velmi vysoká kruhová místnost, do které denní světlo pronikalo jen jedním oknem v kupoli. V noci – byla ostatně určena hlavně nočním zábavám – bývala osvětlena ohromným lustrem, který visel na řetězu ze středu světlíku a býval spouštěn nebo vytahován pomocí závaží; to však i s lanem bylo umístěno (aby to nekazilo celkový vzhled) nad kupolí na střeše.

Výprava sálu byla svěřena Tripettě, ta se ale v některých drobnostech zřejmě řídila rozvážnějšími pokyny svého maličkého přítele. Byl to právě jeho nápad, aby lustr pro tentokrát odstranili. Kapky vosku z jeho svící – a v takovém teple se nedalo zabránit stékání vosku – by poškozovaly nádherné šaty hostů, kterých jistě bude mnoho, a nemohou se proto všichni vyhnout středu sálu – totiž místu pod lustrem. V různých částech sálu byly rozmístěny nástěnné svícny a do pravé ruky každé karyatidy, jichž tu bylo podél stěn padesát až šedesát, byla zasazena pochodeň, která šířila libou vůni.

Na Skokanovu radu čekali osm orangutanů se svým vystoupením trpělivě až do půlnoci, kdy sál přímo překypoval hosty. Sotva dozněly údery hodin, již se všichni v jednom chumlu přihnali či spíše přikutáleli – neboť skoro všichni se při vstupu zapletli do řetězů, padali a klopýtali.

Rozruch mezi maskami byl nesmírný a královo srdce plesalo radostí. Jak se dalo předvídat, pokládali mnozí hosté ty dravě vyhlížející tvory – když ne zrovna za orangutany – tedy za nějaká skutečná zvířata. Dámy houfně omdlévaly úlekem; a kdyby byl král obezřetně nezakázal nosit v sále zbraně, bylo by všech osm brzy

zaplatilo své vyrazení krví. Jak už to v panice bývá, všechno se překotně hrnulo ke dveřím, jenže král nařídil, aby po jeho příchodu byly dveře okamžitě zamčeny a klíče odevzdány Skokanovi, jak to ostatně sám trpaslík předem navrhl.

Když vřava vrcholila a kdekdo se staral jen o vlastní kůži – v tlačenici rozčileného davu totiž opravdu hrozilo nebezpečí – mohli jste spatřit, jak řetěz, na kterém visíval lustr a který byl této noci vytažen, zvolna klesá dolů, až se hák na jeho konci zastavuje pouhé tři stopy od podlahy.

Brzy nato král se svými sedmi přáteli doklopýtal přes celý sál až pod kupoli, přímo k řetězu. A tu trpaslík, který jim byl v patách a popichoval je, aby zvyšovali rozruch, popadl jejich řetěz v průsečíku uprostřed kruhu a bleskurychle jej zavěsil na hák, na kterém býval zavěšen lustr. A poté jakási neviditelná síla vytáhla hák tak vysoko, že orangutani se rázem octli v těsně sraženém hloučku, čely k sobě.

Mezitím se obecnstvo z prvního otřesu už trochu vzpamatovalo; začínalo se teď na celou věc dívat jako na podařenou taškařici a při pohledu na ošemetné postavení opic propukalo v bouřlivý smích.

"Já se o ně postarám!" ječel teď Skokan a jeho pronikavý hlas překřičel snadno všechn ten povyk. "Však já se o ně postarám! Myslím, že je znám. Jen co si je pořádně prohlédnu, hned vám řeknu, co jsou zač!"

Tu po hlavách obecnstva dohopsal ke stěně, tam z ruky karyatidy vytrhl pochodeň, s kterou se vrátil do středu sálu, vyskočil hbitě jako opička králi na hlavu a z ní se vyšplhal několik stop nahoru po řetěze, skláněje přitom pochodeň, jako by si prohlížel hlouček orangutanů, a stále pokřikoval: "Však já brzy zjistím, co jsou zač!"

Celý sál (i s opicemi) se svíjel smíchy, ale tu šašek náhle pronikavě hvízdal – a vzápětí vylétl řetěz prudce nahoru, vyvlekl s sebou užaslé, zmítající se orangutany a nechal je viset v prostoru mezi kupolí a podlahou. Skokan, přimknut k stoupajícímu řetězu, držel se stále ve stejné vzdálenosti od osmi pitvorných masek a ustavičně jim strkal k tvářím pochodeň, jako by chtěl pouze vypátrat, kdo jsou.

Tento let vzhůru celou společnost tak ohromil, že na chvíli nastalo hrobové ticho. Přerušil je onen temný, dotěrný skřípot, který tak zaujal krále a jeho rádce, když ukrutník vchrstl Tripettě víno do obličeje. Jenže tentokrát nemohlo být sporu o tom, odkud zvuk vychází. Ozýval se ze zpěněných úst trpaslíka, který skřípal zuby, zatínal své ohromné tesáky a s výrazem šílené zloby zíral do osmi tváří, jež se k němu vzhůru obracely.

"Aha!" řekl konečně rozlícený šašek. "Aha! Už mi začíná svítat, co je to za lidi !" A tu krále naoko prozkoumával blíž a blíž, až přiložil pochodeň k jeho lněné srsti. Ta se rázem vzněla oslnivým plamenem.

Za pár vteřin bylo všech osm orangutanů v jediném plameni. Dav pod nimi ječel, zíral na ně ochromen děsem, ale nemohl jim v ničem pomoci.

Když potom plameny vyšlehly dивоčeji, vyšplhal se šašek, aby jim unikl, o něco výš; tímto pohybem upoutal pozornost zástupu, který se opět utišil. A tu trpaslík ještě jednou promluvil:

"Teď už vidím jasně, jací lidé se skrývají za těmito maskami. Je to mocný král a jeho sedm nejdůvěrnějších rádců – král, který se nebojí udeřit bezbranné děvče, a sedm rádců, kteří ho k takovým podlostem navádějí. A já, já jsem prostě Skokan, šprýmař, a tohle je můj poslední šprým."

Sotva trpaslík skončil svou krátkou řeč, bylo dílo pomsty – díky značné vznětlivosti lnu i dehtu – dovršeno. Osm mrtvol se houpalo na řetězech – smrdutá, zčernalá, ohyzdná, beztvará změt'. Mrzák po nich mrštil pochodní, lehce a klidně se vyšplhal ke stropu a světlíkem v kupoli zmizel.

Říká se, že Tripetta, skrytá na střeše sálu, pomáhala svému příteli vykonat tuto plamennou pomstu a že se jim pak podařilo uprchnout spolu do staré vlasti. Nikdo je totiž od té chvíle nespatriil.

VRAH JSI TY!

Zahraji si teď na Oidipa v záhadě rattleboroughské. Prozradím vám – jen já tak totiž mohu učinit – tajemství úskoku, který přivodil rattlebouroughský zázrak – ten jedinečný, zaručený, všemi uznávaný, nikým nepopřený a také nepopíratelný zázrak, jenž jednou provždy skoncoval u rattleboroughských s nevírou a všechny nízké duše troufající si dosud pochybovat obrátil na skálopevnou víru našich pramátí.

Tato událost – kterou bych velmi nerad líčil nějakým nevhodným, zlehčujícím tónem – se zběhla v létě roku osmnáct set a něco. Pan Barnabáš Shuttleworthy, jeden z nejzámožnějších a nejváženějších občanů města, byl několik dnů pohřešován za okolností, které dávaly tušit něco nekalého. Jednoho časného sobotního jitra vyrazil pan Shuttleworthy z Rattleborough na koni se zjevným úmyslem zajet si do většího města, vzdáleného asi patnáct mil, a vrátit se ještě týž den na noc domů. Avšak dvě hodiny po jeho odjezdu se kůň vrátil bez pána i bez tlumoku, které mu pan Shuttleworthy připoutal zrána ke hřbetu u sedla. Kromě toho bylo zvíře zraněno a celé od bláta. Přátele pohřešovaného muže tyto okolnosti pochopitelně notně poplašily, a když se v neděli ráno ukázalo, že se dosud neobjevil, celé městečko se jako jeden muž zvedlo a vydalo se hledat jeho tělo.

Hlavním a také nejhorlivějším iniciátorem tohoto pátrání byl důvěrný přítel pana Shuttleworthyho – jistý pan Charles Goodfellow, nebo jak se mu všeobecně přezdívalo Karlík Goodfellow, anebo žertovněji Karlíček Dobráček. Nuže, doposud se mi nepodařilo zjistit, zda je v tom jen úžasná náhoda, anebo zda samo jméno má nějaký nepostřehnutelný vliv na povahu, ale je nesporným faktem, že se ještě nikdy nikdo nejmenoval Karel, aby to nebyl otevřený, srdnatý, poctivý, dobromyslný a bezelstný chlapík s jasným, zvučným hlasem, který je radost poslouchat, s pohledem, který se vám vždycky upírá přímo do očí, jako by říkal: "Já mám prosím čisté svědomí, nikoho se nebojím, jsem na hony vzdálen jakékoli špatnosti." A proto se také skoro všichni bodří, žoviální, bezvadně vystupující pánové na divadle jmenují Karel.

Tak tedy starý Karlík Dobráček, třebaže v Rattleborough nebyl déle než nějakých šest měsíců a třebaže o něm, dříve než se v této končině usadil, nikdo nic nevěděl, dokázal se bez nesnází seznámit se všemi lidmi, kteří ve městě něco znamenali. Každý byl záhy ochoten na jeho slova přísahat, a pokud jde o ženy, ty se přímo předháněly, aby se mu zavděčily. A to všechno jen proto, že ho rodiče pokřtili Karel, a v důsledku toho vlastnil onu nevinnou tvář, která, jak praví rčení, je tím "nejlepším doporučením".

Již jsem uvedl, že pan Shuttleworthy patřil k nejváženějším občanům a byl nepochybně nejzámožnějším občanem města Rattleborough a že se s ním Karlík Dobráček přátelil tak důvěrně, jako by to byl jeho vlastní bratr. Staří pánové bydleli hned vedle sebe, a třebaže pan Shuttleworthy, pokud tak vůbec učinil, zašel jen velmi zřídka k panu Goodfellowovi (a není známo, že by u něho někdy něco pojedl), nebylo to na překážku, jak jsem právě poznamenal, jejich důvěrně přátelským vztahům; neboť neminul den, aby Karlík aspoň třikrát čtyřikrát nezaskočil pozeptat se, jak se vede sousedovi, a velmi často se zdržel na snídani nebo na svačinu a téměř pokaždé na oběd; a kolik potom při takovém posezení ti dva kmotři spořádali vína, to se dá věru těžko odhadnout. Karlíkovým oblíbeným nápojem byl Château Margaux a pana Shuttleworthyho zřejmě blažil pohled na toho starého bracha, jak do sebe obrací jednu čtvrtku za druhou; a tak jednoho dne, když s vínem, jak už to bývá, ubylo i trochu

soudnosti, poplácal svého společníka po zádech a řekl mu: "Něco ti povím, Karlíku: co jsem živ, ještě nikdá jsem nekápl na tak příjemného mládence, jako jsi ty, a protože se umíš tak nádherně naježvat vínem, ať se na místě propadnu, jestli tě neobdaruju ohromnou bednou Château Margaux. Ať mě hrom bací," (pan Shuttleworthy měl neblahý zvyk klít, třebaže se zřídka spustil dál než k nějakému tomu "Ať mě hrom bací", "U sta rohatých" či "Sbral to kat") "ať mě hrom bací," pravil "jestli ještě dnes odpoledne neobjednám ve městě dvojitou bednu nejvyššího ročníku a nepošlu ti ji prezentem! To udělám, nic mi tu nenamítej, už jsem řekl, udělám to a basta! Tak ji pěkně čekej – některý z příštích dnů ji máš v domě, zrovna když se toho nejvíce naděješ!" Zmiňuji se o tomto drobném projevu páně Shuttleworthyho štědrosti jen proto, abych ukázal, jaké vskutku důvěrné porozumění mezi oběma přáteli panovalo.

Nuže, sotvakdy jsem poznal člověka tak hluboce otřeseného, jako byl Karlík Dobráček onoho nedělního jitra, když začínalo být nabíledni, že se pan Shuttleworthy stal obětí nějaké ničemnosti. Jakmile uslyšel, že se kuň vrátil domů bez pána i bez pánových tlumoků, zbrocen krví od rány z pistole, jejíž střela prolétla hrudí zvířete, aniž je nadobro usmrtila – jakmile tohle všechno uslyšel, zesinal, jako by pohřešovaný byl jeho rodný milovaný bratr či otec, a jako v záchvatu zimnice se od paty k hlavě rozklepal.

Zprvu ho příliš zmáhal žal, aby byl schopen cokoli podniknout, vzchopit se k nějaké záchranné akci; a tak jen dlouze přemlouval ostatní přátele pana Shuttleworthyho, aby záležitost zatím nijak nerozvířovali, že prý bude nejlépe nějaký čas vyčkat – řekněme týden nebo dva, možná i jeden až dva měsíce – a přesvědčit se, zda se ještě něco dalšího neobjeví, či zda se pan Shuttleworthy docela normálně nevrátí a nevysvětlí, proč poslal koně napřed. Této náchylnosti otálet a váhat jste si bezpochyby už nejednou povšimli u lidí, kteří zápasí s nějakou trýznivou bolestí. Jejich rozumové schopnosti jako by cosi utlumilo, takže se děsí jakékoli představy činnosti a nejraději by potichu zalezli do postele a tam si, jak říkají staré dámy, "hýčkali svůj žal", zkrátka – dumali o svých strastech.

Rattleboroughští občané měli namouvěru v takové úctě Karlíkovu moudrou rozvahu, že se jich převážná většina přikláněla k jeho názoru zatím věc nerozvířovat, dokud se "něco dalšího neobjeví", jak se ten starý poctivec vyjádřil; ostatně věřím, že by při tomto rozhodnutí bylo zůstalo, nebýt krajně podezřelého zásahu ze strany synovce pana Shuttleworthyho, mladíka značně uvolněných mravů a i jinak dosti nevalného charakteru. Tento synovec jménem Pennifeather nechtěl zaboha slyšet o nějakém "klidném vyčkávání" a trval na tom, aby se okamžitě zahájilo pátrání po "mrtvole zavražděného". Užil tohoto obratu a pan Goodfellow tehdy pohotově upozornil, že je to "přínejmenším prapodivný výraz". Tato Karlíkova poznámka silně na přítomné zapůsobila a jeden muž z hloučku se velmi důtklivě otázel, "jak to přijde, že mladý pan Pennifeather je tak zevrubně obeznámen se vším, co souvisí se zmizením jeho bohatého strýce, a dokonce se cítí oprávněn mluvit o strýci jasně a jednoznačně jako o člověku zavražděném?" Nato mezi jednotlivci v zástupu padlo několik hašteřivých, uštěpačných narážek, zejména pak mezi panem Goodfellowem a panem Pennifeatherem – ačkoli slovní půtky mezi těmito dvěma nebyla nic neobvyklého. V posledních třech čtyřech měsících nevládla totiž mezi nimi právě ta nejlepší shoda; dospělo to dokonce tak daleko, že pan Pennifeather, který u strýce bydlel, jednou strýcova přítele doslova srazil k zemi pro jakousi údajnou nepřístojnost, které prý se Karlík v jejich domě dopustil. Říká se, že Karlík tehdy projevil příkladnou zdrženlivost a křesťanskou lásku. Po úderu se zvedl, urovnal si šaty a ani se nepokusil o odvetu – jen cosi zamručel v tom smyslu, že se "při první vhodné příležitosti jak

náleží pomstí", což ovšem bylo jen přirozené a zcela oprávněné vzkypění hněvu, které nic neznamenalo a bezpochyby pominulo, jakmile mu napadený dal průchod.

Ať už předcházelo cokoli (s našim případem to nijak nesouvisí), jisté je, že se Rattleboroughští občané, přemluveni zejména panem Pennifeatherem, posléze rozhodli vyrazit ve skupinách do blízkého okolí a slídit po zmizelém panu Shuttleworthym. Podotýkám, že toto bylo první řešení, k němuž došli. Jakmile se definitivně usnesli, že pátrání podniknou, pokládalo se téměř za samozřejmé, že se pátrající rozptýlí – totiž rozdělí do hloučků – tak aby vůkolní kraj byl vskutku zevrubně prohledán. Opomněl jsem však říci, že Karlíček Dobráček řadou důmyslných argumentů shromážděné přesvědčil, že takové počínání by bylo velmi nerozvážné. Inu, přesvědčil je všechny – až na pana Pennifeathera – a tak bylo na závěr dojednáno, že občané uspořádají pečlivý a velmi důkladný průzkum okolí hromadně a že je povede sám Karlík.

A pro tuto roli se po pravdě řečeno hodil sotvakdo lépe než právě Karlík, o kterém bylo známo, že má zrak jako rys. Nicméně, ať je vodil do těch nejzapadlejších děr a koutů, po cestách, o jejichž existenci v okolí neměl nikdo ani tušení, a třebaže se v pátrání pokračovalo dnem i nocí bezmála týden, nenašla se po panu Shuttleworthym jediná stopa. Říkám-li "jediná stopa", nemíním to ovšem tak doslovně, neboť určitá stopa tu přece jen byla. Ubohý muž byl vysledován podle podkov svého koně (měly příznačný tvar) až k místu ležícímu asi tři míle na východ od Rattleborough na hlavní silnici k většímu městu. Tam stopa odbočovala na postranní stezku, jež se vinula partií lesa a pak znovu zahýbala na silnici, vytvářejíc tak asi půlmílovou zkratku. Skupina se pustila po stopách kopyt a posléze vpravo od pěšiny objevila rybníček, takřka obrostlý trnitým houštím; za touto louží stojaté vody už po dalších stopách nebylo potuchy. Bylo však zcela očividné, že se tu odehrál jakýsi zápas – vypadalo to, jako by od stezky k rybníčku bylo vláčeno nějaké mohutné a těžké tělo, mnohem větší a těžší, než může mít člověk. Dno rybníčku bylo dvakrát křížem krážem prohledáno, avšak marně; a když už se hledající vzdali naděje, že něco odhalí, a chystali se odejít, vnukla prozíratelnost panu Goodfellowovi šťastný nápad celou kaluž odvodnit. Tento návrh všichni s nadšením přijali a vychvalovali do nebe Karlíkův důvtip a rozvážnost. Protože s sebou mnozí občané měli lopaty pro případ, že by bylo třeba exhumovat mrtvolu, byl trativod rychle a bez námahy vyhlouben; a sotva bylo vidět dno, objevila se v bahně, které tam zůstalo, černá vesta ze sametu a hedvábí, vesta, v níž takřka všichni poznali majetek pana Pennifeathera. Vesta byla značně potrháná a potřísněná krví a v zástupu bylo několik lidí, kteří se s určitostí rozpomněli, že ji měl její majitel na sobě právě toho rána, kdy pan Shuttleworthy odjel do města; jiní zas byli hotovi dokonce odpřisáhnout, že zmíněný kus oděvu neměl pan P. na sobě po celý zbytek onoho pamětihodného dne; a mezi přítomnými se nenašel nikdo, kdo by tvrdil, že vestu patřil panu P. vůbec někdy od chvíle, kdy pan Shuttleworthy zmizel.

Celá věc se teď velmi vážně vyhrotila proti panu Pennifeatherovi a nepochybný důkaz podezření, které u všech vzbudil, byl spatřován i v tom, jak vůči hledě zesinal. Když ho pak vyzvali, aby se ospravedlnil, nedokázal ze sebe vypravit jediné slůvko. Poté se od něho odvrátilo i těch několik posledních přátel, kteří mu při jeho rozmarilém způsobu života zůstali věrni, a halasněji než jeho staří, zavilí nepřátelé se domáhali, aby byl ihned zatčen. Tím zářněji, v přímém kontrastu s jejich počínáním, se ovšem zaskvěla velkodušnost pana Goodfellowa. Pronesl vřelou a neobyčejně výmluvnou obhajobu pana Pennifeathera, v níž nejednou připomněl, že tomuto prudkému mladému džentlmenovi – "dědici majetku po váženém panu Shuttleworthym" – upřímně odpouští urážku, které se tento mladý džentlmen nepochybně ve výbuchu vášně vůči němu (panu Goodfellowovi) dopustil. Odpouští

mu to, jak pravil, z hloubi duše, a co se jeho (pana Goodfellowa) týká, nemínil podezření, jež tu proti panu Pennifeatherovi želbohu opravdu vyvstalo, rozvádět do krajnosti, naopak, učiní vše, co je v jeho moci, použije milerád veškeré své chatrné výmluvnosti, již vládne, aby – aby zmírnil, pokud mu dovolí svědomí, neblahý dojem této vskutku neobyčejně trapné epizody.

Pan Goodfellow mluvil v tomto duchu ještě dobrou půlhodinu a jeho řeč svědčila o skvělých vlastnostech jeho mozku i srdce, ale znáte to: tihle přecitlivělí lidé zřídka kdy vyhmátnou zrovna ten nejvhodnější obrat a v překotné snaze posloužit příteli plesknou často nějakou nehoráznost či protimluv a zabřednou do takových přehmatů, že přes nejlepší úmysly jeho věci nepoměrně více uškodí, než prospějí.

A tak to také – při vši Karlíkově výmluvnosti – dopadlo v našem případě: třebaže se mluvčí velmi zaníceně podezřelého zastával, tak nějak podivně se to zvrtilo, že i každé slůvko, jež pronesl (s bezděčnou, ale neskrývanou tendencí nevynášet se v očích svých posluchačů), ještě prohloubilo podezření vůči muži, kterého hájil, a pošťvalo proti němu hněv zástupu.

Jedním z nejnePOCHOPITELNĚJŠÍCH omylů, jichž se řečník dopustil, byla zmínka o tom, že podezříváný je dědicem váženého pana Shuttleworthyho. Na to lidé až dosud vůbec nepřišli. Utkvěla jim v paměti jen jakási strýcova pohružka, že synovce vydědí, kterou vyřkl před jedním nebo dvěma roky (pan Shuttleworthy neměl už jiného žijícího příbuzného), a toto vydědění pokládali od té chvíle za hotovou věc – tak prostomyslní byli zdejší občánkové. Avšak po Karlíkově narážce se nad tou věcí znovu zamyslili a najednou je napadlo, že zůstalo třeba jen při pohružce. A vzápětí naprosto logicky vyvstala otázka: cui bono – otázka, která ještě hmatatelněji než nález vesty uvalovala podezření ze strašného zločinu na mladého muže. A teď – abychom si správně rozuměli – mi dovolu malíčko odbočit. Chtěl bych jen upozornit, že tato prostá latinská frázička se stále chybně překládá a vykládá. Cui bono? Ve všech znamenitých románech a povídkách například v díle paní Gorové (autorky Cecilia), dámy, která cituje ze všech jazyků od chaldejštiny až po čikasóské nářečí a které podle potřeby tu a tam vypomůže svými obsáhlými znalostmi pan Beckford – tedy, jak pravím, ve všech znamenitých románech od Bulwera a Dickense až po Turnapennyho a Ainsworthe se tato dvě latinská slůvka tlumočí "k jakému účelu?" nebo (jako quo bono) "k jakému užitku?". Jejich správný význam je nicméně "v čí prospěch?". Cui – komu; bono – dobru? Je to výslovně právnícký obrat a hodí se přesně pro takový případ, jaký právě rozbíráme, kdy pravděpodobnost, že někdo spáchal nějaký čin, úzce souvisí s pravděpodobností prospěchu, který pachatel z vykonaného činu plyne. Nu, a nyní se tato otázka velmi ostře vyhrocovala proti panu Pennifeatherovi. Jeho strýc mu zprvu odkázal majetek, pak mu pohrozil, že ho vydědí. Hrozbu však ve skutečnosti nesplnil – na původní závěti se zřejmě nic nezměnilo. Kdyby se bylo změnilo, měl by podezříváný jen jedinou myslitelnou pohnutku k vraždě, a to prachobyčejnou pomstu, avšak i tento motiv by byl vyvážen nadějí, že přece jen ještě získá strýcovu ztracenou přízeň. Protože však závěť zůstala nezměněna a pohružka, že změněna bude, visí synovci neustále nad hlavou, neodbytný podnět k ukrutnému skutku je tu náhle nasnadě – tak rozšafně aspoň usoudili ctihodní občané rattleboroughští.

Pan Pennifeather byl v důsledku toho na místě zatčen a zástup se po kratším průzkumu okolí vydal se střezným mužem domů. Cestou však došlo ještě k další příhodě, která přítomné v jejich podezření ještě utvrdila. Pan Goodfellow, který se při své snaživosti držel stále o kousek před ostatními, náhle několik kroků poodběhl; bylo

vidět, jak se shýbá a posléze docela očividně zdvíhá z trávy jakýsi malý předmět. Bleskurychle si jej prohlédl a lidé si všimli, jak se trochu rozpačitě snaží ukrýt jej v kapse kabátu. Tento záměr však někteří, jak říkám, zpozorovali a také ihned překazili. Ukázalo se, že předmět, který pan Goodfellow zdvihl, je španělský nůž, v němž aspoň deset lidí okamžitě rozpoznalo majetek pana Pennifeathera. Na stěnce byly ostatně vyryty jeho iniciály. Čepel nože byla otevřená a od krve.

Ted' už o vině synovcově nikdo nepochyboval, a jakmile dorazili do Rattleborough, ihned ho zavedli na komisařství k výslechu.

Tam to se zatčeným dopadalo právě tak neblaze. Když se ho zeptali, kde pobýval onoho rána, kdy pan Shuttleworthy zmizel, nerozpakoval se docela bez obalu doznat, že právě toho jitra číhal s puškou na vysokou v bezprostřední blízkosti rybníčka, kde se díky prozíravosti pana Goodfellowa našla zakrvácená vesta.

Tu předstoupil pan Goodfellow a se slzami v očích požádal, aby ho podrobili výslechu. Neúprosná povinnost, kterou dluží nejen svým bližním, ale přímo Stvořiteli, mu prý nedovoluje smlčovat nadále to, co musí říci. Vřelá náklonnost k tomuto mladému muži (přesto, že se k němu, panu Goodfellowovi, nezachoval nejlépe) ho prý dosud vedla k tomu, aby se uchýloval k těm nejbujnějším dohadům, jichž je fantazie mocna, dohadům, který by mu nějak vysvětlily všechny ty podezřelé okolnosti, jež tak vážně svědčily proti panu Pennifeatherovi; avšak tyto okolnosti jsou teď až příliš neklamně, příliš usvědčující – a pan Goodfellow prý již nemůže váhat, řekne vše, co ví, i kdyby mu měl tento trudný úděl srdce utrhnout. Poté uvedl, že onoho posledního odpůldne před páně Shuttleworthyho odjezdem se tento vážený starý pán zmínil svému synovci – pan Goodfellow to na vlastní uši slyšel –, že nazítří hodlá ve městě uložit v Rolnicko–živnostenské záložně mimořádně velký obnos, a při této příležitosti dal řečený pan Shuttleworthy řečenému synovci nepokrytě najevo své neoblomné rozhodnutí zrušit svou původní závěť a neodkázat mu prakticky ani šilink. Pan Goodfellow (jako svědek) teď obžalovaného slavnostně vyzývá, aby prohlásil, zda to, co teď pan Goodfellow (jako svědek) uvedl, je nebo není do posledního puntíku pravda. Pan Pennifeather k nemalému údivu všech přítomných otevřeně doznal, že to pravda je.

Vyšetřujícímu komisaři nezbyvalo než poslat dva strážníky, aby prohledali pokoj obžalovaného v domě jeho strýce. Ti se z prohlídky téměř obratem vrátili a přinesli dobře známou kovanou peněženku z rudohnědé kůže, kterou starý pán po léta nosíval. Byla však prázdná a komisař se marně namáhal ze zatčeného vytáhnout, co s jejím cenným obsahem provedl, kam jej ukryl. Pan Pennifeather dokonce tvrdošíjně popíral, že o tom vůbec něco ví. Kromě tašky objevili strážníci mezi pelestí a matrací nešťastníkova lože košili a šátek na krk, obojí s monogramem zatčeného, obojí ohavně potřísněné krví jeho oběti.

Do této situace přišla zpráva, že kůň zavražděného právě podlehl následkům zranění, která utrpěl, a pan Goodfellow navrhl, aby se úřední pitvou okamžitě zjistilo, nenašla-li by se v těle mrtvého zvířete náhodou kulka. Návrh byl přijat a panu Goodfellowovi se po důkladném pátrání v hrudní dutině podařilo nahmatat a jako nezvratný důkaz viny obžalovaného vytáhnout odtud kulku nezvykle velkého kalibru, která jak bylo na místě ověřeno – odpovídala přesně ráži pušky pana Pennifeathera a vůbec se nehodila do pušky kohokoli v městě či jeho okolí. K úplnému dovršení jistoty se pak ukázalo, že drobný kaz na povrchu náboje má navlas tvar rýhy v jedné z matic, která podle vlastního Pennifeatherova doznání patřila obviněnému. Jakmile se ten náboj našel, vyšetřující komisař odvolal další svědecké výpovědi a okamžitě na zatčeného uvalil

soudní vazbu. Rezolutně odmítl propustit ho na jakoukoli záruku, třebaže pan Goodfellow proti tomuto přísnému postupu vášnivě protestoval a sám se nabídl, že složí kauci v potřebné výši. Tato šlechetnost byla v dokonalém souladu s Karlíkovým účinným a rytířským chováním, jež projevoval po celou dobu svého pobytu v Rattleborough. V tomto okamžiku se ten vzácný člověk dal do té míry strhnout vroucím soucitem, že zřejmě dočista zapomněl, že na úhradu záruky, kterou mladému příteli nabídl, nemá na celém širém světě nic, co by stálo za dolar.

Výsledek soudního řízení si snadno domyslíte. Když se při nejbližším zasedání kriminálního soudu pan Pennifeather za neskrývaného zatracování celé obce za svůj čin odpovídal, byl řetěz nepřímých důkazů tak jednoduchý a nezvratný (pan Goodfellow jej podepřel ještě několika dalšími usvědčujícími fakty, které pod tlakem svého citlivého svědomí nemohl zamlčet), že porota ani neopustila soudní síň a okamžitě oznámila svůj výrok: Vinen vraždou z pohnutek nízkých a nečestných. Krátce potom byl nešťastník odsouzen k trestu smrti a poslán do okresní věznice, aby tu očekával neúprosnou odplatu zákona.

A zatím si Karlík Dobráček svým ušlechtilým vystupováním ještě víc naklonil počestné občany města. Proti dřívějšímu se jeho oblíba snad zdesateronásobila a pohostinnost, s kterou ho všude častovali, vedla nakonec docela přirozeně k tomu, že se – byť s jistým sebezapřením – zřekl svého až přehnaně skromného způsobu života, který si na něm doposud vynucovala chudoba. Pořádal teď ve svém domě dosti často večírky, které sršely vtipem a veselím – tu a tam ovšem zkaleným vzpomínkou na neblahý, truchlivý úděl, který co nevidět dolehne na synovce hostitelova blízkého, nedávno oplakaného přítele.

Jednoho krásného dne byl tento velkodušný starý pán příjemně překvapen tímto dopisem:

Vážený pan Charles Goodfellow, Rattleborough

Odesílatelé: B. C. M. a spol.

Chát Mar. A – No.1. – 6 tuctů láh. (1/2 veletuctu)

Vážený pane!

Na základě objednávky, kterou naše firma obdržela asi před dvěma měsíci od našeho ctěného zákazníka pana Barnabáše Shuttleworthyho, dovoluujeme si dnes zaslati na Vaši adresu dvojitou bednu Château Margaux, druh Antilopa s fialovou pečeti. Bedna nese číslo a označení uvedené na okraji listu.

K dalším službám vždy ochotni, poroučíme se s veškerou úctou Brock, Cvock, Mlock a spol.

P. S. Bedna Vám bude doručena nákladním vozem den po obdržení tohoto dopisu. Poručení panu Shuttleworthymu.

B. C. M. a spol.

Jisté je, že od smrti pana Shuttleworthyho se pan Goodfellow vzdal veškeré naděje, že slíbené Château Margaux ještě někdy dojde; a proto teď v daru spatřoval jakýsi jedinečný příznivý zásah Prozřetelnosti. Měl samozřejmě nesmírnou radost a v návalu dobré pohody sezval na druhý den spoustu přátel, aby s nimi na malé hostince načal víno od toho starého dobráka Shuttleworthyho. Ne že by se v pozvánkách, jež rozeslal, o "starém dobrákovi Shuttleworthym" jakkoli zmínil. Hodně o tom, pravda,

přemýšlel a nakonec se rozhodl o věci pomlčet. Pokud si vzpomínám, nezmínil se vůbec nikomu, že dostal darem Château Margaux. Požádal jen přátele, aby přišli a pomohli mu vypít trochu moku vzácně jemné chuti a lahodné vůně, který si před dvěma měsíci objednal a který má nazítří obdržet. Často mi vrtalo hlavou, proč Karlík dospěl k závěru pomlčet o tom, že víno dostal od svého starého přítele, nikdy jsem však důvod jeho jednání plně nepochopil, třebaže nějaký znamenitý a šlechtitný důvod k tomu nepochybně měl.

Konečně nastalo ráno a do domu pana Goodfellowa začala proudit vybraná společnost. Snad se tu sešlo půl města – i já jsem se dostavil – jen Château Margaux se k nemalé rozmrzelosti hostitele poněkud opozdilo. Teprve k večeru, když už hosté spořádali učiněnou horu jídla, jež jim Karlík předkládal, kýžený nápoj dorazil. Byla to bedna přímo obludných rozměrů, a protože byli všichni jak náleží rozjařeni, jednomyslně se usnesli, že ji vyzvednou na stůl a bez meškání vykuchají.

Jak řekli, tak udělali. I já jsem přiložil ruku k dílu; a tak, než byste pět napočítali, ocitla se bedna na stole mezi láhvemi a sklenkami, z nichž mnohá při tom strkání vzala zasvé. Karlík, který už měl pěknou špičku a ve tváři byl rudý jako rak, usedl se strojenou důstojností do čela tabule a začal zuřivě bušit karafou do desky, vyzýváje společnost, aby "při obřadu vykopávání pokladu" zachovala klid.

Lidé ještě chvílku povykovali, pak se však přece jen utišili, a jak se velmi často v podobných případech děje, rozhostilo se náhle hluboké, nápadné ticho. Požádali mne, abych vypáčil víko bedny, a já jsem samozřejmě "s nesmírným potěšením" vyhověl. Zasunul jsem dlátko, lehce do něj několikrát ťukl kladívkem, a víko odletělo. V témže okamžiku se v bedně tváří v tvář hostiteli prudce posadila zohavená, zkrvavená, takřka rozložená mrtvola zavražděného pana Shuttleworthyho. Strnule, truchlivě upírala po několik vteřin své kalné, hnílobné oči přímo na pana Goodfellowa a pronesla pomalu, avšak jasně a důrazně tato slova: "Vrah jsi ty!" Pak, jako by se jí tím nevýslovně ulevilo, přepadla přes okraj truhlice a roztáhla po stole své roztřesené údy.

Výjev, který následoval, se nedá vylíčit. Úprk ke dveřím a oknům byl strašlivý, i docela statní mužové omdlévali na místě hrůzou. Avšak po prvním zběsilém, vřeštivém záchvatu děsu se všechny oči obrátily na pana Goodfellowa. Kdybych žil tisíc let, nikdy nezapomenu na ten žalostný výraz, který jako smrtelná muka zkřivil jeho zsinanou tvář, ještě před chvílí tak brunátnou z úspěchu a vína. Dlouho seděl nehybně jako mramorová socha a vyhaslý pohled jeho očí naznačoval, že je zcela pohroužen do sebe, že úporně zpytuje své zvrhlé, vražednické svědomí. Tu mu šlehlo v očích, a jako by se opět vrátil do vezdejšího světa, s prudkým trhnutím vyskočil z křesla, pak hlavou a rameny těžce dopadl na stůl a dotýkaje se mrtvolý začal ze sebe chvatně a vášnivě chrlit přiznání – do nejmenší podrobnosti se přiznal k hnusnému zločinu, za který byl pan Pennifeather uvězněn a čekal v žaláři na smrt.

Vypověděl zhruba toto: Sledoval svou oběť až k rybníčku, tam střelil z pistole po koni, pažbou své zbraně jezdce udolal, zmocnil se jeho náprsní tašky, a koně, kterého pokládal za mrtvého, s námahou odvedl k houštině u vody. Potom na svého koně naložil tělo pana Shuttleworthyho a dopravil je přes les do vzdálené a bezpečné skrýše.

Vestu, nůž, prázdnou peněženku a náboj podstrčil vlastnoručně na místa, kde tyto věci byly později nalezeny – aby se pomstil panu Pennifeatherovi. Také zakrvácený šátek a košili nastražil on.

V závěru svého líčení, při němž nám stydla krev v žilách, se podlý zločinec zajíkal, slova mu vázla, zněla dutě. Když konečně zpověď doříkal, vstal, odpotácel se od stolu a padl mrtev k zemi.

Prostředky, jimiž jsem toto doznání z pana Goodfellowa naštěstí ještě včas vynutil, byly přes svou účinnost vpravdě jednoduché. Jeho přehnaná upřímnost mne odpuzovala a od samého začátku ve mně vzbouzela podezření. Byl jsem u toho, když ho pan Pennifeather udeřil, a posupný výraz, který se mu tehdy – třeba jen letmo – mihl v obličeji, mne přesvědčil, že svůj slib pomsty, jak to jen půjde, nemilosrdně splní. Byl jsem proto ve střehu a viděl jsem Karlíkovo pletichářské počínání v docela jiném světle než dobří občánkové z Rattleborough. Záhy jsem poznal, že všechna inkriminující odhalení pocházejí, ať přímo nebo nepřímo, od pana Goodfellowa. Co mi však úplně otevřelo oči, byla příhoda s kulkou, kterou vlastnoručně vytáhl z útrobu poslého koně. Já jsem na rozdíl od rattleboroughských nezapomněl, že jednou dírou kulka do hrudi vnikla a druhou z ní vyšla. Jestliže byla nalezena ve zvířeti, z kterého už jednou vylétla, je nasnadě, že ji tam nezbytně vložil ten, kdo ji našel. Zakrvácená košile a šátek mi potvrdily myšlenku, kterou mi vnukl náboj – zkouškou jsem si ověřil, že krev je jen znamenitý klaret, nic víc. Když jsem se pak zamyslel i nad tím, jak pan Goodfellow poslední dobou stupňuje svou štedrost a výdaje, pojal jsem podezření, které nebylo o nic mírnější proto, že jsem si je nechával pro sebe.

Mezitím jsem začal na vlastní pěst soustavně pátrat po mrtvole pana Shuttleworthyho. Z pochopitelných důvodů jsem se na hony vyhýbal končinám, kudy pan Goodfellow vodil svůj houfec pátrajících. Za několik dní se dostavil výsledek: narazil jsem na starou vyschlou studnu, téměř úplně zarostlou houštím, a na jejím dně jsem objevil to, co jsem hledal.

Čirou náhodou jsem před časem vyslechl onen sousedský rozhovor, kdy se pan Shuttleworthy dal obloudit lichotivými řeči svého denního hosta a slíbil mu bednu Château Margaux. Na základě toho jsem pak jednal dál. Opatřil jsem si pevnou kostici, vsunul ji mrtvému do hrdla a tělo jsem pak složil do staré bedny od vína – dává si záležet, abych je ohnul zároveň s kosticí; když jsem přitloukal víko, musel jsem je násilím přidržovat – samozřejmě jsem předpokládal, že v okamžiku, kdy budou uvolněny hřebíky, víko odletí a mrtvola se vymrští.

Takto vybavenou bednu jsem ještě očísloval, označoval a opatřil adresou, pak jsem jménem obchodníků s vínem, s kterými pan Shuttleworthy obchodoval, napsal dopis, který už znáte, a nakonec jsem přikázal sluhovi, aby na moje znamení přivezl bednu na káře před dům pana Goodfellowa. Pokud jde o slova, která měl mrtvý pronést, spolehl jsem se plně na své břichomluvecké schopnosti, a pokud jde o jejich účinek, byl jsem si jist, že otřesou vrahovým svědomím.

Myslím, že už nemám co vysvětlovat. Pan Pennifeather byl ihned propuštěn, zdědil po strýci jmění, ze zkušenosti se jak náleží poučil, obrátil kartu a vedl od té doby nový, spokojený život.

MUŽ, KTERÝ SE ROZPADL

Příběh z nedávného tažení proti kmenům Bugabu a Kikapu

Pleurez, pleurez, mes yeux, et fondez-vous en eau!

La moitié de ma vie a mis l'autre au tombeau.

Corneille, Cid

Nemohu si momentálně vzpomenout, kdy a kde jsem se poprvé setkal s tím pěkným, pohledným chlapíkem – s honorárním brigádním generálem Johnem A. B. C. Smithem. Kdosi mě určitě tomu pánovi představil, to vím – na nějakém veřejném shromáždění, tím jsem si jist – pořádaném k čemusi velice významnému, o tom nepochybuji – na nějakém zajímavém místě, na to dám krk –, ale jak se ten člověk jmenoval, to jsem bůhvíproč zapomněl. Musím po pravdě přiznat, že jsem při představování zakoušel dosti trapné rozpaky, které mi zabránily vnímat čas i místo. Jsem od přírody nervózní je to u mne rodová slabost, za kterou nemohu. A každá záhada – sebemenší náznak něčeho tajemného, co přesně nechápu – mne dokáže žalostně rozklepat a vzrušit.

V celém zjevu té svérázné osobnosti bylo cosi, abych tak řekl, pozoruhodného – ano, pozoruhodného, i když tento přívlastek jen chabě označuje to, co mám na mysli. Byl to muž snad šest stop vysoký a budil impozantní, dominující dojem. Vyzařovala z něho jistá distingovanost, svědčící o jeho vybraném vychování a naznačující vybraný původ. Pokud jde o Smithovu fyzickou podobu, budu poněkud zevrubný ale nacházím v tom jakési tklivé uspokojení. Na jeho kštici by mohl být pyšný i Brutus; nenašli byste vlasy tak bohatě splývavé, vlasy s tak sytým, jasným leskem. Byly uhlově černé a právě tak zbarveny – či lépe nezbarveny – byly i jeho nepředstavitelné kníry. Jak vidíte, neubráním se nadšení, když mluvím o jeho knírech, a snad ani moc nepřeháním, když tvrdím, že to byly ty nejhezčí kníry pod sluncem. Ať tak či onak, obkružovaly a někde i částečně překrývaly ústa – ústa právě tak nevyrovnatelná. V nich se třpytily naprosto pravidelné, alabastrově bílé zuby. Zpoza nich zazníval, byla-li vhodná příležitost, dokonale jasný, zvonivý, melodický hlas. Co se očí týká, byl můj nový známý také víc než skvěle obdařen. Jedno jeho oko by vydalo za pár běžných zrakových orgánů. Byly hnědavé, nesmírně velké a lesklé a tu a tam byl u nich patrný onen zajímavě zešíkmený tvar, který tak zvýznamňuje pohled.

Generálova hrud' byla nesporně ta nejkrásnější hrud', jakou jsem kdy spatřil. Marně byste hledali sebenepatrnější chybičku v jejích nádherných proporcích. Tato vzácná souměrnost dala tím víc vyniknout ramenům, před nimiž by se s pocitem méněcennosti zarděl snad i mramorový Apollo. Vášnivě obdivuji krásná ramena, ale tak dokonalá – přiznávám – jsem ještě nikdy neviděl. Také paže byly veskrze znamenitě vymodelovány. Dolní končetiny si s nimi ovšem v půvabu nezdaly. Byly to opravdu úchvatné nohy, nic se jim nedalo vytknout. Každý znalec v tomto oboru by uznal, že jsou skvělé. Nebyly ani přehnaně, ani nedostatečně svalnaté, nepůsobily ani bytelně, ani křehce. Nedovedu si představit ladnější křivku, než jakou tvořila jeho kost stehenní (os femoris), a přesné, jemné vyklenutí fibuly v zadní partii tvarovalo úměrně vyvážené lýtko. Z celé duše jsem si přál, aby můj mladý nadaný přítel sochař Vemtodlatto spatřil nohy honorárního brigádyra Johna A. B. C. Smithe.

Ale přestože mužů tak bezvadně urostlých je na světě méně než šafránu, nechtělo se mi tak docela uvěřit, že ono pozoruhodné něco, o čem jsem se prve zmínil – ta zvláštní aura čehosi záhadného, jež oblévala moji novou známost –, vyplývá výlučně (a jestli vůbec) z absolutní dokonalosti jeho tělesné schránky. Snad by se toto “je ne

sais quoi" dalo přisoudit způsobu vystupování – ale ani tady si netroufám tvrdit nic určitého. Držel se poněkud upjatě, ne-li škrobeně – každý jeho pohyb byl poznamenán jakousi odměřenou a (smím-li to tak nazvat) hranatou přesností, která by u drobnější postavy budila ne zrovna nejpříjemnější dojem strojenosti, okázalosti nebo rozpačitosti, která však u džentlmena jeho nepochybného formátu byla ochotně vykládána jako výraz zdrženlivosti, vznešenosti, zkrátka něčeho, co v dobrém smyslu patří k důstojenství tak kolosálního rozměru.

Laskavý přítel, který mne generálu Smithovi představil, mi o tomto muži pošeptal do ucha několik slov na vysvětlenou. Je to prý pozoruhodný muž – velice pozoruhodný muž vpravdě jeden z nejpozoruhodnějších mužů našeho věku. Také u dam je prý neobyčejně oblíben – zejména zásluhou skvělé pověsti, kterou si získal svou odvahou.

"V tomto ohledu se mu nikdo nevyrovná – učiněný desperát – každým coulem zuřivec a rváč – to mi věřte," řekl přítel a tak tajemně ted' ztišil hlas, až mě zamrazilo.

"Věřte mi – každým coulem zuřivec a rváč. A to taky jaksepatří prokázal v té nedávné strašné bitvě uprostřed bažin tam dole na Jihu, v tom tažení proti indiánským kmenům Bugabu a Kikapu." (Nyní můj přítel poněkud vytřeštil oči.) "Pánbůh s námi – ten umí rozpoutat peklo! Divy udatenství! Jistě jste už o něm slyšel – víte, je to muž, jak –"

"Jak se pořád máte, člověče? Nu, jak se daří? Jsem moc rád, že vás vidím!" přerušil ho sám generál a přistoupil k nám blíž; mému společníkovi potrásl rukou a mně, když jsem mu byl představován, se trochu strnule, ale hluboce uklonil. Měl jsem tehdy dojem (a ten dojem nepominul), že jsem jakživ neslyšel tak jasný a tak zvukný hlas a neviděl tak krásný chrup, přesto však musím přiznat: bylo mi líto, že jsme právě v tom okamžiku byli vyrušeni, neboť přítelovy tlumené náznaky a nápovědi ve mně podnítily silný zájem o hrdinu tažení proti Indiánům.

Avšak mé rozladění záhy zaplašil jiskrný hovor, jímž mne obšťastnil honorární brigádní generál John A. B. C. Smith. Můj přítel nás vzápětí opustil, a tak jsme si spolu mohli dlouze a důvěrně popovídat, a bylo to nejen milé, ale i velice, velice poučné. Tak výřečného člověka s tak širokými povšechnými znalostmi jsem snad nepoznal. Přitom se ovšem s patřičnou skromností vyhýbal tématu, které mi nejvíc leželo na srdci – totiž záhadným okolnostem, jež provázely válku s bugabuskými Indiány –, a mně zas na druhé straně bránil pocit jisté diskrétnosti nakousnout tuto otázku, i když jsem byl, přiznám, v silném pokušení to udělat. Také jsem si uvědomil, že tento statečný voják mluví raději na náměty z oblasti filozofie a že se zvláštním zalíbením vykládá o rychlém pokroku v technickém vynalézání. Ba možno říci, že se pokaždé, ať jsem hovor stácel kamkoli, neúchylně vracel k tomu předmětu:

"Tomu se vůbec nic nemůže vyrovnat," říkal. "Jsme obdivuhodný národ a žijeme v obdivuhodné době. Padáky a železnice – mechanické pasti na vetřelce, mechanické spouště u střelných zbraní ! Naše parníky brázdí všechna moře a poštovní balóny Nassau budou co nevidět pravidelně létat (za pouhých dvacet liber šterlinků jedna cesta!) mezi Londýnem a Timbuktu. A kdo si troufne odhadnout, jaký dalekosáhlý vliv na život společenský – na umění – obchod – literaturu – bude mít ve svých bezprostředních důsledcích elektromagnetismus! A tím to nekončí, to vás ujišťuji! Vynálezectví se dalo na pochod, který nikdo nezastaví. Nejúchvatnější nejdůmyslnější – a dovolte, abych dodal, pane – pane Thompsone – tak se tuším jmenujete, že ano –, abych dodal, že i nejpotřebnější – ano, vpravdě nejpotřebnější – mechanické vynálezy se denně rojí jako houby po dešti, smím-li se tak vyjádřit, anebo ještě obrazněji – jako kobyly – jako kobyly, pane Thompsone – všude, kam se – é – é – é podíváte!"

Přestože se Thompson (samozřejmě) nejmenuji, nemusím snad ani podotýkat, že můj zájem o generála Smithe po rozchodu s ním ještě vzrostl a zároveň i obdiv k jeho konverzačním schopnostem a že jsem si plně uvědomil, jaké neocenitelné výhody nám skýtá život v tomto věku technického rozvoje. Má zvědavost však nebyla zcela ukojena, a proto jsem se rozhodl okamžitě pátrat dál mezi svými známými o všem, co se týká jak osobnosti samého generála, tak – a to především – ohromujících událostí během tažení proti Bugabuům a Kikapuům, činů, na nichž měl tento muž lví podíl.

První příležitost se mi naskytla – s rozechvěním přiznávám, že jsem se jí bez váhání chopil – jednou v neděli při kázání reverenda doktora Bubbenduppa, když jsem shledal, že sedím nejen ve stejné lavici, ale přímo vedle své ctihodné, sdílné a roztomilé přítelkyně slečně Tabithy T. V duchu (a to velmi důvodně) jsem zajásal nad touto šťastnou shodou okolností. Jestli vůbec někdo něco ví o honorárním brigádýrovi Johnovi A. B. C. Smithovi, říkal jsem si, pak ten někdo není nikdo jiný než slečna Tabitha T. Stačilo pár telegrafických pohledů, a už jsme si sotto voce důvěrně šuškali.

"Smith!" odvětila na můj naléhavý dotaz. "Smith myslíte generála Johna A. B. C. ? Božíčku, já myslela, že o něm všechno víte! Žijeme v době báječných vynálezů! Je to krvavá historie – banda zlotřilců, ti Kikapuové! A on – bojoval jako hrdina – konal divy udatenství – pokryl se slávou! Smith! Honorární brigádní generál John A. B. C.! No, to je přece ten muž –"

"Muž!" vpadl jí z plných plic do řeči doktor Bubbendupp a. bouchl přitom tak mohutně do pulpitu, že se (pulpit) málem rozletěl. "Muž narozený z ženy jest krátkého věku a plný lopotování; jako květ vychází a podřát bývá!" Leknutím jsem odskočil až na konec lavice a z rozhorlených pohledů duchovního jsem vyčetl, že příčinou hněvu, který byl málem osudný kazatelně, bylo šuškáni mezi mnou a onou dámou. Inu, jakáž pomoc – způsobně jsem se podvolil a v mukách důstojného mlčení jsem vyslechl zbytek tohoto znamenitého sermonu.

Následující večer jsem zavítal poněkud opožděně do divadla Rétoreon – pevně jsem věřil, že tam svou zvědavost okamžitě ukojím, že stačí vstoupit do lóže oněch kvintescencí vlídnosti a vševědoucnosti, jakými jsou slečny Arabella a Miranda Cognoscentiovy. Skvělý tragéd Klimax hrál před vyprodaným hledištěm Jaga a dělalo mi jisté potíže vyslovit svá přání dost srozumitelně; nijak mi to neulehčovala okolnost, že lóže byla přímo nad rampou a značně přečnívala do jeviště.

"Smith!" řekla slečna Arabella, když jí konečně svítlo, oč mi běží. "Smith – snad ne generál John A. B. C.?" "Smith?" otázala se Miranda zasněně. "Ach božíčku, už jste někdy viděl tak pěknou postavu?" "Nikdy; madam, ale povězte mi –" "Nebo tu nenapodobitelnou eleganci?"

"Nikdy, namouduši nikdy! Ale buďte tak hodná a řekněte mi –"

"Takový cit pro jevištní efekt?" "Madam!"

"Nebo tak vytříbený smysl pro pravou krásu Shakespeara? Jen se prosím podívejte na to lýtko!"

"K čertu!" zamručel jsem a obrátil se opět k její sestře.

"Smith?" řekla: "Snad ne opravdu generál John A. B. C.? To je ale krvavá historie, vidíte – hrozní zlotřilci, ti Bugabuové – divoši a kdoví co ještě! Ale žijeme v době báječných vynálezů! Smith! Ach ano – veliký muž – učiněný desperát – pokryl se

slávou – divy udatenství ! Jakživ jste neslyšel?!" (Tuto větu zavřeštěla.) "Můj ty bože – to je přece ten muž –"

"– můžeš vzít mák anebo mandragoru!

Už žádný spavý lektvar, co jich má svět,

tě nezkonejší v ony sladké sny,

jež blažily tě včera!"

zařval mi Klimax přímo do ucha a tak mi přitom zašermoval pěstí před obličejem, že jsem si to nemohl a také nemínil dát líbit. Ihned jsem se slečnám Cognoscentiovým odporoučel; odebral jsem se do zákulisí a tam jsem tomu sprostému trhanovi tak napráskal, že si to bude určitě do smrti pamatovat.

Doufal jsem, že na večírku krásné vdovy paní Kathleen O'Trumfové se podobného zklamání nedočkám. A v této naději, sotva jsem usedl ke kartám proti své sličné hostitelce, jsem vyrukoval s otázkami, jejichž rozluštění bylo pro klid mé duše už naprosto nezbytné.

"Smith!" řekla má partnerka. "Snad ne generál John A. B. C.? To byla ale krvavá historie, vidíte – piky jste říkal? – ukrutní zlotřilci, ti Kikapuové! – ale pane Tattle, dávejte pozor, hrajeme whist! – žijeme ovšem v době vynálezů, dá se říci, ve veliké době – znamenité, par excellence – mluvíte francouzsky? – ó nesporně hrdina – učiněný desperát! srdcové karty nemáte, pane Tattle? Tomu nevěřím! – pokryl se slávou – konal divy udatenství a tak dále – jakživ jste neslyšel?! Ale vždyť je to přece ten muž –"

"Mooge! Kapitán Mooge!" zaječela drobná vetřelkyně z odlehlého kouta místnosti. "Mluvíte o kapitánovi Moogeovi a jeho souboji? Ach, o tom musím slyšet – povídejte, povídejte dál, paní O'Trumfová! Prosím, prosím, vyprávěj te!" A paní O'Trumfová vyprávěla – o jistém kapitánovi Moogeovi, kterého buď zastřelili, nebo pověsili a který si podle mne zasloužil obojí. Ano! Paní O'Trumfová vyslechla prosbu té ženské a povídala – já jsem ovšem nemínil vyslechnout. paní O'Trumfovou a odešel jsem. Ten večer bych se byl už sotva něco dozvěděl o honorárním brigádním generálovi Johnu A. B. C. Smithovi.

Přesto jsem se utěšoval nadějí, že smůlu musím jednou protrhnout, a usmyslil jsem si, že na tanečním soaré toho okouzlujícího andílka, totiž paní Piruetové, stůj co stůj vymámím kýžené informace.

"Smith?" řekla paní Piruetová, když jsme spolu poskakovali v pas de zéphyr. "Smith? – snad ne generál John A. B. C.? Ohavná záležitost s těmi Indiány, vidíte – hrozní netvorové, ti Bugabuové! – nevytácejte ty palce ven, nedělejte mi ostudu! – nesmírně statečný muž – chudák – ale žijeme v době báječných vynálezů – ach, počkejte, došel mi dech hotový desperát – divy udatenství – že jste o něm nikdy neslyšel? – to se mi ani nechce věřit – musím se posadit a všechno vám objasnit – Smith! To je přece ten muž, který se –"

"– který se směje, povídám!" zavřeštěla slečna Intelktová, když jsem paní Piruetovou odváděl ke křeslu. "Kdo to jakživ slyšel? Je to přece Muž, který se směje – v žádném případě Muž, který pláče – i když je to smutný příběh!" A slečna Intelktová mi velmi kategoricky pokynula, abych ji následoval, takže jsem musel chtě nechtě opustit paní Piruetovou a rozsoudit literární spor o názvu jistého románu jakéhosi francouzského spisovatele jménem Hugo. Třebaže jsem velmi pohotově prohlásil, že se dílo správně

jmenuje Muž, který pláče, a v žádném případě Muž, který se směje, paní Piruetovou, k níž jsem se chtěl vrátit, jsem už nikde nenašel. Opustil jsem její dům s pocity zatrpklé nevraživosti k celému rodu Intelektů.

Ted' už začalo jít opravdu do tuhého; napadlo mě obrátit se bezodkladně na svého blízkého přítele pana Theodora Blasphémateura, neboť jsem věděl, že od něho se dozvím aspoň něco určitého.

"Smíth!" řekl svým příznačným způsobem – měl totiž ve zvyku protahovat některé samohlásky. "Smíth – snad ne generál John Á – Bé – Céé? Bárbarský kousek ód těch Kikapu–ů–ů, což? No řekněte, nemám právdu? Účiněný desperát – óhromná škoda, na mou čest! – báječná doba báječných vynálezů! – dívy údatenství! Mímoходом, už jste někdy slyšel o kapitánovi Moo–oo–ooeovi?"

"Kapitán Mooge ať jde k čertu!" řekl jsem. "Pokračujte laskavě s tím, co jste začal."

"Nu – dobrá – ale výjde to ná stejno – la měme chooose, jak říkáme ve Fráncii. Smíth, hm? Brigádní generál John Á – Bé – Cééé? Póslýšte," tu si pan Blasphémateur přiložil významně prst k nosu, "póslýšte, přece mi nébudete chtít s čistým svědomím vážně námluvit, že o Smíthově případu névite zrovna tólik co já? John Á – Bé – Cééé? Vždyť je to proboha ten můůůůž –"

"Pane Blasphémature," zaprosil jsem úpěnlivě, "je to tajemný muž mnoha tváří?"

"Ne, to nééé," pravil a zatvářil se poťouchle, "a není to áni lésní, áni dívý, áni lédový, áni óhnivý můůůž!"

Takovou odpověď jsem pokládal za vyslovenou a zcela záměrnou urážku, a tak jsem odešel nadmíru rozhořčen a pevně odhodlán vyzvat svého přítele pana Blasphémateura, aby mi co nejdříve vysvětlil toto nedžentlmenské jednání a nevychovanost.

Ale pokud jde o informaci, kterou jsem prahnul získat, stále jsem ještě nezhazoval flintu do žita. Zbýval mi ještě jeden zdroj. Rozhodl jsem se, že půjdu přímo tam, kde vyvěrá. Navštívím okamžitě samého generála a nepokrytě ho požádám, aby mi rozluštil tu strašlivou záhadu. U něho jistě nenarazím na nějaké dvojznačné vytáčky. Promluvím prostě, jasně a důrazně – budu stručný jako telegraf – koncízni jako Tacitus, úsporný jako Montesquieu.

Dostavil jsem se časně a generál se právě oblékal, ale vzkázal jsem mu, že jde o velmi naléhavou záležitost, a starý černošský sluha mě pak zavedl do generálovy ložnice a po celou návštěvu se od nás nehnul. Jakmile jsem vstoupil, samozřejmě jsem se rozhlédl po muži, který tam měl být, ale nikde jsem ho neviděl. Na podlaze těsně u mých nohou se válel jakýsi veliký a prapodivně vyhlížející ranec čehosi, a protože jsem nebyl zrovna v nejprívětivější náladě, odkopl jsem tu věc z cesty.

"Ehm! Au – tomuhle říkám zdvořilost!" pronesl ten ranec tenkým, směšným hláskem – bylo to něco mezi kvikáním a pištěním, a co jsem naživu, nic podobného jsem neslyšel.

"Ehm – pěkná zdvořilost, jen co je pravda."

Vykřikl jsem hrůzou a odskočil do nejzazšího kouta pokoje.

"Propánakrále, mládenče!" zapištěl opět ranec. "Copak copak – nu, copak se děje? Mám takový dojem, že mě vůbec neznáte."

Co jsem jen na tohle mohl říci – řekněte, co? Odvrávorál jsem do křesla a s vytřeštěnýma očima a s ústy dokořán jsem čekal, co se z toho fantazmatu vyklube.

“Ale je to opravdu divné, že mě neznáte – nezdá se vám?” zakničela opět ta zmuchlanina, která teď, jak jsem ji pozoroval, prováděla na podlaze jakýsi nepostižitelný pohyb, velmi se podobající navlékání punčochy. Zatím jsem však postřehl jen jednu nohu.

“Vám to nepřipadá divné, že mě neznáte? Přines mi tu nohu, Pompe!” A sluha Pompeius podal ranci bezvadnou, už přistrojenou korkovou nohu; balík si ji bleskurychle přišrouboval a vztyčil se mi před očima.

“A byl to ošklivý masakr, to vám řeknu,” pokračovala ta věc jakoby v samomluvě, “ale když se člověk pustí do křížku s Indiány, jako jsou Bugabuové a Kikapuové, nemůže čekat, že z toho vyjde jen s nějakým šrámem. A teď tu paži, Pompe, buď tak hodný. Na korkové nohy –,” obrátil se zas ke mně, “je nejlepší Thomas, ale kdybyste, můj milý, potřeboval někdy ruku, doporučil bych vám jedině firmu Bishop.” Zatím mu Pompeius přišrouboval paži.

“Dá se říci, že nám opravdu pěkně zavařili. A teď, ty pse, na mě hod’ ramena a hrud’! Nejlepší ramena dostanete u Pettita, ale jak jde o prsa, tak to si musíte zajít k Ducrowovi.”

“Prsa!” žasl jsem.

“Tak Pompe, jak dlouho se budeš párat s tou parukou? Skalповání je přece jenom neurvalá procedura, ale můžete si opatřit opravdu bezvadnou paruku u De L'Ormeho.” “Paruku!”

“A teď, negře, zuby! Když chcete pořádný chrup, musíte k Parmlymu; hodně si počítá, ale zboží má skvělé. Spolkl jsem ovšem pár bezvadných zubů, když mě velký Bugabu natřel pažbou pušky.”

“Pažbou! Natřel!! Zrak mě přechází!!!”

“Á propos zrak – Pompe, tady máš oko, hezky mi ho zandej, ty darebo jeden! Tihle Kikapuové dovedou náramně rychle vydlobávat oči; ale je tu koneckonců doktor Williams, hotový kouzelník – neumíte si představit, jak bezvadně vidím očima, které mi vyrobil.”

Začínalo mi poznenáhlu, ale jasně svítat, že předmět přede mnou není nikdo jiný než můj nový známý honorární brigádní generál John A. B. C. Smith. Musím přiznat, že různé zásahy sluhy Pompeia přivodily nápadnou změnu v osobním vzezření toho muže. Jeho hlas mě ovšem stále poněkud zarážel; ale i tato zdánlivá záhada se záhy objasnila.

“Pompe, ty umouněný lotře,” zapištěl generál, “tak se mi zdá, že bys mě klidně nechal odejít bez patra.”

Nato černochovi cosi omluvně zamručel, přistoupil k pánovi, jako žokej koňovi mu znalecky otevřel ústa a obratně mu do nich vpravil jakýsi podivně vypadající přístroj, jehož účel jsem zcela nechápal. Avšak v celém výrazu generálova obličje nastala okamžitá a udivující změna. Když opět promluvil jeho hlas se rozezvučel zase tak plně, sytě a melodicky jako při našem prvním setkání.

“Zatracení pobudové!” zvolal tak jasným tónem, že jsem se té změny až polekal. “Zatracení pobudové – nejenže mi rozdrtili patro, ale stálo jim za námahu uříznout mi

aspoň sedm osmin jazyka. Ale v tomhle artiklu se v Americe opravdu žádná firma nevyrovná Bonfantimu. Mohu vám ho vřele doporučit," generál se přitom uklonil, "a ujišťuji vás, že to dělám s krajním potěšením."

Kvitoval jsem s krajním povděkem jeho laskavost a ihned jsem se rozloučil; pochopil jsem dokonale pravý stav věcí plně jsem pronikl do záhady, která mě tak dlouho sužovala. Všechno bylo jako na dlani. Případ byl jasný. Honorární brigádní generál John A. B. C. Smith byl muž – byl muž, který se rozpadl.

PÁD DO MAELSTRÖMU

Cesty boží jak v Přírodě, tak v činech Jeho Prozřetelnosti nepodobají se cestám našim; a naše výtvořiny nelze také nikterak přirovnávat k nezměrnosti, hloubce a nezbadatelnosti Jeho děl, která jsou obdařena hlubinami závratnějšími než studnice Démokritova. / Joseph Glanville

Konečně jsme vystoupili na vrchol nejvyššího útesu. Stařec byl zřejmě tak vyčerpán, že několik minut nemohl mluvit.

„Není to tak dávno,“ řekl posléze, „co bych vás byl mohl vést po téhle cestě právě tak snadno jako můj nejmladší syn; ale asi tak před třemi roky mne potkalo něco, co ještě žádného smrtelníka nepotkalo – či co aspoň nikdo nepřežil, aby o tom mohl vyprávět – a těch šest hodin smrtelné hrůzy, které jsem tehdy zakusil, mne na těle i na duchu dočista zlomilo. Nejspíš si o mně myslíte, že jsem velmi starý člověk – ale nejsem. Stačil necelý den, aby mi tyhle vlasy, předtím černé jako uhlí, zbělely, aby mi ochably nohy, povolily nervy, takže mě teď sebemenší námaha roztrěse a každý stínek vystraší. Věřte, že dostávám závrat, už když se podívám z téhle skalky?“

Ta „skalka“, na jejímž okraji se natáhl tak neopatrně, že byl na její vyčnělé, kluzké hraně zaklesnut lokty – ta „skalka“, tvořící strmou, hladkou, černě svítící stěnu propasti, trčela nějakých patnáct set stop z rozeklané pustiny pod námi. Nic by mne nepřilákalo přistoupit na šest kroků k jejímu okraji. Ba poloha mého společníka mě tak rozrušila, že jsem padl jak široký, tak dlouhý na zem, sevřel trsy kolem sebe a ani se neodvážil mrknout k obloze – marně se snaže zapudit myšlenku, že prudký vítr ohrožuje samy základy hory. Dlouho mi trvalo, než jsem se jakžtakž umoudřil a sebral odvahu posadit se a pohlédnout do dálky.

„Tyhle úzkosti hleďte překonat,“ řekl mi průvodce, „vždyť jsem vás sem přivedl, abyste se mohl hezky rozhlédnout po dějišti té události, o které jsem vám říkal – abyste měl to místo přímo před očima, až vám tu podivnou historii budu vypravovat.“

Jsme právě,“ pokračoval rozvláčným, pro něho příznačným způsobem, „jsme právě u samých břehů Norska – na osmašedesátém stupni šířky – v rozsáhlé norlandské provincii – a v smutném kraji lofotském. A sedíme zrovna na vrcholku hory, která se jmenuje Helseggen neboli Mračná. Teď se trochu zvedněte – jestli máte závrat, přidrže se trávy – tak – a podívejte se tamhle za ten pruh mlhy pod námi do moře.“

Hlava se mi motala, když jsem hleděl na širokou mořskou pláň, jejíž voda měla tak inkoustovou barvu, že mi rázem vytanulo mare tenebrarum z líčení núbijského zeměpisce. Lidská fantazie si sotva dovede vytvořit truchlivější a pustší panoráma. Vpravo i vlevo, kam až oko dohlédlo, táhly se jako valy světa obrysy hrozivě černých, trčících skal, jejichž ponurost dokresloval příboj, který proti nim s věčným vytím a jekem vysoko vrhal svůj bílý, strašlivý hřbet. Přímo proti výspě, na jejímž temeni jsme seděli, asi tak pět až šest mil od nás, bylo vidět v moři pustý ostrůvek; vlastně jsme jen rozpoznávali jeho polohu podle zuřivého vlnobití, které jej svíralo. Asi o dvě míle blíž k pevnině zvedal se další ostrůvek, menší, ošklivě rozeklaný a holý, tu a tam vroubený drúzou černavých skal.

Moře v prostoru mezi vzdálenějším ostrovem a pobřežím se chovalo prapodivně. Třebaže směrem k pevnině dul právě silný víchř – briga blížící se k břehům přiléhala se skasanou čelní plachtou, a i tak se celá neustále nořila do vln –, v oněch místech se nevzdouval normální příboj, tam se voda v krátkých, rychlých, vzteklych přívalech

hrnula do všech stran, a to i přímo proti větru. A pěna se téměř neobjevila, jen v těsném sousedství skal.

„Tomu ostrovu v dálce,“ pokračoval stařec, „říkají Norové Vurrgh. Ten prostřední je Moskoem. Tamten, asi míli na sever, je Ambaaren. A tamhle zas jsou Iflesen, Hoeyholm, Kieldholm, Suarven a Buckholm. A o kus dál – mezi Moskoem a Vurrghem – to jsou Otterholm, Flimen, Sandflesen a Skarholm. Tak se namouduší všechny ty ostrovy jmenují – ale proč je bylo zapotřebí vůbec pojmenovat, to ani vy, ani já nepochopíme. Slyšíte něco? Vidíte nějakou změnu ve vodě?“

Tak oběhlo prvních deset minut na vrcholku Helseggenu; vystoupili jsme na něj z lofotského vnitrozemí, a cestou jsme proto vůbec nezahlédli moře, které nás překvapilo až na nejvyšším útesu. Při starcově vyprávění jsem začal vnímat silný, znenáhla rostoucí zvuk, podobný bučení obrovského stáda bizonů na americké prérii; a již jsem si také všiml, že hladina pod námi, kterou by námořníci označili za silně zčeřenou, se prudce mění v proud směřující k východu. Přímo před mýma očima nabýval proud obludné prudkosti. Vteřinu co vteřinu se hnal rychleji, zběsileji. V pěti minutách se rozpoutala v celém prostoru až k Vurrghu nezkrotná vřava; ale nejmocněji to bouřilo mezi Moskoem a pobřežím. Zde se náhle to nesmírné řečiště, zbrzděné a protáté tisíci svárlivými průlivy a proudy, v zběsilé křeči vzdulo, s výbuchem, varem a sykotem se roztočilo do gigantických a nesčetných vírů a v peřejích se hnalo na východ s takovou rychlostí, s jakou se vody řítí jen do propasti.

Během několika dalších minut se celý výjev opět od základu změnil. Hladina se zvolna uklidňovala, vodní víry jeden za druhým mizely, teď však vznikaly mohutné šmouhy pěny, která se předtím ani neukázala. Tyto pruhy se pak dlouze protáhly, proluly a nakonec přejaly otáčivý pohyb ochablých vírů, jako by utvářely jádro dalšího, ještě obrovitějšího víru. A ten se také překvapivě náhle, avšak zřetelně a určitě začal rýsovat jako kruh s průměrem větším než jedna míle. Okraj kruhu tvořil široký pás třpytivé tříště; z té však ani kapka nesklouzla do jícnu děsivého trychtýče, jehož vnitřek, pokud jsme jen mohli dohlédnout, byla hladká, lesklá, černočerná vodní stěna, skloněná v úhlu dobrých pětáctýřiceti stupňů, ženoucí se opile vlnivým, vzdouvavým tryskem a volající do větru úděsným hlasem, půl jekem, půl řevem, jaký ani mocný proud Niagary ve svém smrtelném pádu nezvedá k nebesům.

Hora se třásla v základech, skála se kymácela. Vrhл jsem se na tvář a v nesmírném rozrušení se chytl kdejaké travinky.

„To nemůže být nic jiného,“ řekl jsem konečně starci, „než veliký vír Maelström.“

„Tak se mu taky někdy říká,“ pravil. „My Norové mu říkáme Moskoeström podle ostrova Moskoem, který je na půl cestě.“

Běžné zprávy o tomto víru mne zdaleka nepřipravily na to, co jsem spatřil. Líčení Jonase Ramuse, který je snad nejobšírnější ze všech, nemůže zprostředkovat ani tu nejkrotší představu o velkoleposti či o hrůze toho úkazu – nebo něco z omračujícího pocitu nevšednosti, který diváka zaplaví. Nevím bezpečně, odkud zmíněný autor Maelström pozoroval, ani kdy; ale jistě přitom nebyl na vrcholu Helseggenu a jistě to nebylo za bouře. Jsou však v jeho líčení místa, která mohu uvést pro jejich podrobnost, i když samozřejmě přibližují jen velmi matně dojem z té podívané.

„Mezi Lofotenem a Moskoem,“ praví autor, „je moře hluboké třicet pět až čtyřicet sáhů; na druhou stranu, směrem k Veru (Vurggh), však hloubky ubývá, takže lodi tudý nemohou projíždět bez nebezpečí, že se roztříští o skaliska; to se stává i za

nejklidnějšího počasí. Za přílivu proudí sice voda do úseku mezi Lofotenem a Moskoem s bouřlivou prudkostí, ale ryk jejího dravého odlivu přehluší snad i ty nejhrmotnější a nejhrozivější peřeje. Ten hluk je slyšet na několik mil, a víry a prohlubně jsou tu tak rozsáhlé a hluboké, že nevyhnutelně pohltní každou loď, která se dostane do jejich osidel, v táhnou ji ke dnu a tam ji napadrt' rozbijí o skály, a teprve když se moře utiší, jsou trosky vyvrhovány nahoru. Tato mezidobí klidu nastávají ovšem jen mezi odlivem a přílivem, a to za klidného počasí, a trvají i tak jen čtvrt hodinky; pak se proud rozběšňuje nanovo. A když je nejsilnější a vřavu zesílí ještě bouře, není radno přibližovat se k němu na dobrou míli. Čluny, jachty i větší lodi, které z neopatrnosti vpluly do jeho toku, byly smeteny. Často se také stává, že se k proudu až příliš blízko dostanou velryby a nápor vod se jich zmocní; a jak potom vyjít a bučí v marné snaze vyprostit se, nelze vůbec vyličit. Jednou proud zachytil medvěd, který se pokoušel přeplavat z Lofotenu na Moskoe a byl vtažen do víru; medvěd řval tak strašlivě, že ho bylo slyšet až na pobřeží. Veliké kmeny smrků a sosen, které proud pohltil, vyplouvají na povrch tak zpřeráženy a rozdrásány, jako by z nich rostly bodliny. To dotvrzuje, že dno tvoří ostré útesy a kmeny se mezi nimi zmítají. Tento proud se řídí přílivem a odlivem – každých šest hodin se směr příboje střídá. Roku 1645 časně zrána, osmé neděle před velikonoce, se tu rozpoutala taková vřava, že i kameny z pobřežních domů padaly na zem.“

Pokud jde o hloubku moře, nechápu, jak vůbec mohla být změřena v bezprostřední blízkosti víru. Těch „čtyřicet sáhů“ se může týkat jen úseků úžiny těsně u břehů buď Moskoenu, nebo Lofotenu. Hloubka uprostřed Moskoeströmu je jistě nesrovnatelně větší, a lépe než co jiného nás o této skutečnosti přesvědčí i boční pohled do propastného trychtýče z největšího útesu Helseggenu. Když jsem z tohoto temene hleděl na vyjící podsvětní Flegeton, musel jsem se usmívat prostoduchostí, s jakou počestný Jonas Ramus zaznamenával historky o velrybách a medvědech, jako by to bylo něco bezmála neuvěřitelného; mně totiž připadalo naprosto samozřejmé, že kdyby se i největší loď, která dnes brázdí oceány, dostala na dosah té vražedné přitažlivosti, mohla by jí stejně vzdorovat tak málo, jako peříčko vzdoruje hurikánu, a jistě by náraz beze stopy zmizela.

Pokusy vysvětlit tento úkaz – některé z nich, pokud si vzpomínám, mi při čtení připadaly docela hodnověrné – se mi teď jevily v naprosto jiném a neuspokojivém světle. Všeobecně se přijímá tvrzení, že tento vír, jakož i tři menší víry mezi Faerskými ostrovy, „nemají jiné příčiny než tu, že stoupající a klesající vlny narážejí při přílivu a odlivu na hrany skal a bradel, což do té míry stlačuje vodu, že pak peřejemi vyrazí; a tak čím vyšší příliv, tím hlubší je nepochybně pád, a přirozeným výsledkem toho všeho je vodní vír, jehož mohutná sací schopnost je dostatečně známá z menších pokusů“. – Tak praví *Encyclopaedia Britannica*. Kirchner a jiní si představují, že uprostřed maelströmské úžiny je průrva, která se zavrtává do zemské kůry a vyústuje kdesi daleko odtud – v jednom případě se dost rozhodně tvrdí, že je to Botnický záliv. A právě tuto domněnku, jakkoli bláhovou, má fantazie při pohledu na vír přijala nejochotněji; ale když jsem se o tom zmínil svému průvodci, překvapilo mne, že tento názor nesdílí, třebaže valná většina Norů o té věci tak smýšlí. Pokud jde o první výklad, přiznával, že mu za mák nerozumí, a já jsem s ním vlastně souhlasil – neboť ať si na papíře vypadá sebenezvratněji, je uprostřed burácení té propasti naprosto nesrozumitelný, ba nesmyslný.

„Pěkně jste se na ten vír vynadával,“ řekl stařec, „a teď se laskavě protáhněte kolem téhle skalky, abyste byl v závětří, kam tolik nedoléhá řev moře, a já vám povím příhodu, která vás přesvědčí, že bych měl něco o Moskoeströmu vědět.“

Usadil jsem se, jak si přál, a stařec pokračoval:

„Míval jsem ještě se dvěma bratry dvoustěžňovou šalupu, měla asi sedmdesát tun, a s tou jsme vyjížděli na ryby mezi ostrovy za Moskoem blízko Vurrghu. Ve všech prudkých protiproudech na moři se dá ve vhodnou dobu slušně lovit, jen když má člověk dost odvahy pustit se tam, jenže, jak vám povídám, ze všech lidí na lofotenském pobřeží jsme se jedině my tři vydávali pravidelně až k těm ostrovům. Obyčejně se jezdí lovit o hodný kus níž na jih. Tam se ryba chytne, kdy si vzpomenete, a bez nebezpečí, a proto je to oblíbenější loviště. Ale tam, na těch našich vyhlídnutých místech mezi skálami, se vytáhnou nejen ty nejlepší kusy, ale taky v daleko větším množství, takže jsme často za pouhý den nalovili tolik, kolik bázlivější mládenci nesehnali do kupy ani za týden. Vlastně to bylo od nás taková zoufalá spekulace – místo dřiny jsme hazardovali životem, naším kapitálem byla odvaha.

Kotvili jsme se šalupou v malé zátoce asi pět mil odtud podél břehu nahoru; a mívali jsme ve zvyku využívat za pěkného počasí té čtvrt hodinové přestávky mezi přílivem a odlivem k tomu, že jsme se rychle přeplavili přes hlavní úžinu Moskoeströmu, hodný kus nad prohlubní, a pak jsme spustili kotvu někde poblíž Otterholmu nebo Sandflesenu, kde spodní proudy nejsou tak divoké jako jinde. Tam jsme zůstávali, a teprve krátce před dalším itšením jsme vyplouvali zpátky domů. Nikdy jsme tuhle výpravu nepodnikali, jestliže nám nevál na cestu tam i zpátky stálý boční vítr – vítr, o kterém se dalo s jistotou říct, že nás před návratem nenechá na holičkách – a v tom jsme se taky zřídka kdy přepočítali. Za šest let jsme jen dvakrát museli celou noc kotvit na jednom místě pro úplné bezvětří, kteří právě v těchhle končinách je opravdu vzácné; a jednou jsme museli na lovišti zůstat a trápit se hladem skoro týden zas kvůli smrti, která propukla krátce potom, co jsme tam dorazili, a tak rozbouřila průliv, že na návrat nebylo pomyslení. Tenkrát by nás to bylo zaneslo na širé moře dálej co dálej (víry nás totiž proháněly kolem dokola tak zběsile, že jsme nakonec spustili kotvu a vlekli ji za sebou), kdybychom byli náhodou nevpluli do jednoho z té spousty příčných proudů, co se tam jeden den objeví a zítra už jsou pryč – nu, a ten nás pak zahnal až do závětří Flimenu, u kterého jsme naštěstí přistáli.

Já vám nevypovím ani dvacetinu těžkostí, které nás trápily přímo na lovišti – je tam člověku mizerně i za pěkného počasí –, ale vždycky jsme se hleděli protlouct bez pohromy aspoň tím peklem Moskoeströmu, ačkoli jsem občas míval taky srdce v kalhotách, když jsme se tam dostali nějakou tu minutu před nebo po začátku utišení. Někdy vítr nebýval tak silný, jak jsme si mysleli při vyplutí, a pak jsme zdaleka nedopluli tam, kam jsme chtěli, a šalupa se v tom proudu nedala ovládat. Můj nejstarší bratr měl osmnáctiletého syna a já jsem měl taky dva statné chlapce. V takových chvílích by se mohli chopit vesel a i později při lovu by nám mohli pomáhat, ale neměli jsme to srdce vystavovat mladé nebezpečí, když už jsme riskovali sami – protože, když se to tak vezme, bylo to hrozné nebezpečí, to mi věřte.

Za pár dní to budou tři roky, co se stalo to, o čem vám teď budu povídat. Bylo to desátého července a na ten den lidi v těchhle končinách do smrti nezapomenou, protože tenkrát zuřil nejstrašnější orkán, jaký kdy nebesa seslala; a přece celé dopoledne, a dokonce hodný kus odpůldne vál jen slabounký a stálý větřík od jihozápadu a k tomu zářilo slunce, takže ani nejzkušenější mořeplavec mezi námi nemohl předvídat, co pak přišlo.

My tři – moji dva bratři a já – jsme přepluli k ostrovům kolem druhé hodiny s poledne a brzy jsme měli skoro vrchovatou šalupu samých pěkných ryb, kterých – to jsme si

všimli – bylo ten den mnohem víc než kdykoli předtím. Na mých hodinkách bylo právě sedm, když jsme zvedli kotvu a vypluli domů, abychom zase nejhorší úsek strömu proploovali v mezidobí klidu, které mělo nastat v osm hodin.

Vyrazili jsme za čerstvého větru z pravého boku a chvíli jsme čile uháněli vpřed; na nebezpečí jsme si ani nevzpomněli, opravdu nebyl nejmenší důvod k obavám. Znenadání nás však překvapil vítr, který váł od Helseggenu. To bylo něco naprosto nebývalého, co se nám až dosud nepříhodilo, a taky jsem začal být drobátko neklidný, i když jsem nevěděl proč. Natočili jsme loď k větru, ale nemohli jsme se hnout z místa kvůli protiproudům; už jsem chtěl navrhnout, abychom se vrátili na naše kotviště, vtom jsme ale za zády spatřili obzor celý pokrytý prazvláštním měděným mrakem, který se s úžasnou rychlostí rozrůstal.

Větrík, který se vzdul proti nám, mezitím utichl, takže jsme byli najednou v naprostém bezvětří a moře si s námi dělalo, co chtělo. Tenhle stav netrval dlouho – ani jsme neměli čas o něm uvažovat. Neuplynula minuta a přepadla nás bouře – do dvou minut se obloha úplně zatáhla –, a když se k tomu přihnala ještě vodní tříšť, udělala se náhle taková tma, že jsme jeden druhého na lodi ani neviděli.

Bylo by bláhové chtít vám vyličit hurikán, který se tenkrát rozpoutal. Nejstarší námořník v Norsku nikdy nic podobného nezažil. Než nás to naplno zasáhlo, stačili jsme ještě honem svinout plachty, ale už první náraz nám urazil oba stěžně, zrovna jako by je přeťal, a hlavní stěžně vzal s sebou i mého nejmladšího bratra, který se k němu pro jistotu přivázał.

Naše loď byla něco tak lehoučkého – nu, hotové pírkó na vodě. Palubu měla hladkou, bez přístavků, až na malý poklop na přídi, který jsme před plavbou přes ström vždycky pevně zatloukli – pro případ, že by se vlny moc vzdouvaly. Nebýt toho, byli bychom náraz ztroskotali – protože na chvíli se voda nad námi dočista zavřela. Jak můj starší bratr unikl záhubě, to vám nepovím, poněvadž jsem to už nikdy nemohl zjistit. Pokud se mne týká, jakmile jsem strhl přední plachtu, plácl jsem sebou na palubu, vzepřel se nohama o nízké brlení na přídi a rukama jsem popadl kruhový svorník u paty předního stěžně. Udělal jsem to naprosto pudově – a podle všeho to bylo to nejlepší, co jsem mohl udělat –, protože na nějaké přemýšlení jsem byl až moc vyplašený.

Chvíli jsme byli, jak povídám, úplně pod vodou, a celý ten čas jsem zadržoval dech a svíral svorník. Když už jsem to nemohl vydržet, klekl jsem si – aniž jsem se ovšem pustil kruhu, a tak jsem si uvolnil hlavu. Potom se náš člun zatřepal zrovna jako pes, když vyleze z vody, a tak se aspoň trochu zbavil té záplavy. Snažil jsem se teď překonat mrákoty, které na mě padly, vzít rozum do hrsti a rozmyslet si, co dál – a tu mne kdosi uchopil za rameno. Byl to můj starší bratr. Srdce mi poskočilo radostí, protože jsem ho už viděl v moři – ale v příští vteřině se má radost proměnila v děs – neboť bratr přiblížil ústa těsně k mému uchu a vykřikl jen jedno slovo: „Moskoeström!“

Nikdo nikdy nepochopí, co jsem v tu chvíli prožíval. Roztrásl jsem se od hlavy k patě, jako bych měl prudký záchvat zimnice. Až moc dobře jsem si uvědomil, co tím jedním slovem myslí – věděl jsem, co mi tím chce naznačit. S větrem, který nás teď hnál, jsme nezadržitelně mířili do víru strömu a nic nás nemohlo zachránit!

Víte dobře, jak jsme úzinu strömu přeploovali vždycky daleko nad vírem, i když bylo překrásně, a jak jsme pak bedlivě vyčkávali klidné chvilky mezi příbojem – a teď si představte, že jsme se řítili rovnou do té prohlubně, a ještě v takovém orkánu! Ale

jedna věc je jistá, pomyslel jsem si, doplujeme tam zrovna v tom utišení – aspoň ždibínek naděje tu je –, ale vzápětí jsem se proklínal, co jsem to za blázna, když ještě bláhově uvažuji o naději. Dobře jsem věděl, že je s námi konec, i kdybychom byli velelodí s devadesáti kanóny na palubě.

Tou dobou první zuřivý nápor vichřice už ochabl, anebo jsme ji tolik nepocítovali, protože jsme kouzali před ní, ale buď jak buď vlny, které až dosud vítr srážel, uhlazoval a zpěňoval, se teď vzedmuly v učiněné hory. Také na obloze nastala podivná změna. Kolem nás bylo pořád tma jako v pytli, ale tkačka nad hlavou se zničehonic protrhla kulatá díra a v ní bylo jasné nebe – v životě jsem neviděl tak sytou, jasnou, tak čistou modř – a tou dírou prozařoval měsíc v úplňku a tak se vám třpytil, jak jsem ho třpytit ještě neviděl. Všechno kolem nás naprosto zřetelně ozářil – ale panebože, byla to podívaná, co ozařoval!

Několikrát jsem se pokusil na bratra promluvit, ale hukot se najednou tak rozmohl – aniž jsem chápal proč –, že bratr neslyšel jediné slovo, třebaže jsem mu z plných plic křičel do ucha. Pak zavrtěl hlavou a bledý jako stěna zdvihl ukazovák, jako by chtěl říci: „Poslouchej!“

Zprvu jsem nechápal, co tím myslí – brzy mi však kmitla hlavou šeredná myšlenka. Vytáhl jsem z kapsy hodinky. Nešly. Za svitu měsíce jsem pohlédl na jejich ciferník – vytryskly mi slzy a mrštil jsem hodinky daleko do moře. Zastavily se v sedm hodin! Už jsme zmeškali utišení příboje a vír strömu teď běsní naplno!

Když je loď dobře stavěná, řádně vyvážená a nepřetížená, a pluje-li v silné vichřici s plnými plachtami, vždycky se zdá, jako by vlny zpod ní klouzaly – což člověku z pevniny připadá velmi podivné. V námořnické hantýrce se tomu říká „jízda“.

Tedy až dosud se nám jízda po vzdutých vlnách hezky dařila, ale najednou nás obrovská vlna popadla zrovna pod kormou, a jak se zdvihala, vynášela nás s sebou bůhvíkam nahoru – výš a výš. Nikdy bych byl nevěřil, že může vlna vystoupit tak vysoko. A pak jsme sjížděli dolů, zhoupili se, klouzali a řítili se, až mi bylo zle a tak mdlo, jako bych ve snu padal z nějaké vysokánské hory. Když jsme však byli nahoře, rychle jsem se rozhlédl kolem – a ten krátký pohled mi úplně stačil. Rázem jsem poznal naši přesnou polohu. Vír Moskoeströmu byl asi čtvrt míle rovnou před námi – ale podobal se tak málo denně vídanému Moskoeströmu, jako se tamhleten vír, co na něj koukáte, podobá mlýnskému náhonu. Kdybych byl nevěděl, kde asi jsme a co nás čeká, byl bych to místo vůbec nepoznal. A tak jsem s hrůzou bezděky zavřel oči. Víčka se mi sama jakoby v křeči sevřela.

Snad neuběhly ani dvě minuty a náhle jsme pocítili, že vlny klesají; také nás obklopovala pěna. Loď sebou prudce trhla doleva a jako blesk vystřelila novým směrem. A současně zaniklo burácení moře v jakémsi ječivém skřeku – představte si zvuk, jako když tisíce parníků vypouští najednou páru. Ocitli jsme se v pásmu vlnobití, které vír výdycky obepíná; přirozeně mi napadlo, že v příští vteřině nás to srazí do propasti – do které jsme ovšem viděli jen nezřetelně, protože jsme letěli úžasnou rychlostí. Zdálo se mi, že loď ani nebrázdí vodu, nýbrž jen jako bublina poskakuje po povrchu příboje. Po jejím pravém boku byla propast víru, nalevo strměl nesmírný oceán, který jsme nechali za sebou. Stál tam jako obrovitá zmítající se stěna mezi námi a horizontem.

Snad vám to bude připadat divné, ale když jsme teď byli přímo v jícnu propasti, cítil jsem se vyrovnanější, než když jsme se k ní jen blížili. Vzdal jsem se veškeré naděje

a tím jsem se také do značné míry zbavil strachu, který mne zprvu ochromoval. Patrně mi zoufalství vzpružilo nervy.

Možná že to vypadá, jako bych se vychloubal – ale všechno, co vám povídám, je pravda: začal jsem uvažovat, jak je to nádherné a velkolepé, umírat takovým způsobem, a jak hloupé bylo ode mne myslet na něco tak nicotného, jako je vlastní osobní život, před tváří tak úchvatného projevu boží moci. A dokonce věřím, že jsem se při tom pomyšlení zarděl studem. Za chvilku jsem hořel nedočkavou zvědavostí na propast samu. Pocítil jsem dokonce touhu prozkoumat její hlubiny i za cenu oběti, kterou podstoupím; a nejvíc mne rmoutilo, že nikdy nebudu moci vyprávět kamarádům na souši o záhadách, které uvidím. Věřu, prapodivné představy v hlavě člověka při takovém neštěstí – často jsem si pak říkal, že to kroužení lodi kolem prohlubně mne trochu pomátlo.

A ještě jedna okolnost přispěla patrně k tomu, že jsem zase našel rovnováhu; v té poloze k nám totiž nedoléhal vítr, protože, jak jste sám viděl, pásma příboje je o mnoho niž než hladina oceánu – ten se nad námi tyčil v podobě vysokého, černého horského hřebenu. Jestli jste dosud nezažil opravdovou mořskou bouři, nemůžete si představit, jak takový vítr s vodní tříští dovede člověka pomást. Oslepí vás, ohluší, rdousí a připraví vás o veškerou schopnost jednat či uvažovat. Ale teď jsme měli od těchhle nepřijemností jakžtakž pokoj – právě tak jako na smrt odsouzení zločinci se dočkávají drobných úlev, které jim nejsou povoleny, dookud jejich osud není zpečetěn.

Nepovím vám, kolikrát jsme vlastně opsali ten kruh. Snad jsme celou hodinu kroužili kolem dokola, a to jsme spíš létali, než pluli, a ustavičně jsme se blížili ke středu příboje, k jeho strašlivému vnitřnímu okraji. Celou tu dobu jsem se nepustil svorníku. Můj bratr byl na zádi, kde se držel prázdného soudku na vodu, který byl pevně přivázán pod vydutým brlením a byl jedinou věcí, jež nebyla smetena z paluby při prvním náporu vichřice. Když jsme se přiblížili k samému kraji propadliště, pustil se soudku a sahal po kruhu, od kterého mi chtěl v hrůze smrti násilím odtrhnout ruce – kruh nebyl totiž dost velký, abychom se ho bezpečně mohli držet oba. V životě mne nic tak hluboce nezarmoutilo jako tento bratrův skutek – třebaže jsem věděl, že v té chvíli strachem zešílel, že se z něho stal pomatený zuřivec. Mně se ale vůbec nechtělo prát se s ním. Věděl jsem, že už na tom nesejde, jestli se z nás někdo drží, nebo ne, a proto jsem mu přenechal svorník a odebral se k soudku na záď. To mi nedělalo velké potíže, protože šalupa teď kroužila dost pravidelně, vyrovnaně a kymácela se jen s ohromnými rozkyvy a rozmachy víru. Ale sotva jsem zaujal novou polohu, nahnuli jsme se prudce na pravý bok a řítili se střemhlav do propasti. Rychle jsem vyblekotal modlitbu k Bohu a řekl si, že je po všem.

Jakmile jsem pocítil závratný let dolů, bezděčně jsem pevněji sevřel soudek a zavřel oči. Několik vteřin jsem se je neodvažoval otevřít v očekávání okamžitého konce a jen jsem se divil, že dosud nenastal smrtelný zápas s vodou. Ale vteřiny mýjely jedna za druhou. Dosud jsem žil. Přestal jsem cítit, že padáme, a také pohyb lodi se mi zdál skoro stejný jako předtím uprostřed pěny, až na to, že jsme se teď víc nakláněli. Zmužil jsem se a opět se rozhlédl kolem.

Nikdy nezapomenu na ty poocity posvátné bázně, děsu a údivu, s kterými jsem civěl kolem sebe. Lod' jako by se teď nějakým divem vznášela v půli cesty do hlubin na vnitřní straně nesmírně širokého a závratně hlubokého jícnu. Člověk by málem věřil, že ta stěna je z ebenu, kdyby šílenou rychlostí nevířila kolem nás a nezářila tak oslnivě a příšerně – neboť do ní z kruhové průliny v mracích, o které jsem se zmínil,

svítil úplněk a metal nádhernou záplavu zlata na její černé srázy a dál a hloub až do nitra propasti.

Ze začátku jsem byl příliš zmaten, abych něco podrobně pozoroval. Měl jsem jen celkový zaplavující dojem úděsné velkoleposti. Když jsem se však trochu vzpamatoval, bezděčně jsem pohlédl dolů – poloha šalupy na srázu prohlubně mi pohled tím směrem umožňovala. Loď seděla docela pevně na hladině – aspoň její paluba s ní byla v rovnoběžné rovině, jenže hladina sama se skláněla v úhlu pětáctýřiceti stupňů, takže mi připadalo, že ležíme úplně na boku. Přesto jsem si všiml, že udržuji rovnováhu právě tak dobře, jako bychom seděla na vodě zpříma jako svíce – to podle všeho působila rychlost, s jakou jsme kroužili.

Měl jsem dojem, že svět měsíce dopadá až na dno těch propastných hloubek, ale nic jsem tam pořádně nerozeznával pro hustou mlhu, která dole všechno zahalovala a nad kterou se klenula skvostná duha jako ten uzoučký, vratký most, který podle mohamedánů má být jedinou stezkou mezi Časem a Věčností. Ta mlžina či sprška vznikala zřejmě tím, jak se na dně srážely a protínaly ohromné stěny trychtýře, ale neodvážím se vám říct, jaký řev z té mlžiny vyřázel k nebi.

Když jsme poprvé sklouzli z vrstvy pěny do propasti, smetlo nás to po srázu hodně hluboko, pak jsme ale klesali velmi neúměrně. Vířili jsme kolem dokola – ale ne plynule, nýbrž s omračujícími smyky, které nás vrhaly tu jen několik desítek yard, tu zas bezmála kolem celého obvodu víru. Po každé otáčce jsme sice zvolna, ale naprosto viditelně poklesli.

Když jsem se tak rozhlížel po té nedohledné pustině tekutého ebenu, který nás unášel, všiml jsem si, že naše loď není jediným předmětem v objetí víru. Nad námi i pod námi jsem viděl trosky lodí, ohromnou zmršť stavebního dříví a kmenů i četné menší předměty, jako kusy nábytku, roztlučené bedny, sudy a prkna. Už jsem vám říkal, jak ve mně nepřirozená zvědavost zvítězila nad počátečním strachem. A čím jsem byl blíže hroznému konci, tím víc ve mně rostla. Začal jsem si s podivným zájmem prohlížet všechny ty věci, které nás na naší pouti provázely. Jistě jsem už blouznil, protože jsem se dokonce začínal bavit odhadováním, co dřív a s jakou rychlostí klesne do pěny pod námi. Jednou jsem se přistihl, že říkám: ‚Tahle jedle je teď určitě na řadě, ta teď žbluňkne dolů a zmizí,‘ – a pak mě zklamalo, že ji předhlonil vrak holandské obchodní lodi, který sjel dřív. Když jsem tak hádal ještě několikrát, a pokaždé špatně, přivedl mne tento fakt – totiž ty neúchylně špatné výpočty – na sled myšlenek, z kterých se mi znovu roztřásl údy a rozbušilo srdce.

Tentokrát mne neomráčil strach, byl to úsvit něčeho, co ještě víc vzrušuje – naděje. Tahle naděje se zrodila částečně ze vzpomínky, částečně z okamžitého pozorování. Vzpomněl jsem si na nejrozličnější plovoucí předměty rozseté po lofotských březích, myslím předměty, které nejdřív pohltil a pak vyvrhl Moskoeström. Valná většina těch věcí byla prazvláštním způsobem rozbita – byly tak odřeny a otlučeny, že působily dojmem, jako by z nich trčely třísky –, ale také jsem si jasně vybavil, že některé z nich vůbec nebyly pohmožděny. Nedovedl jsem si ten rozdíl vysvětlit jinak, než že ty potlučené trosky byly předtím pohlceny úplně – kdežto ty druhé vsál vír až na sklonku přílivu či odlivu, anebo z jiného důvodu klesaly tak pomalu dolů, že se před obratem příboje nedostaly na dno. Pokládal jsem za možné, že by je v obojím případě mohl vír zas vynést na hladinu, a nemusel je proto stihnout osud předmětů, které byly vtaheny dřív a rychleji. Všiml jsem si také tří důležitých věcí: předně, že čím větší byla tělesa, tím rychleji – podle obecného zákona – klesala; za druhé, že ze dvou předmětů stejného objemu, z kterých jeden byl kulatý a druhý měl tvar jakýkoli, padal

ten kulatý daleko rychleji; a za třetí, že ze dvou věcí stejně velkých, z nichž jedna měla tvar válce a druhá tvar libovolný, byl válec pohlcován pomaleji. Od té doby, co jsem se zachránil, hovořil jsem na tenhle námět několikrát se starým učitelem z našeho okresu a ten mě poučil o pojmech, jako je válcovitý či kulovitý tvar. Také mi vysvětlil – ovšem ten výklad jsem už zapomněl –, že to všechno, co jsem tam pozoroval, bylo vlastně přirozených důsledkem různých tvarů plovoucích trosek, a ukázal mi, jak to přišlo, že takový válec, který ve víru kroužil, odolával víc jeho sací síle a nebyl vtažen tak snadno, jako stejně objemný předmět jiného tvaru.

K tomuhle pozorování mne do značné míry pobídla jedna zarážející okolnost – a vlastně mě přiměla, abych své postřehy zužitkoval: při každé otáčce jsme totiž mýjeli něco jako sud nebo ráhno či stěžeň, jenže mnoho těch věcí, které byly na stejné úrovni s námi, když jsem poprvé otevřel oči na ty propastné divy, bylo teď vysoko nad námi a zdálo se, že se z dřívější polohy sotva pohnuly.

A už jsem se nerozmýšlel, co mám dělat. Rozhodl jsem se, že se pevně přivážu k soudku na vodu, kterého jsem se dosud držel, že ho odříznu od brlení a vrhnu se s ním do moře. Dával jsem bratrově znamení, ukazoval jsem mu na plovoucí sudy, které se k nám přibližovaly, a všemožně jsem mu naznačoval, co mám v úmyslu. Měl jsem nakonec dojem, že to pochopil, ale ať porozuměl, nebo ne, zoufale pokynul hlavou a odmítl opustit své místo u kruhu. Nemohl jsem k němu, v nejvyšší nouzi se nedalo otálet – i zanechal jsem ho s krutým přemáháním jeho osudu; připoutal jsem se k sudu provazy, kterými byl soudek až dosud přivázán k brlení, a bez dalšího váhání jsem se vrhl do moře.

Dopadlo to přesně tak, jak jsem doufal, že by to mohlo dopadnout. A protože vám ten příběh nevypráví nikdo jiný než já sám – protože vidíte, že jsem se opravdu zachránil – a také už znáte způsob, jakým se mi ta záchrana povedla, a víte tedy napřed všechno, co bych mohl ještě povídat, vezmu to už jenom zkrátka. Uplynula asi tak hodina od chvíle, co jsem vyskočil – a šalupa, která sklouzla daleko pode mne, náhle třikrát či čtyřikrát za sebou bleskurychle zakroužila a klesla i s milovaným bratrem navždy do zpěněného chaosu tam dole. Sud, ke kterému jsem se připoutal, klesl jen o trochu níž, než byla poloviční vzdálenost mezi dnem propasti a místem, kde jsem se vrhl přes palubu – a pak se celý vír začal od základu měnit. Stěna obrovského jícnu se očividně vyrovnávala, sklon se mírnil. Prudkost kroužení polevovala, zvolňovala se. Poznenáhlu mizela pěna i duha a dno hlubiny jako by se zvolna zvedalo. Obloha se vyjasnila, vítr se utišil; na západě se právě skláněl zářící úplněk, když jsem se octl na hladině oceánu; před očima jsem měl lofotské břehy; vyplul jsem zrovna nad místem, kde byl předtím ohromný vír Moskoeström. Příboj měl právě svou chvilku oddechu – i když hurikán pořád ještě valil obrovské vlny. Odnášelo mě to zběsile do úžiny strömu a za pár minut mnou moře smýkalo podél břehů k rybářským „revírům“. Sebrala mě loď nadobro vyčerpaného – a teď, když nebezpečí minulo – oněmělého ze vzpomínky na jeho hrůzy. Ti, co mě vytáhli, byli moji staří kamarádi, s kterými jsem se denně vídal, ale nepoznali mě – právě tak jako by nepoznali poutníka z říše duchů. Vlasy, den předtím černé jako havran, jsem měl bílé, jak je vidíte teď. Prý se mi taky změnil celý výraz obličeje. Vyprávěl jsem jim, co se mi stalo – oni tomu nevěřili. Teď ten příběh vyprávím vám – a sotva mohu čekat, že byste tomu uvěřil ochotněji než ti veselí rybáři z Lofotenu.“

HAVRAN

Jednou o půlnoci, maje horečku a rozjímaje
nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné –
když jsem klímal v polospaní, ozvalo se znenadání
velmi jemné zatřukání na dveře – a pak už ne.
„Je to návštěva, či zdání, bylo to tak nezvučné –
jednou jen a pak už ne.“

Ach, již při vzpomínce blednu! Myslím, že to bylo v lednu,
každý uhlík vrhal stín jen přede mne a dál už ne.
Toužil jsem po kuropění; – marně hledaje v svém čtení
ulehčení od hoře nad Lenorou – již poslušné
svěťice zvou Lenora – nad jménem dívky nadzvdušné,
jež byla mou a teď už ne.

Smutný šelest záclon vlaje z hedvábí a ohýbá je
s hrůzou – již jsem do té doby neznal ani přibližně;
abych skryl své polekání, říkal jsem si bez ustání:
„Je to host, jenž znenadání zaklepal tak neslyšně –
pozdní host, jenž znenadání zaklepal tak neslyšně –
jednou jen a pak již ne.“

Tu má duše vzmužila se; řek jsem bez rozpaků v hlase:
„Prosím, pane, nebo paní, odpusťte mi velmožně;
avšak byl jsem v polospaní, když jste přišel znenadání,
přeslechl jsem zaklepání – je to skoro nemožné,
že jste klepal vy“ – a poté otevřel jsem úslužně –
venku tma a víc už ne.

Hledě dlouho do tmy z prahu, stoje v pochybách a v strachu,
dlouho snil jsem, jak si nikdo netroufá snít mimo mne;
ale ticho bez rušení, ani slůvka na znamení,
jenom plaché oslovení „Lenoro!“ zní zimničně,
to já šeptám „Lenoro!“ – a ozvěna dí zimničně
jenom to a víc již ne.

Vrátil jsem se do pokje, velmi divě se a boje,
když jsem zaslech trochu silněj nový šramot poblíž mne.
„Jistě cos za chumelice padlo mi na okenice;
podívám se ze světnice, co jsi zač, kdo budíš mne –
ztlumím na okamžik srdce, najdu tě, kdo budíš mne; –“
vítř a nic jiného už ne.

Vyrazil jsem okenici, když tu s velkou motanicí
vstoupil starodávný havran z dob, jež jsou tak záslužné;
bez poklů, bez váhání, vznešeně jak pán či paní
usadil se znenadání v póze velmi výhružné
na poprsí Pallady – a v póze velmi výhružné
si sedl jen a víc už ne.

Pták v svém ebenovém zjevu ponoukal mne do úsměvu
vážným, přísným chováním, jež bylo velmi vybrané –
„Ač ti lysá chochol v chůzi, jistě nejsi havran hrůzy,

jenž se z podsvětního šera v bludné pouti namane –
řekni mi své pravé jméno, plutonovský havrane!“ –
Havran děl: „Už víckrát ne.“

Žas jsem nad nevzhledem ptáka, jenž tak bez okolků kráká
bezobsažnou odpověď, jež prozrazuje bezradné;
velmi dobře vím, že není skoro ani k uvěření
pták či zvíře, jež si lení v póze velmi záhadné
na poprsé nade dveřmi – v póze velmi záhadné
a říká si: „Už víckrát ne.“

Potom, sedě na mramoru, ustal havran v rozhovoru
jako duše, v jedno slovo samotářsky zabrané –
až jsem si řek v duchu, takže nedošlo mu to až k sluchu:
„Věřím pevně na předtuchu, osud často okradl mne
jak mé naděje, i on se k ránu odtud vykradne.“
Však havran dí: „Už víckrát ne.“

Zaražen, an na mne hledí s přiléhavou odpovědí,
říkám si: „Toť bezpochyby pochyť velmi obratně
od pána, jež osud vedl neštěstím a navždy svedl,
takže nic už nedovedl zpívat než ty bezradné –
pohřební a smutné písně, refrény, tak bezradné,
jako je: „už víckrát ne!““

Když však havran bez ustání ponoukal mne k usmívání,
přistrčil jsem křeslo, mysle, že mne něco napadne,
když se vhroužím do sametu ve vzpomínkách na tu větu,
přemýšleje, co as je tu, nad čím řek své bezradné,
nad čím příšerný ten pták zde říká svoje bezradné
„už víckrát ne“.

Tak jsem seděl nad dohady, mlčky, marně, bez nálady
pod ptákem, jenž v hloubi prsou nepřestával bodat mne,
kles jsem s zamyšlenou tváří do podušky na polštáři,
na niž padá lampa, v záři matné, mdlé a malátné,
ale do níž nevboří své ruce, mdlé a malátné,
ona víckrát, víckrát ne.

Zdalo se, že u stínítka houstne světlo od kadidla,
že se bezpochyby anděl v zvoncích z nebe propadne.
„Chudáku, tvůj Bůh ti v zpěvu posílá sem pro úlevu
balzám na tvou starou něhu, po němž navždy vychladne,
po němž láska k Lenoře v tvé mysli navždy zapadne“ –
Však havran děl: „Už víckrát ne.“

„Proroku,“ dím, „mene tekel, ať jsi pták a nebo z pekel,
synu podsvětí, a přece proroku, pojď hádat mně –
statečně, byť opuštěný, žiji zaklet v této zemi,
dům mám hrůzou obklíčený, zda tvá věštba uhádne,
zdali najdu balzám v smrti, zda tvá věštba uhádne“ –
Havran dí: „Už víckrát ne.“

„Proroku,“ dím, „mene tekel, ať jsi pták a nebo z pekel,
při nebi, jež nad námi je, při Bohu, jenž leká mne,

rci té duši, jež žal tají, zdali aspoň jednou v ráji
tu, již svatí nazývají Lenora, kdy přivine,
jasnou dívku Lenoru kdy v náruči své přivine“

Havran dí: „Už víckrát ne.“

„Tos řek jistě na znamení, že se chystáš k rozloučení,
táhni zpátky do bouře a do podsvětí, satane! –
Nenech mi tu, starý lháři, ani pířka na polštáři,
neruš pokoj mého stáří, opust' sochu, havrane!
Vyndej zobák z mého srdce, opust' sochu, havrane!“

Havran dí: „Už víckrát ne.“

Pak se klidně ulebedí, stále sedí, stále sedí
jako ďábel na bělostných ňadrech Pallas Athéné;
oči v snění přihmouřeny na pozadí bílé stěny,
lampa vrhá beze změny jeho stín, jímž uhrane –
a má duše z toho stínu, jímž mne navždy uhrane,
nevzchodí se – víckrát ne.

EDGAR ALLAN POE

Narodil se 19. ledna roku 1809 v Bostonu. Matka byla dobrá a chudá herečka, otec špatný herec a alkoholik. To všechno v době, kdy bylo herecké povolání ve všeobecném opovržení. Matka se za tři týdny po porodu vrátila na jeviště, dva roky poté však zemřela v bídě, opuštěna manželem. O malého Edgara se starala paní Allanová, manželka bohatého podílníka vývozní tabákové společnosti z Richmondu. Allanovi nikdy chlapce neadoptovali, dali mu však vzdělání, které by mu vlastní rodiče sotva byli mohli umožnit. Roku 1815 byl Poe poslán do Skotska a do Anglie. Nejdřív navštěvoval internátní školu v Londýně, kterou vedla jistá paní Dubourgová. Její jméno se později objevilo v povídce Vražda v ulici Morgue. Zanedlouho odjel mladý Poe do jiné školy ve Stoke Newingtonu. Z jeho účtů je zřejmé, že se kromě běžných předmětů učil tancovat, nikoliv však kreslit a hrát na hudební nástroj. Budovu školy Poe velice podrobně popsal u povídky William Wilson.

Roku 1820 se Poe vrátil zpět do Richmondu. Uplaval tam šest mil proti proudu, úspěšně boxoval, běhal a studoval francouzštinu a latinu. Pro svůj pochybný původ a nejasné společenské zařazení neadoptovaného sirotka se nikdy nesžil s aristokratickými, kastovníckými richmondskými spolužáky. Tak vznikl outsider Edgar Allan Poe.

Totéž se opakovalo roku 1826, kdy Poe vstoupil na univerzitu v Charlottesville, zvanou University of Virginia. Rotunda univerzity založené Thomasem Jeffersonem připomínala panteon, jednotlivé pavilóny byly vystavěny ve slohu iónském, dórským a korintským. Obklopen touto neoklasickou, podivně vykořeněnou architekturou pil Poe punč, jemuž se říkalo "peach and honey" (broskve a med), hrál karty a namísto Drydena, Congreva a Addisona četl Byrona. Scény studentské zhýralosti v povídce William Wilson se zakládají na Poeových univerzitních zkušenostech. Exotickou krajinu v povídce Příběh z Rozeklaných hor odpozoval Poe na svých procházkách v okolí Charlottesville.

26. května 1827 vstoupil Poe do armády Spojených států. Tak vznikl voják E. A. Perry. Byla to Poeova první a zdaleka ne poslední mystifikace. Voják Perry chodil po Sullivanově ostrově, prohlížel si trosky Fort Moultrie a čichal k vonným myrtám, které tam rostou doposud. Doloženo to není, jsou však pádné důvody k domněnce, že chudý voják Perry na svých procházkách přemýšlel, jak přijít k penězům, a snil o velké hromadě zlatých mincí. Tak vznikl Zlatý brouk. Hmyz samotný entomology objeven nebyl, všeobecně se však má zato, že vznikl kombinací tehdy existujícího druhu *Callichroma splendidum* a *Alaus osculatus*. "Čertovo sedlo" a Biskupův dvůr se odborníkům nalézt nepodařilo, slečna Laura Braggová z charlestonekého muzea však objevila vápencovou pec, odkud Poe mohl vidět obrovský lyrovník tulipovitý a lebku na něm zavěšenou. Žádný kapitán Kidd u Sullivanova ostrova sice nikdy nepřistál, pirátský kapitán Bonnett však ano. Poe si vybral toho prvního. Jednak si liboval v nepřesnostech, jednak k tomu měl důvody básnické.

Téhož roku vydal Poe anonymně sbírku básní Tamerlán a jiné básně (Tamerlane and Other Poems, 1827), brzy potom vyšla knížka Al Aaraaf, Tamerlán a menší básně (Al Aaraaf, Tamerlane and Minor Poems, 1829) a po dočasném smíření s panem Allanem, který měl Poeovi za zlé jeho básnické sklony i jeho sklon neplatit dluhy, vstoupil Poe opět do armády. Tak vznikl nadějný kadet Edgar Allan Poe. Ve vojenské akademii ve West Pointu bylo nařízením čís. 173 kadetům zakázáno přechovávat na pokoji romány či básně, které se bezprostředně nevztahovaly k vojenskému studiu, nařízením čís. 176 bylo zakázáno hrát dárky, o kouření a pití ani nemluvě. Poe byl finančně

zajištěn svým otčímem a zprvu shledával pobyt v akademii "velice příjemným". Brzo se mu však vojenská disciplína znelíbila. Hrubě zanedbával své povinnosti, opakovaně se nedostavoval na přehlídky a nástupy, několikrát neuposlechl rozkazu a 23. ledna 1831 se úmyslně neúčastnil bohoslužeb, v důsledku čehož se octl před vojenským prokurátorem. Otčím nemínil již do Poea investovat ani dolar. Tak vznikl beznadějný civilista Edgar Allan Poe. Básnická sbírka *Básně od Edgara A. Poea* (*Poems by Edgar A. Poe, 1831*) je věnována sboru kadetů Spojených států.

Od roku 1831 do roku 1835 žil Poe v Baltimoru u své tetičky paní Clemmové, jejíž třináctiletou dceru Virginii si vzal za manželku. Na vlastní oči viděl oběti cholery a jeho hrůzné zážitky se v náznaku objeví v povídkách *Maska Červené smrti* a *Král Mor*. 13. listopadu 1833 byl svědkem deště meteorů, což bylo, jak ukazuje *Rozhovor Eirose s Charmionem*, zážitkem téměř apokalyptickým. V týdeníku *The Philadelphia Saturday Courier* vychází 14. ledna 1832 první z osmasedmdesáti povídek.

Roku 1835 se Poe vrátil do Richmondu, kde pomáhal nakladateli Whiteovi s vydáváním literárního měsíčníku *The Southern Literary Messenger*. Psal pro něho povídky a recenze. Některé Poeovy kritické soudy dodnes neztratily platnost. Bezpečně rozeznal v Hawthornovi geniálního spisovatele, překonával kritické předsudky, které byly zcela běžné ještě dlouho po jeho smrti. Byl jedním z prvních kritiků, kteří začali o Hamletovi hovořit jako o postavě dramatu a nikoli jako o člověku.

Poe v této době trpěl těžkými depresemi, pil, měl strach z šílenství a svému příteli spisovateli J. P. Kennedymu se v dopise přiznal, že hluboce pochybuje o smyslu své spisovatelské práce. Jeho zaměstnavatel White mu v dopisech vyhrožoval, že ho okamžitě propustí, jestli se ještě jednou opije. To, že Poe dokázal několikanásobně zvýšit počet předplatitelů a postavit časopis finančně na nohy, bylo zřejmě vedlejší. Poeův plat činil pět dolarů týdně.

Podobná historie se opakovala za Poeova redaktorování v Burtonově časopisu *The Gentlemen's Magazine*, který se později malou obchodní transakcí změnil na *Graham's Magazine*. Přestože Poe v redakci pracoval někdy až patnáct hodin denně, nezajišťoval mu jeho plat vždycky živobytí, a tak si musel přivydělávat. To všechno v době, kdy v Americe ještě neexistovali profesionální spisovatelé a chráněné autorské právo. Dickens byl v amerických časopisech vydáván, aniž jejich majitelé museli zaplatit jediný cent, a tak bylo zcela nežádoucí podporovat domácí spisovatele, kteří se většinou přízemně dožadovali honoráře. Každý americký spisovatel byl tedy nakladatelovým pokorným žadatelem. Známé nakladatelství Harper's nebylo ochotno Poeovy povídky a články vydat ani zadarmo. Zatímco Longfellow byl univerzitním profesorem a Hawthorne zastával celnický úřad v Salemu, ztrácel Poe jedno redaktorské místo za druhým. Marně se snažil v nakladatelské džungli prosadit myšlenku hodnotného literárního časopisu, který by se "povznesl nad osobní zaujatost", předsudky a zájmy nátlakových skupin, jež "visely jako noční můry nad americkou literaturou a na pokyn nejvlivnějších nakladatelů vyráběly veřejné mínění ve velkém". Zatímco se Poeovy dopisy z té doby hemžily dolarovými ciframi, jimiž chtěl přesvědčit nakladatele o finanční únosnosti a dokonce výhodnosti zamýšleného časopisu, psal Poe dál povídky a básně. 29. ledna 1845 vyšel v časopisu *Evening Mirror* jeho *Havran* (*The Raven*). Stal se okamžitě nejpopulárnější básní, což dokazovaly i nesčetné parodie, které se objevily po jejím uveřejnění.

Vyčerpanému, pološílenému básníkovi zemřela roku 1847 žena, kterou miloval a která hluboce milovala jeho, přes těžké chvíle, jež jí připravil. Do dnes se zachovala

prostinká, ale láskyplná báseň, kterou Virginie napsala Poeovi 14. února 1846 v den svatého Valenýna. První řádek začíná na písmeno E, druhý na D, třetí na G, a tak dále. Až vznikl Edgar Allan Poe.

Dva roky se ještě Poe lopotí po redakcích, živoří, pořádá veřejné přednášky o poezii, hrubě a zbytečně napadá své nejlepší přátele, málem se zasnubuje s dvěma ženami najednou, pije a chátří duševně i tělesně. Okolnosti jeho smrti jsou dodnes nevyjasněné. Jisté je, že byl ve středu 3. října 1849 nalezen v bezvědomí na ulici v Baltimoru a převezen do nemocnice. 7. října zemřel. Pohřeb se konal na presbyteriánském hřbitově v Baltimoru a účastnili se ho čtyři lidé. Dva Poeovi vzdálení příbuzní, jeden bývalý spolužák a dr. Snodgrass.

Neilson Poe, básníkův bratranec, objednal náhrobní kámen, ale nešťastnou náhodou se kámen rozbil dřív, než mohl být na hrob postaven.